

ВСТУП

Мало не кожний народ у світі, який спромігся вижити в історичному процесі був вимушений зі зброєю в руках боронити своє життя. В процесі історичних військових змагань формувалися вміння, навички вести боротьбу з загарбниками, ворогами, які прагнули забрати найцінніше – волю, свободу, право на існування в цьому світі. Витоки формування бойової культури людства треба шукати в духовних сферах життя людини. З одного боку, агресивної сутності людини, її бажання захопити життєвий простір, відібрати засоби для життя, а з іншого, сутності людини, як оборонця, необхідності захистити своє життя, життя своїх близьких і рідних, свого племені, народу, зберегти та захистити ті умови життя, які дозволяють почуватися вільним в цьому світі. Отже, вміння вести збройну боротьбу за виживання є необхідністю для людини, доки існують у нашому світі такі якості, як агресія, бажання забрати не своє, забрати в іншого волю, підпорядкувати собі силовими методами. Один з основних законів «єдності та боротьби протилежностей» дійсно показує, що доки є добро, доти буде і зло, а отже існує потреба у людини захищати добро від зла. І цей захист завжди удосконалюється зі зростанням у людини знань про природу, всесвіт, навколишній світ. Людина навчилася отримувати знання і використовувати їх не тільки для покращення свого існування, а й для удосконалення своєї агресії та захисту від неї.

Український народ в процесі свого формування пройшов історичний процес, на думку вчених, від часів первісного суспільства, арійської, трипільської цивілізацій, скіфсько-сарматського періоду, періоду давньої Русі, козаччини до створення сучасної самостійної держави Україна. Протягом усього історичного шляху наш народ постійно вимушений був боротися за своє існування, гартуючи свої вміння і навички в збройній боротьбі. В процесі цієї боротьби склалося унікальне явище у світі, яке ми сьогодні можемо назвати бойовою культурою українського народу. Одне з призначень культури, як явища – зберігати й формувати світогляд. Цей процес відбувається на глибинному психологічному рівні безперервно, від народження до смерті різноманітними засобами, які й формують поняття бойової культури народу.

Бойова культура українського народу має давні та багаті традиції, які сформувалися в течії віків через численні війни, конфлікти та зустрічі з усіма народами. Вона відбивається у різноманітних аспектах життя та культурників:

Козацтво: Найвідомішим символом бойової культури України є козацтво. Козаки були відомі своєю відвагою, бойовим мистецтвом та патріотизмом. Вони воювали за свободу та незалежність українського народу.

Традиційна зброя: Українські козаки та воїни використовували різноманітну зброю, включаючи мечі, сокири, кий, луки та стріли. Ця зброя відображається в українській культурі та мистецтві, надаючи їм унікальний стиль та характер.

Бойові мистецтва: Крім козацьких традицій, український народ розвивав бойові мистецтва, такі як Спас, гопак, різні види боротьби на поясах, ремнях, навхрест, бойове мистецтво кобзарів «костурець» та інші. Ці мистецтва відображають вміння українців брати участь у боротьбі та захистити себе.

Патріотизм: Бойова культура України також виражається в патріотичних переконаннях та відданості своєї країни. Українці завжди готові захистити свою землю та боротися за свободу і незалежність.

Усі ці аспекти бойової культури українського народу зробили великий внесок у формування ідентичності та культурного спадку України.

Бойова культура запорізького козацтва має багато цікавих аспектів, які варто відзначити:

Військова майстерність: Козаки були відомі своєю військовою майстерністю та навичками військового мистецтва. Вони вивчали та вдосконалювали техніку стрільби, бою в рукопашній сутичці, а також майстерно володіли різноманітною зброєю, включаючи мечі, сокири, кий та інше.

Героїчні вчинки: Запорізькі козаки відзначалися героїчними вчинками та безстрашною боротьбою проти ворогів. Вони захищали свої землі та народ від нападів і загроз з боку ворожих державних утворень та кочових народів.

Організація та тактика: Козацькі загони були добре організованими та мали власну тактику бою.

Культура військового побуту: Козаки, як воїни сформували певний світогляд, спосіб життя в побуті, який гарантував їм постійну готовність до захисту, не впадаючи в стрес від екстремальних обставин, якими є військові дії.

Козацький світогляд воїна: Козаки мали світогляд українського воїна, який передавався в поколіннях, він виражений в певному психологічному трикутнику «бій – гра – труд». Тобто бій для козака – це гра і труд, гра – труд та бій, труд – гра і бій. В такому психологічному трикутнику формувався український козацький характер непереможного воїна-трудолюбця.

Бойова культура українського народу має безліч аспектів, які формують світогляд людини, як патріота України, здатного не тільки боротися, але і розбудувати свою країну, яка була б здатна в будь-який момент боронити свою волю і незалежність.

Одним з найважливіших елементів бойової культури українського народу є українські національні бойові мистецтва. Історичні корені українських бойових мистецтв досліджені професійними істориками недостатньо, тому тут відкривається велика царина для професійних історичних досліджень, оскільки саме бойові мистецтва, з точки зору історичної науки, можуть бути факторами, які більш повно можуть відкрити погляд на наше минуле. Проте плеяда українських вчених Є. Приступа, О. Мандзяк, О. Притула, Ю. Шилов, В. Пилат, Т. Каляндрук, Я. Тимчак, А. Цьось, Н. Диделюк та ін. стверджують про існування розвинених систем воїнсько-фізичного виховання на території України від найдавніших часів до наших днів. Водночас слід зазначити, що традиція прямої передачі воїнських знань значною мірою була втрачена, або трансформувалася в різних формах відповідно від зміни способу життя народу, які мали активну фазу в ХХ столітті. І, безумовно, частина бойової традиції українців, яка дійшла до нас, є зміненою за формою, але дослідження і дана книга стверджує, що змінена не по суті і не по світогляду. І саме світогляд українського воїна і є рушійною силою для відродження української бойової культури, яка є перлиною та унікальним явищем бойової культури світового суспільства.

Розділ 1. Історико-філософські аспекти Спасу, як бойової культури українського народу

1.1. Спас – звичай козацьких родів

Спас – це українське бойове мистецтво, що поєднує в собі елементи бойової техніки, фізичної підготовки та духовного розвитку. Воно базується на стародавніх традиціях та культурі України. Спас був одним зі способів бойової підготовки, що використовувався запорозькими козаками. Ця бойова традиція мала глибокі корені в культурі та історії українських козаків і містила в собі різноманітні бойові прийоми, вправи та ритуали.

Основні принципи Спасу – це ефективність, гнучкість та швидкість реакції. Він базується на використанні рухливості та знаннях слабких точок противника і способів їх використання. У Спасі ставиться великий акцент на фізичну підготовку, швидкість реакцій та координацію рухів.

Спас поєднує в собі різноманітні засоби боротьби, ударів руками та ногами, боротьбу лежачи, захоплення та контроль над противником. Однією з версій його походження є слово «спас» – що означає «спасіння» або «захист». «Спас» – це також слово, яке в українській мові може мати кілька значень. Одне з них – це дієслово «спастися», що означає врятувати, захистити кого-небудь від небезпеки або лиха. Також «спас» може означати спасіння або порятунок. Отже, за назвою «спас» стоїть те, що тебе «спасає» (рятує) в бою і в житті.

Спас як бойова культура українського народу має давнє коріння і продовжує розвиватися, адаптуючись до сучасних умов. Спас включає в себе техніку ближнього та дальнього бою, а також елементи самозахисту. Спас включає в себе різноманітні рухи, прийоми, удари та захисти, а також стратегії боротьби в різних умовах. Це не лише система самооборони, а й засіб саморозвитку та духовного зростання. У сучасному світі Спас вивчається як спосіб фізичного тренування, збереження здоров'я та самозахисту, а також як спадок української культури та традицій.

Бойове мистецтво в Запорізькому козацтві має дуже багату історію та традиції. Козацькі бійці були добре підготовлені до ведення бойових

дій та самозахисту, після чого вони часто опинились у складних воєнних умовах та конфліктах з іншими державами.

Основними елементами бойового мистецтва козацтва – вміння боротися в рукопашному бою, володіння зброєю (шаблями, сокирами, списами), а також навички верхової їзди. Крім того, козаки вивчали тактику бойових дій у складних умовах, зокрема ведення бою в степових, лісових та болотистих місцевостях.

У запорізькому козацтві були власні традиції, які удосконалювалися в процесі ведення військових дій та передавалися в козацьких родах дійшовши до наших часів.

На думку дослідниці бойового мистецтва «Спас» К. Лукіянової, життя українців нерозривно пов'язане з культурою, її цінностями та традиціями. Вона розвивається постійно й продовжуватиме свій розвиток під впливом нових високих технологій, але потрібно привчати наше покоління до того, щоб зберігати наше культурне надбання та розвивати його. Гарантією народу є збереження традицій. Традиція – це досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки, які склались історично й передаються від покоління до покоління. Історія бойових мистецтв України сягає своїм корінням у глибини тисячоліть. Український народ постійно захищав свою землю від ворогів. Це примушувало наших предків удосконалювати своє тіло й відточувати майстерність у різних змаганнях [1, с. 48].

Бойове мистецтво «Спас», на думку дослідника прадавньої історії Ю. Шилова, а саме його світоглядні аспекти, були сформовані в період формування давньослов'янського ведизму в образі дохристиянського бога Каледи в історичному джерелі «Веди Славена», священні пісні якої були складені жерцями VII – III тис. до н.е., в часи Аратти і Аріяни [2, 3]. Вчений визначає давній Спас, як державно-цивілізаційну основу першопочаткового Спасительства як зняття протиріч [4, с. 10].

Щодо витоків і сутності Спасу як явища культури, то існує декілька версій дослідників. Так В. Войтович в своїй праці «Українська міфологія» [2] вважає, що Спас – покровитель урожаю. Його вшановували у цілій тріаді свят. Період, що його обіймають ці свята, вважається явленням Царства Небесного на землі. За народними віруваннями, у Спасівку так само треба постити, як і у Великий піст. Спаса – день поминання мертвих родичів. Це третій прихід покійників на світ у весняно-літньому сезоні, вони являються на Страстний четвер, на Зелені свята і на Спаса... Узагалі наші предки називали усіх своїх головних богів Спасами, тобто спасителями. Згодом це наймення перейшло на Христа – Спасителя світу. Аналізуючи походження Спаса, як бога, як свято, можна зауважити, що Спас – це традиція, яка поєднує в собі розуміння об'єднання світів явного і потойбічного, звідки людина отримує духовну силу.

Один із носіїв традиції Спасу А. Скульський в своїй книзі «Спас» пише: «Спас – це особливий стан психіки, в який свідомо входить людина

для розкриття своїх надприродних здібностей з метою виконання неординарних завдань, які звичайними методами вирішити неможливо. Спас – одна з течій психокультури, що існувала у європейських народів, була притаманна для психодуховної культури східних слов'ян і збереглась у звичаях українського козацтва.

Володінню Спасом на Січі приділялась особлива увага, оскільки людина, яка оволодіває Спасом, стає психологічно незалежною, волю її неможливо підкорити чи подавити. Спас-характерник може підкоритися лише добровільно, при повному розумінні того, що відбувається. У разі коли «малий» Спас зустрічається із більш сильною в психічному і енергетичному відношенні особистістю, що чинить на нього будь-який вплив, він чітко це фіксує і завжди вміє вжити відповідних заходів для припинення контакту або його продовження, але вже в своїх інтересах [5].

Дослідник бойового звичаю Спасу О.Л. Притула стверджує: «Спас як традиція існував ще в дохристиянські часи. Спас – це світогляд воїна-козака, захисника рідного Краю; це насамперед спосіб виховання свого духу за рахунок такого вишколу й тіла.

Існує кілька версій назви бойового мистецтва Спас:

- На честь богів Спасів (за язичницьким світоглядом);
- Спас – то припас (бойовий) українського народу;
- Спас – це те, що спасає тебе в бою;
- На честь Христа – коли людина немовби стає під захист свого ангела-спасителя (за християнським православним світоглядом)».

Аналізуючи всі ці версії можна стверджувати, що в середовищі запорозького козацтва створилася унікальна система підготовки та всебічного розвитку людини, яка має глибоке історичне коріння, яке сягає минулих цивілізацій та базується на світогляді, який наголошує на духовній сутності людини.

Бойове мистецтво «Спас» часто поєднують з такими таємничими явищами запорозького козацтва, як характерники, пластуни, знахарі. За переказами в середовищі козацтва на Запорозькій Січі існували люди, яких козацтво називало характерниками. На думку вчених А. Коноха, Н. Маковецької, О. Притули, О. Конох, характерниками називали тих козаків із Запорозької Січі, які займалися ворожінням, лікуванням поранених козаків, їхньою психотерапією та фізичною підготовкою. Сучасною мовою це були люди з надприродними здібностями [6, с. 653]. Дослідник козацтва О. Середюк стверджує, що хоч офіційна церква і звинувачувала характерників у чорнокнижництві, та завдяки демократичному суспільному устрою на Запорозькій Січі, характерництво не тільки не переслідувалося, а навпаки, набуло значного поширення. Характерники користувались повагою у козаків, а народ їх оспівував у думах, легендах, малював на картинах [7]. Ми погоджуємося з цією думкою, адже вона наводить на розуміння

особливого суспільно-політичного устрою в середовищі козацтва, в центрі якого була влада народу.

Мал. 1. Скульптура козака-характерника (автор О. Бадьо)

Явище характерництва було досить розвинене в українській середньовічній культурі особливо серед запорізького козацтва. Про це може свідчити велика кількість переказів і легенд, які склав український народ і які були записані вченими, краєзнавцями. Деякі легенди дійшли і до наших часів. Так, український історик і етнограф Д. Яворницький описує характерників, як чарівників і людей з надзвичайними здібностями, які мали їх за життя і окрім того ще і надзвичайний ухід з життя [8].

Фото 1. Д.І. Яворницький

Вчений і історик Я. Новицький в своїй легендарній праці «Народна пам'ять про запорожців» присвятив декілька розділів переказам про козаків-характерників, які володіли надздібностями, якими не володіли звичайні козаки, звичайні люди. Сучасною мовою за їх вміння можна було б назвати майстрами ілюзії, телекінезу, телепатії, мистецтвом утримувати температуру несумісну з цілісністю організму, затримувати на довгий

час дихання, включаючи резерви організму. Правда це чи легенди, мабуть це відомо тільки очевидцям, але той факт, що історик, науковець Я. Новицький описує про характерників не як про легенду, а як про частину життя запорозького козацтва, вказує на те, що характерництво було явищем в житті козацтва. Така велика кількість легенд, опублікованих вченим, свідчить, що явище характерництва було досить вагомим в житті запорозького козацтва [9].

Якщо Я. Новицький записував легенди і перекази про козацьких характерників в XIX – XX ст., то видатний вчений академік В. Чабаненко продовжив записи легенд, які виклав в своїй легендарній унікальній праці «Січова скарбниця», про це явище в 80-90 роках XX ст. [10]. Це свідчить про те, що український народ зберіг протягом століть пам'ять про дане явище, а значить козаки-характерники мали великий вплив на суспільне життя козацтва.

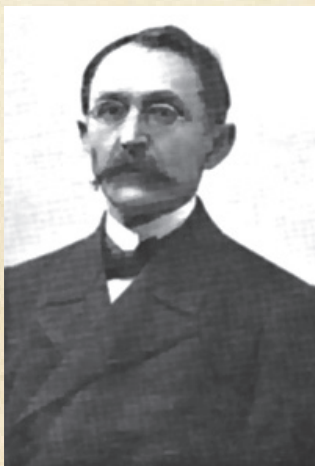

Фото 2. Я.П. Новицький

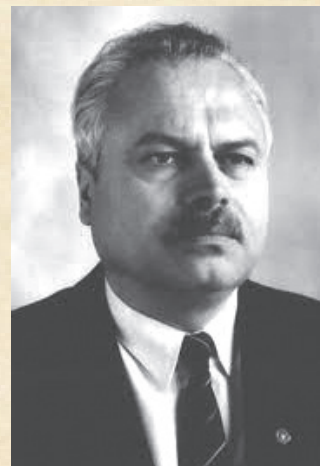

Фото 3. В.А. Чабаненко

Характерники у народній пам'яті наділені надзвичайними силами, якими не володіє пересічна людина. Згідно зібраних і записаних матеріалів можна стверджувати, що характерники володіли такими вміннями і знаннями як зникати у просторі і часі або робити щоб зникала у просторі і часі інша людина (переказ «Повернувся через сім років»), могли зупиняти силою думки руку ворога, що занесена над характерником, що в сучасному розумінні виглядає, як гіпноз (переказ «Запорозька вдача»). Також В. Чабаненко зазначає в своїх записах легенди, де характерники, козаки-запорожці володіли надлюдською фізичною силою (переказ «Богатирі»), також вміли виходити реально сухими з води, напускали на людей сон та туман, могли бачити на великі відстані. В переказі «Довголіття запорожців» описано, що козаки активно жили понад сто років. Також В. Чабаненко записав легенду, яка розповідає про те, що козаків-характерників не брала куля і що вони могли пливти річкою на куску повсті («перекази «Куля їх не

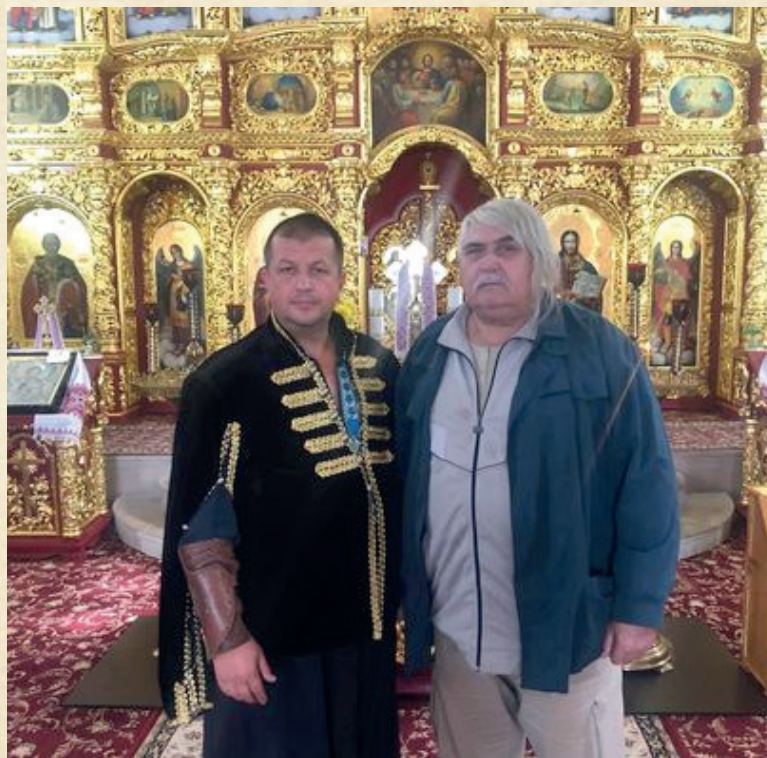
брала», «Отака-то поведенція!»), наголошується на вмінні уникати будь-якої погоні за рахунок навіювання на ворога (переказ «Погоні не боялися»), а також вміння напускати на ворога ману (масовий гіпноз) (переказ «Як запорожці ману напускали»). В переказі «Прикинувся вовком описане вміння перетворюватися на вовка. В. Чабаненко згадує конкретні імена козаків-характерників, які збереглися в переказах: Кравчина, Корж, хиромодник Хвесько, характерник Оврам із острова Білого, запорожець Довгий та його учень Марко, богатир Грицько Горбатий та ін. Велику увагу в своїй праці В. Чабаненко приділяє легендарному отаману, козаку-характернику Івану Сірку. Аналізуючи ці перекази та легенди можна стверджувати, що сучасною мовою козаки-характерники володіли мистецтвом надлюдських можливостей фізичного розвитку, а саме мистецтвом «Кременя», або «Залізної сорочки», піднімаючи надвелику вагу, розриваючи металеві кайдани і ціпки, утримуючи голим тілом удари холодною зброєю. Також характерники володіли мистецтвом управління людської психіки, вміли робити погоду, яка була б сприятлива для дій козаків, замовляли рани, вміли лікувати хвороби, прогнозували майбутнє і бачили минуле. Екстрасенсорні вміння характерники отримували через традицію передачі «з рук в руки», або «від серця до серця», удосконалювали їх і передавали наступним достойникам. Мабуть в цьому криється секрет, що на території України в наш час зафіксована одна з найбільших концентрацій людей з екстрасенсорними здібностями [11].

Дослідниця характерництва І. Стеф'юк вважає, що по суті, характерниками називали козацьку еліту, яка володіє військовими магічними та мантичними практиками. Ставлення до них було неоднозначне, як і до інших носіїв світоглядних практик [12].

Людина, яка володіє Спасом отримує і розкриває здібності закладені в неї природою та предками. Для цього у козаків існували методи і засоби пробудження і розвитку цих здібностей. Дослідник козацького характерництва В. Чумаченко наводить в своїй праці «Політ нічного метелика». описує практики навчання характерників для пробудження бачення простору і часу, ритуали які використовувалися в характерництві, настрої психіки, мандри свідомості у просторі і часі [13].

У своїй праці «Загадки козацьких характерників» вчений Т. Каляндрук описує прадавні витоки явища характерництва та їх практики, які пробуджували надлюдські здібності [14]. Т. Каляндрук акцентує на щільному зв'язку характерників з бойовими мистецтвами, наголошуючи, що характерники були одночасно майстрами бойових мистецтв козаків. Вчений вважає, що характерники формували стратегію розвитку козацтва, українства взагалі. Володіючи надзвичайними здібностями, вони могли

передбачати події на століття вперед [14, с. 193]. Ми погоджуємося з цією думкою, оскільки сучасний характерник, цілитель, консультант ГО «Всеукраїнська федерація «Спас» Іван Васильович Дудка (фото 1) володіє вмінням зупиняти і викликати дощ, лікує хвороби, а також неодноразово передбачав події, які ставалися в Україні і в світі через декілька років після передбачення.

**Фото 4. Козак-характерник Дудка І.В.
з президентом ГО «Всеукраїнська федерація «Спас»
в козацькій церкві с. Суботів, Черкаської обл.**

Про зв'язок бойового мистецтва «Спас» з характерництвом свідчить той факт, що в сучасному вигляді Спас був донесений і переданий козаками-характерниками А.П. Безклубим та А.П. Бондаренко. Саме А.П. Безклубий вперше згадав про Спас як про бойове мистецтво козаків у 1989 році в своїй статті «Інтерес моєї думки», яка була опублікована в журналі «Техніка молоді» [15]. Враховуючи зацікавленість у молоді в ті роки бойовими мистецтвами, це викликало великий інтерес до відродження українських національних бойових мистецтв.

За переказами, бойовим мистецтвом Спас володіли пластуни – козацькі розвідники. Це стверджує в своїй статті носій традиції бойового мистецтва Спас А.П. Безклубий [15]. Пластуни нерідко виконували завдання, які і до цього часу є дивом для сучасних спецслужб та розвідок світу.

Дослідник історичних таємниць козацтва, козацьких бойових мистецтв Т. Каляндрук в своїй праці «Пластуни – козацький спецназ» описує:

«Без перебільшення пластунів можна назвати козацьким спецназом. Недаремно ж навіть самі козаки вважали їх якимось втаємниченим орденом, до якого могли запросити тільки обраних.

**Фото 5. Безклубий
Леонід Петрович,
родовий носій Звичаю-Спас**

**Фото 6. Бондаренко
Анатолій Петрович,
родовий носій Звичаю-Спас**

Пластуни становили серйозну небезпеку для будь-якого ворога, бо на відміну від прийнятої впродовж віків у московській армії практики завалювання ворогів трупами своїх солдат («бабы новых нарожают!»), завжди намагалися воювати грамотно, з розумом, постійно шукаючи нові військові хитрощі» [16]. Ми погоджуємося з вищеназваними авторами, що у козаків-пластунів існувало своє таємниче бойове мистецтво, яке з нашими дослідженнями також мало назву Спас.

Мал. 2. Козак-пластун

Спас як звичай, передавався в козацьких родах за певною технологією, що склалася в процесі формування бойової культури козаків. Дитина після

народження проходила цілу низку ініціацій поки у неї не формувався чіткий світогляд козака-характерника. Ще до народження, коли дитина знаходилася в лоні матері, спосіб життя матері формував у дитини характер: виїзди вагітної жінки в поле, виконання нею посильної роботи, зміцнювало плід ще до народження. Народження відбувалося вдома за допомогою баби-повитухи, яка жила мало не в кожному українському селі. За зібраними авторським колективом даної праці переказами повитухи володіли вмінням лікувати людей, замовляти кров, зашіптувати біль, вичитувати молитвами психо-фізичні захворювання тощо. Вміння повитухи також передавалося вибірково за родовими ознаками або за здібностями, які повитухи бачили в дівчатах або в жінках. Існували певні обряди ініціації, які сучасною мовою можна назвати певними методами навчання. Повитуха першою приймала дитину на цей світ. Коли народжувалася дитина з певними здібностями, повитуха повідомляла про це батьків. Коли ж народжувалися діти з ознаками характерників, то це приводило до певного суспільного стресу в громаді, оскільки характерники були люди з великою внутрішньою силою. Так, за легендами, народження видатного характерника Івана Сірка викликало цілий масовий острах в громаді, оскільки немовля народилося із зубами: «Коли народилося це немовля, повитухи заголосили, а мати знепритомніла. Дяк, який зайшов охрестити дитину, відмовився брати його на руки, а лише перехрестив здалеку і втік. А той, хто всіх налякав, не заплакав, він лежав на столі і бавився шматком пирога. А потім на очах у переляканих батьків з'їв його. Хлопчик народився із зубами! За повір'ям, поява немовляти із зубами означала, що народився майбутній вбивця. Налякані селяни радили батькам позбутися дитини, але сина врятував батько. Тато виніс дитину до натовпу і сказав односельцям, що цими зубами малий буде гризти ворогів» [17].

Мал. 3. Народження Івана Сірка

Коли народився Нестор Махно, якого український народ також наділяв незвичайними здібностями, які властиві характерникам, і його понесли хрестити, то у церкві виникла пожежа, що також навело на людей страх, бо вважалося що народився характерник.

Отже саме народження сповіщало про народження людини з тими чи іншими здібностями, а отже в народі існувала ціла низка прикмет і знань про новонароджених.

Після народження дитина виховувалася матір'ю та старшими дітьми. Коли дитина підростала і вже ходила, її привчали до посильної праці, хлопець чи дівчинка допомагали матері по господарству, тобто змалечку привчалися до трудових рухів. В козацьких громадах пильно слідкували за тим як дитина росте і які здібності пробиваються в її характері чи поведінці. Якщо хлопець підходив за психікою і характером, то той хто володів спасом брав його чи то в поле працювати, чи на полювання, чи риболовлю, і відбувалася перша частина ініціації. Хлопцю ставилося завдання зробити дію, яку практично важко було зробити: дістати предмет з глибини річки, який козак «завбачливо» впустив, це могла бути люлька чи якийсь коштовний предмет, піти в ліс і принести щось, так щоб хлопець заблукав. Головною метою цього завдання було поставити хлопця в умови, коли він наодинці з природою буде в умовах виживання. Козак-вчитель Спасу, прекрасно знаючи місцевість і природу, контролював процес виконання завдання. Наприклад, хлопець сам мав вийти з лісу вночі, іноді козак-вчитель ще і залякував свого учня криками пугача чи іншої птахи. Пройшовши ініціацію страху, хлопець був допущений до інших ступенів навчання, вчився слухати простір. Його навчали «мові птахів і звірів», тобто їх звичкам, способу життя, навчали травам, які можна використовувати для лікування або входження у стан зміненої свідомості. Поряд з цим хлопець входив спочатку до дитячої ватаги, а потім до парубоцької громади. В дитячій ватазі хлопець грав в ігри, які розвивали його вміння швидко бігати, володіти предметами, палицею чи камінням. Ці навички потім ставали дуже корисними в житті дорослого воїна. При входженні у парубоцьку громаду хлопець проходив ініціацію прийняття до неї. Це міг бути бій навкулачки чи гра, яку традиційно практикували в тій чи іншій громаді. Так в Спасі грою-ініціацією є гра в «смаленого вовка». Гра, як правило, проходила на свято Водохреща. «Смаленого вовка», тобто кандидата до парубоцької громади, одягали в вивернутий кожух і вивернуту стару шапку з вівці. Четверо чи п'ятеро «мисливців» брали по в'язанці очерету і підпалювали її. «Вовк» та «мисливці» виходили на лід, «вовк» ставав в коло а «мисливці» намагалися його бити підпаленими в'язанками очерету з метою збити з ніг, повалити на лід та притиснути

очеретом. «Вовк» відбивався від нападників із зав'язаними очима або, натягнувши шапку на голову, щоб не було нічого видно і не спалити очі під час гри. Якщо виривав з рук «мисливця» очерет, то мисливець виходив з гри. Таким чином, якщо «вовка» палили, то він програвав і готувався до наступного разу вступити в громаду парубків, а якщо він виривав очерет у всіх нападників, то вважалося, що хлопець пройшов ініціацію і ставав повноцінним парубком у громаді. Ця гра несе в собі чимало сенсів для формування у молоді вміння виживання в степу. По-перше, вивернутий кожух зроблений з овечої шкіри, входячи в контакт з вогнем, виділяє вуглекислий газ, а отже не горить, а тільки смалиться (звідки і назва «смалений вовк»). Це знання надавало козакам вміння виходити неушкодженими під час степової пожежі, коли татари підпалювали степ, щоб спалити козацькі загоны. По-друге, в цій грі формувалося вміння козака діяти у темряві або із зав'язаними очима, а також тренувалося вміння вести рукопашний бій проти зброї, оскільки в'язки очерету уособлювали собою холодну зброю – спис, піку, рушницю тощо.

Після проходження ініціації та прийому до парубоцької громади, молодь періодично збиралася на своєрідні таємні заняття – граї, в яких під наглядом недосвідчених козаків вони, граючи в ігри, тренували своє бойове вміння, навички до виживання та ін.

Мал. 4. Картина «Проводи на Січ» (худ. О. Сластіон)

Після такої підготовки молода людина була готова до військової служби, а пройшовши її та отримавши досвід, козак повертався в громаду і продовжував вже навчати молодь. Таким чином навчання молоді навичкам бою та виживання, поступово стало традицією та невід'ємною частиною, хоч і таємною, життя громади. Про якість такої підготовки може свідчити той факт, що молодь з козацьких родів, ішовши на службу до армії,

в часи окупації російським царатом території України після знищення Запорозької Січі, ставала там на посади інструкторів по штиковому та рукопашному бою. Так, Пилип Коновал, який увійшов в історію як українець нагороджений Хрестом Вікторії, найвищою та найпочеснішою військовою нагородою Великої Британії за виняткову мужність під час бойових дій перед лицем ворога, в 21 рік був рекрутований до російської армії, де він виявив неабиякі здібності до військової справи, ставши польовим інструктором з багнетного бою [18]. Давайте уявимо собі молодика, який би не мав підготовки і одразу після рекрутування був призначений інструктором багнетного та рукопашного бою серед досвідчених солдатів та офіцерів. Без багаторічної підготовки це не можливо. Отже, Пилип Коновал отримав таку підготовку в громаді до призову на службу в армію.

Фото. 7. Пилип Коновал

Таким чином в козацьких громадах України був сформований звичай підготовки і виховання молоді в традиції бойового мистецтва та виживання в природі та суспільстві. Цей звичай в козацьких громадах називали Спасом. Пізніше ті бойові прийоми, яким навчалася молодь стали називати бойовим мистецтвом Спас, тобто спасає людину в екстремальних обставинах бою чи інших небезпечних ситуаціях.

З вищесказаного можна зробити висновки, що козацький звичай Спас, який сформувався в Україні протягом століть, це:

- Українське козацьке бойове мистецтво;
- Система розвитку надздібностей людини;
- Духовно-культурна традиція українського козацтва, яка зародилася в дохристиянські часи;
- Звичай виховання і навчання молоді вмінню боротися і виживати в бою і в житті, який передавався в козацьких родах;
- Світогляд вільної людини, здатної до розвитку себе і суспільства.

1.2. Історія сучасного розвитку Спасу

Сучасне відродження козацького бойового мистецтва «Спас» в Україні розпочалося на початку 90-х років ХХ ст. В м. Запоріжжя виникла ініціативна група під керівництвом Олександра Притули, яка розпочала процес пошуку, вивчення і апробації козацьких методів ведення бою, зокрема розпочався пошук носіїв, які зберегли козацьке бойове мистецтво «Спас».

Як вже зазначалося вище, у 1989 році в журналі «Техніка молоді» вийшла стаття за авторства (псевдонім Леонід Без) Л.П. Безклубого, яка мала назву «Интерес моей мысли» [15]. В статті автор розповідав про забуте старе козацьке бойове мистецтво «Спас». Треба зазначити, що Притула О. Л. на той час вже мав досвід в козацьких бойових мистецтвах, бо деякі прийоми йому були передані рідним дідусем Худолієм Федором Івановичем, нащадком запорозьких козаків. Притула Олександр опановував бойове мистецтво під керівництвом Олександра Олексійовича Нікіфорова та Миколи Олексійовича Нікіфорова – майстрів бойових мистецтв у м. Запоріжжя.

З метою відродження і впровадження бойового мистецтва в козацький рух, у 1992 році при громадській організації «Запорозьке військо низове «Запорізька Січ», було засновано окрему козацьку сотню бойових мистецтв. Сотником сотні обрали Притулу Олександра Леонтійовича. Того ж року при товаристві з обмеженою відповідальністю «Бурштин» (м. Запоріжжя) під керівництвом Нікіфорова Миколи Олексійовича було створено клуб бойових мистецтв, і засновано відділ українських національних бойових мистецтв. Керівником відділу був призначений Притула О. Л.. Відділ почав системну роботу зі збору українських національних прийомів і методів бойового мистецтва. У 1992 році було відкрито експериментальну групу українського національного бойового мистецтва «Спас». Учні цієї групи стали першими тренерами-інструкторами бойового мистецтва «Спас» в Україні.

З 1992 року по 1996 рік по селах України та Кубані проводились експедиції з пошуку носіїв козацьких прийомів бойового мистецтва. В 1994 році відбулось знайомство Олександра Притули з носієм родової традиції козацького бойового мистецтва «Спас» Безклубим Леонідом Петровичем – автором статті в журналі «Техніка молодежи», написаної під псевдонімом Леонід Без. Леонід Петрович згодився навчати Олександра Притулу і його однодумців бойовому мистецтву «Спас». Протягом 1994-98 років Олександр Притула опановував бойове мистецтво «Спас» у Леоніда Безклубого в режимі виїзних семінарів. На семінарах

надавалися знання не лише прийомів бою козацтва, але й історія козацького бойового звичаю, основи характерницької науки, виживання, організаційні основи козацтва, методи козацької медицини, передавалися козацькі перекази та скарби, які збереглися в роду Леоніда Петровича Безклубого.

У 1995 році, за рекомендацією Леоніда Безклубого, відбулося знайомство Олександра Притули з носієм родової традиції «Спасу» Бондаренком Анатолієм Петровичем, родовим козаком, старійшиною українського козацтва, одним із перших засновників сучасного козацького руху в Україні. Після козацької перевірки Анатолій Петрович погодився навчати Олександра Притулу своїй родовій традиції бойового звичаю «Спас». З 1995 по 2003 рік Олександр Притула опановував козацький бойовий звичай під вчителюванням Анатолія Петровича Бондаренка. Під час навчання, окрім бойових прийомів, велося навчання козацьких пісень, тлумачення зміст козацьких ігор, танців, козацьких скарбів – споконвічних козацьких мудростей, козацьких характерних молитов, змовлянь, тощо.

У 1993 році, в палаці культури «Металург» комбінату «Запоріжсталь» в м. Запоріжжя, була відкрита експериментальна група козацького бойового мистецтва «Спас», яка налічувала вісім спортсменів. Почалось експериментальне вивчення і апробація козацького бойового мистецтва «Спас».

У 1994 році, за сприяння директора Запорізького електротехнічного технікуму-коледжу, заслуженого вчителя України Кормишова Ю. С. та заступника директора з виховної роботи, заслуженого працівника освіти України Іваненка Є. П., було засновано історико-патріотичний клуб «Січ», основним завданням якого стало навчання студентів технікуму-коледжу козацькому бойовому мистецтву «Спас».

Фото 8. Ю.С. Кормишов

Фото 9. Є.П. Іваненко

Історико-патріотичний клуб «Січ» став на довгі роки Всеукраїнським центром відродження та розвитку українського національного бойового мистецтва «Спас». На базі клубу було проведено низку семінарів з метою підготовки інструкторсько-тренерського складу та суддівського корпусу. У листопаді 1994 року, на базі Запорізького електротехнічного технікуму-коледжу, на честь дня народження Нестора Махна, було проведено перші в історії сучасного розвитку українського рукопашу «Спас» змагання – відкриті першість м. Запоріжжя з українського рукопашу «Спас». З того часу цей турнір проводиться щорічно і на сьогодні має статус кубку України з українського рукопашу «Спас» імені Нестора Махна.

У вересні 1994 року, при Міжнародному інституті державного і муніципального управління м. Запоріжжя, (зараз Класичний приватний університет м. Запоріжжя) на кафедрі фізичного виховання і військово-прикладних мистецтв, для студентів було відкрито секцію козацького бойового мистецтва «Спас». Це була перша секція «Спасу» у вищому закладі освіти.

У жовтні 1995 року, з метою підготовки інструкторів-тренерів, які б викладали козацьке бойове мистецтво в Україні і створювали осередки і школи «Спасу», в м. Запоріжжя було проведено перший 7-денний семінар з козацького бойового мистецтва «Спас». Учасниками семінару стали козаки з м. Запоріжжя, м. Олександрія Кіровоградської обл., м. Бердянськ Запорізької обл. Цей семінар був першим навчальним семінаром інструкторів-тренерів зі «Спасу» в Україні, і став базою для створення шкіл козацького бойового мистецтва «Спас» в містах, де проживали учасники семінару.

У 1996 році в м. Запоріжжя було засновано громадську організацію «Школа традиційного козацького бойового мистецтва «Спас», яка поставила за мету відродження і розвиток козацького бойового мистецтва «Спас» в Україні. Школа традиційного козацького бойового мистецтва «Спас» заснувала ряд осередків в м. Запоріжжі, м. Бердянськ, м. Вільнянськ, м. Гуляйполе, м. Токмак, м. Мелітополь Запорізької обл., м. Олександрія Кіровоградської обл., м. Києві та м. Рівне. Протягом 1996 року, з метою обміну досвідом, координації діяльності, проведення спільних заходів, було проведено ряд зустрічей з представниками українських і слов'янських бойових мистецтв. Саме в 1996 році виникла ідея проведення Всеукраїнського фестивалю козацьких бойових та традиційних мистецтв, який мав би стати координуючим заходом щодо українських національних бойових мистецтв. 2-3 серпня 1997 року, в м. Запоріжжя, було проведено Перший Всеукраїнський фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв. Фестиваль було засновано Школою традиційного козацького

бойового мистецтва «Спас» та Запорізькою міською радою. Фестиваль поставив собі за мету сприяти відродженню і популяризації національних бойових мистецтв та видів боротьби. В перший день фестивалю відбулося урочисте відкриття та показові виступи шкіл національних бойових мистецтв. На фестиваль прибули та продемонстрували свої напрацювання школи козацького бойового мистецтва «Спас» м. Запоріжжя (керівник О. Притула), м. Київ (керівник М. Година), м. Бердянськ (керівник М. Будніков), м. Вільнянськ (керівник Г. Вовк) Запорізької обл., м. Олександрія (керівник С. Кисляк) Кіровоградської обл., м. Рівне, школи Бойового гопака (керівник В. Пилата) м. Львів, м. Полтава, школа давньослов'янського бойового мистецтва «Сварга» м. Свалява Закарпатської обл. (керівник Д. Стрельцов), Федерація руського бойового мистецтва «Руський стиль» (президент федерації – Б. Шаповалов), школа козацької боротьби «Хрест» м. Тернопіль (Р. Дрозд), Школа козацького бойового мистецтва «Козацька Вежа» м. Донецьк (керівник В. Задунайський), школа бойового мистецтва «Буза» м. Твер, Росія (керівник Г. Базлов). В якості почесних гостей на фестиваль були запрошені народний депутат України, гетьман Українського козацтва Володимир Мулява, носій родової традиції козацького бойового мистецтва «Спас» Леонід Безклубий. Під час показових виступів була продемонстрована техніка бойових мистецтв, показані специфічні відмінності національних бойових мистецтв.

Фото 10. Перший Всеукраїнський фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв

Другий день фестивалю зібрав учасників на о. Хортиця в Громушиній балці. Там відбулося проведення майстеркласів з національних бойових мистецтв, а також відбулись перші в історії відродження національних бойових мистецтв змагання з традиційного козацького кулачного бою «лава на лаву». Збірна команда м. Запоріжжя змагалася зі збірною командою учасників гостей з України і Росії. Перемогла збірна команда-лава м. Запоріжжя.

Наприкінці фестивалю, за давнім козацьким звичаєм, відбулося коло керівників шкіл бойових мистецтв, де було вирішено щорічно в м. Запоріжжі проводити фестивалі національних бойових мистецтв, розробити правила змагань з українського рукопашу, які б влаштували усі школи і напрямки національних бойових мистецтв та провести перший чемпіонат України з українського рукопашу.

Доручено розробити правила змагань з українського рукопашу було О. Притулі, Б. Шаповалову, М. Величковичу. У березні 1998 року, в приміщенні Запорізького спортивного комітету Запорізької міської ради, було проведено організаційне засідання, на якому були затверджені перші правила національного бойового мистецтва – українського рукопашу. Правила змагань стали базовими для створення правил змагань з українського рукопашу «Спас» і українського рукопашу «Гопак». В засіданні взяли участь представники з Києва, Запоріжжя, Полтави, Тернополя, Львова, Рівного. Правила змагань було вирішено популяризувати і рекомендувати іншим школам українських національних бойових мистецтв.

У травні 1998 року, за ініціативи керівника громадської організації «Школа традиційного козацького бойового мистецтва «Спас» Олександра Притули, за підтримки міського голови м. Запоріжжя Олександра Головка, заступника міського голови м. Запоріжжя Людмили Островської, начальника міського спортивного комітету Запорізької міської ради Віктора Степаненка, рішенням сесії Запорізької міської ради в м. Запоріжжя було відкрито першу школу українського національного бойового мистецтва – Запорізьку міську козацьку дитячо-юнацьку спортивну школу бойового мистецтва «Спас». Директором цієї школи було призначено Олександра Притулу. Це, по суті, була перша державна козацька школа українського національного бойового мистецтва в історії сучасної України. Запорізька міська козацька дитячо-юнацька спортивна школа бойового мистецтва «Спас» нараховувала вісім посад тренерів-викладачів з козацького бойового мистецтва «Спас», що дозволило розвивати «Спас» в загальноосвітніх школах м. Запоріжжя.

У 2002 році директором ДЮСШ «Спас» став Володимир Антонович Коломієць. З 2004р. і до сьогодні школу очолює Костянтин Анатолійович Рижов.

У червні 1998 року Олександром Притулою було розроблено авторську програму викладання козацького бойового мистецтва «Спас» для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, яка була затверджена міським спорткомітетом Запорізької міської ради [19]. До 2011 року ця програма була базовою для викладання «Спасу» в осередках по Україні. Були розроблені вимоги до складання іспитів на певний рівень опанування бойового мистецтва

Фото 11. В.Г. Степаненко

Фото 12. К.А. Рижов

«Спас». Програма нараховувала сім рівнів «Молодика» (система вимог) і була розрахована на десять років навчання бойовому мистецтву. Особливістю програми було гармонійне поєднання спортивного розділу з духовною підготовкою спортсмена в бойовому мистецтві «Спас».

З 31 липня по 2 серпня 1998 року в м. Запоріжжі пройшов Другий Всеукраїнський фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв. Фестиваль зібрав до участі представників шкіл національних бойових мистецтв України та Росії. Учасниками фестивалю стали школи козацького бойового мистецтва «Спас» з Києва, Запоріжжя, Олександрії Кіровоградської обл., Гуляйполя, Бердянська, Токмака, Вільнянська Запорізької обл., шкіл Бойового гопака зі Львову, Тернополя, Полтави, школи козацької боротьби «Хрест» з Тернополю, федерації руського бойового мистецтва з Києва, школи давньослов'янського бойового мистецтва «Сварга» зі Сваляви Закарпатської обл., школи руського бойового мистецтва «Буза» з Твері (Росія), школи бойового мистецтва «Оберіг» із Запоріжжя. Фестиваль зібрав багато народних митців та кобзарів з різних куточків України.

1 серпня 1998 року, в рамках фестивалю, пройшов Перший чемпіонат України з українського рукопашу. Це були перші змагання на рівні держави з національного виду єдиноборств. На чемпіонаті України були апробовані правила змагань з українського рукопашу. Суддівською радою було проаналізоване проведення змагань і зроблені поправки до правил. Оргкомітетом фестивалю було ухвалене рішення звернутися до Міністерства сім'ї, молоді та спорту України з клопотанням про офіційне визнання українського рукопашу, як виду спорту в Україні. До міністерства були надіслані правила змагань і проект класифікації в українському рукопаші. На жаль, з невідомих причин оргкомітет не дочекався відповіді від міністерства.

2 серпня 1998 року, на о. Хортиця, відбулися другі Всеукраїнські змагання «лава на лаву», де змагалася збірна м. Запоріжжя зі збірною командою гостей («Збірна світу»), а також майстер-класи з національних бойових мистецтв. Здобула перемогу збірна команда-лава м. Запоріжжя. Оргкомітет Другого Всеукраїнського фестивалю козацьких бойових та традиційних мистецтв очолив народний депутат України Єрмак Анатолій Васильович, який до 2002 року (в 2003 році Єрмак А.В. трагічно загинув в автокатастрофі) був незмінним головою оргкомітетів подальших Всеукраїнських, а далі і Міжнародних фестивалів козацьких бойових та традиційних мистецтв.

Фото 13. А.В. Єрмак

Підхопив естафету розвитку козацького бойового мистецтва «Спас» побратим Анатолія Єрмака Олександр Рябека, який з 2005 року став почесним президентом Всеукраїнської федерації «Спас», а з 2022 року почесним президентом Міжнародної федерації «Спас».

Фото 14. Почесний президент Всеукраїнської та Міжнародної федерації «Спас» О.Г. Рябека

Президент федерації самбо України Наухатсько О. К., будучи головою апеляційного журі Чемпіонату України 1998 року, в інтерв'ю зазначив: «...Коріння самбо знаходяться якраз у цих народних одноборствах. Рівень, а я дивився і попередні поєдинки, доволі високий, і сьогодні бачу, що маємо широкий розвій і велику тягу до українського рукопашу. Я хочу відверто сказати, що це спорт XXI-го століття...» [20, с. 22].

Фото 15. О.К. Наухатсько

На фестивалі було ухвалено рішення про створення Всеукраїнської федерації українських національних бойових мистецтв.

З 1998 року започатковується система змагань з українського рукопашу, яка діє по всій Україні, відкриваються нові осередки бойового мистецтва «Спас» в Україні.

З 30 липня по 1 серпня 1999 року в м. Запоріжжя пройшов Третій Всеукраїнський фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв. 30-31 липня відбувся Другий чемпіонат України з українського рукопашу. Змагання виявили кращих спортсменів з національних бойових мистецтв в Україні. 31 липня, на площі Фестивальній в м. Запоріжжя, в рамках концертно-видовищної програми фестивалю, пройшли показові виступи національних шкіл бойових мистецтв. 1 серпня, на о. Хортиця, відбувся традиційний щорічний турнір «лава на лаву» збірної команди м. Запоріжжя проти збірної команди гостей. Перемогла збірна м. Запоріжжя.

На щорічній нараді керівників напрямків національних шкіл бойових мистецтв був затверджений календар спортивних змагань з українського рукопашу на термін до наступного фестивалю. Чемпіонат України з українського рукопашу заплановано було провести в рамках наступного, Четвертого фестивалю козацьких бойових та традиційних мистецтв. На фестивалі, голову організаційного комітету фестивалю – народного депутата України Анатолія Єрмака, було обрано Степовим Батьком українського козацтва. Степовий Батько – це високе духовне звання в бойовій традиції українського козацтва, яке покладає на носія

підкування духовним рівнем і розвитком козацтва в Україні. Рішенням організаційного комітету фестивалю було ухвалене рішення надати статус Міжнародного, із залученням до участі в ньому представників національних бойових мистецтв та традиційних культур інших країн.

У вересні 1999 року, в м. Дніпропетровськ, на базі дитячо-юнацького клубу «Штурм», було відкрито експериментальну групу з національного бойового мистецтва «Спас», під керівництвом Генадія Полякова. Генадій Поляков, протягом 1998-99 років, проходив навчання на семінарах з бойового мистецтва «Спас» під керівництвом Олександра Притули. Успішне навчання і здача іспитів на звання тренера-інструктора дозволили Генадію Полякову заснувати Дніпропетровську школу українського національного бойового мистецтва «Спас-Штурм», за підтримки і ініціативи директора дитячо-юнацького клубу «Штурм» Герліванової Ірини Анатоліївни.

Фото 15. Г.М. Поляков

Фото 16. І.А. Герліванова

Дніпропетровська школа українського національного мистецтва «Спас-Штурм» отримала підтримку в дитячо-юнацькому клубі «Штурм», і почала свій успішний розвиток. Це дозволило заснувати і провести в м. Дніпропетровську, в лютому 2000 року, перший Всеукраїнський турнір з українського рукопашу «Спас» на честь річниці виведення військ з Афганістану. Турнір став традиційним і проводиться до нинішнього часу.

28-30 липня 2000 року, в м. Запоріжжя, традиційно пройшов Четвертий Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв. У 2000 р. фестиваль почав новий відлік розвитку українських бойових мистецтв, бо виріс до рівня Міжнародного. Були відмінності і в програмі фестивалю: через велику кількість учасників Першості України, її довелося проводити два дні, а після завершення фінальних поєдинків, на центральній площі Фестивальній м. Запоріжжя, відбувся концерт показових виступів найкращих команд-учасників фестивалю.

Видовищним було закриття – в серці Запорозького козацтва, на о. Хортиці, проводилися поєдинки з боротьби «Навхрест», бої «Лава-на-лаву», козацькі забави, кінні герці.

Окрім постійних учасників фестивалю, Запоріжжя відвідали представники призабутого українського бойового мистецтва «Костурець» з м. Харкова, школи «Причорноморського Спасу» (керівник – фундатор психо-енергетичного напрямку Спасу – А. Скульський) м. Миколаїв, школи «Спас-Штурм» м. Дніпропетровськ. Серед гостей фестивалю треба виділити представників Тверської «Бузи», сибірського козацтва та кубанського козацтва. Серед переможців Першості України з українського рукопашу «Спас» були 4 представники Школи «Спас» м. Запоріжжя, 3 – школи «Спас-Штурм» м. Дніпропетровськ, по 2 – команди «Спас-Вовки» м. Вільнянськ, та «Хрест» м. Тернопіль, 1 представник школи «Бойового гопаку» м. Львів.

У рамках фестивалю відбувся науковий круглий стіл, на якому керівники шкіл та науковці поділилися своїми здобутками, напрацюваннями, проблемами. По закінченню фестивалю, найкращі його учасники вирушили в кінний перехід по місцях колишніх Запорозьких Січей, який тривав 2 тижні та супроводжувався показовими виступами по місцях козацької слави.

У 2001 році відкривається осередок козацького бойового мистецтва «Спас» в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» на загальноуніверситетській кафедрі фізичного виховання (старший викладач Корнієнко О. В.).

У серпні 2001 року відбувся, ювілейний, П'ятий Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв. Фестиваль доповнює науково-практична конференція «Українські бойові мистецтва. Проблеми розвитку», а також концерт «Кобзарське коло». Закриття фестивалю проводиться на Кам'яній могилі (м. Мелітополь).

Фото 17. Заповідник «Кам'яна Могила», м. Мелітополь

Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв було вирішено проводити щорічно. Шостий фестиваль пройшов 2-4 серпня 2002 року. Структура фестивалю, яка склалася, включала в себе проведення чемпіонату України з українського рукопашу «Спас», концертну програму з показовими виступами шкіл національних бойових мистецтв, науково-практичну конференцію з питань перспектив розвитку національних бойових мистецтв.

11 лютого 2003 року сталася трагедія – в автокатастрофі загинув постійний голова організаційного комітету Міжнародного фестивалю козацьких бойових та традиційних мистецтв, Степовий Батько українського козацтва, народний депутат України Анатолій Васильович Єрмак.

1-3 серпня 2003 року, в м. Запоріжжя, пройшов Сьомий Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв. На фестивалі, вже традиційно, пройшов Чемпіонат України з українського рукопашу «Спас», а також в рамках фестивалю було започатковано турнір для спортсменів вищого кваліфікаційного рівня – Міжнародний Кубок пам'яті Анатолія Єрмака. Кубок мав передаватися кожного року новому переможцю. Відбувся конкурс показових виступів національних бойових мистецтв, науково-практична конференція «Національні бойові мистецтва. Перспективи розвитку», а також турнір з козацького кулачного бою «лава на лаву».

Оргкомітетом фестивалю було вирішено надалі називати фестиваль – «Міжнародний фестиваль козацьких бойових і традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака».

У вересні 2003 року, в м. Києві при Міжрегіональній Академії управління персоналом, відкривається Український Військово-Козацький інститут ім. Великого князя Святослава, а при ньому кафедра національних одноборств. Завідувачем кафедри став Олександр Притула.

Відкриття кафедри національних одноборств стало першим впровадженням українських національних бойових мистецтв, зокрема українського рукопашу «Спас», в систему вищої школи в Україні.

З 30 липня по 1 серпня 2004 року, в м. Запоріжжя, пройшов Восьмий Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака.

На фестивалі пройшли: Чемпіонат України з українського рукопашу «Спас», Міжнародний Кубок з українського рукопашу «Спас» імені Анатолія Єрмака, науково-практична конференція «Національні бойові мистецтва. Перспективи розвитку», показові виступи шкіл національних бойових мистецтв, традиційний бій «лава на лаву». На фестивалі було вирішено передати всі необхідні документи до Міністерства сім'ї, молоді та спорту

України для офіційного визнання українського рукопашу «Спас», як виду спорту в Україні.

Для офіційного розвитку українського рукопашу «Спас» в Україні і в інших країнах в 2005 році було створено Всеукраїнську громадську організацію «Всеукраїнська федерація «Спас». Президентом федерації було обрано Притулу Олександра, а Почесним президентом Рябеку Олександра.

Фото 18. Міжнародний фестиваль «Запорозький Спас» на о. Хортиця

В 2005 році при ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» заснована Академія «Спас», завданням якої став науково-методичний розвиток українського рукопашу «Спас». З метою популяризації показового напрямку українського рукопашу «Спас» при федерації створюється театр козацького бою «Запорозький Спас».

Фото 19. Театр козацького бою «Запорозький Спас»

У 2005 та 2006 роках проходять дев'ятий і десятий Міжнародні фестивалі козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака. Фестивалі стали своєрідним проміжним заходом, на якому відбувалась презентація чергових досягнень у розвитку українського рукопашу «Спас» та інших національних бойових мистецтв.

У 2006 році Почесним президентом Всеукраїнської федерації «Спас» було обрано побратима Анатолія Єрмака Олександра Рябеку, який від початку сприяв розвитку козацького бойового мистецтва «Спас». За сприяння Олександра Рябеки, спільно з президентом Всеукраїнської федерації «Спас», український рукопаш «Спас» в 2008 році було визнано видом спорту. І до цього часу ведуться проекти впровадження Звичаю Спасу в українське суспільне життя, підготовку молоді до захисту України, впровадження бойового розділу Спасу в силові державні структури.

З метою розширення популяризації українських національних бойових мистецтв, залучення до участі більше української молоді, з 2007 року Одинадцятий Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака, рішенням оргкомітету, переноситься з серпня на жовтень і присвячується Дню українського козацтва, Святу Покрови Пресвятої Богородиці.

З вересня 2007 року, на факультеті фізичного виховання Запорізького національного університету, відкрито факультатив з українського рукопашу «Спас», де студенти отримали змогу опанувати національне бойове мистецтво. Викладати факультатив з українського рукопашу «Спас» почали президент ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» Олександр Притула і віце-президент ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» Костянтин Рижов. Факультатив став проміжним етапом для введення у майбутньому в систему вищої школи українського рукопашу «Спас».

Фото 20. Олександр Рябека з Олександром Притулою

У 2008 році Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту України «Український рукопаш «Спас» тимчасово внесений в перелік видів спорту, що визнані в Україні (наказ No 2913 від 14.07.2008 р). Також в цьому році Запорізьким обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти, ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» була затверджена програма «Національно-патріотичного виховання на основі культури, звичаїв та духовності запорозького козацтва», яка стала навчально-методичною базою для впровадження національних одноборств, зокрема українського рукопашу «Спас» в систему загальноосвітніх шкіл.

У 2008 році пройшов Дванадцятий фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака. В рамках фестивалю відбулися чемпіонат України з українського рукопашу «Спас», показові виступи шкіл національних бойових мистецтв, Кубок з українського рукопашу «Спас» пам'яті Анатолія Єрмака.

У 2009 році в Запорізькому національному університеті на факультеті фізичного виховання, на кафедрі теорії та методики фізичної культури і туризму, відкрито спеціалізацію «Український рукопаш «Спас». Відкриття цієї спеціалізації дало змогу готувати у вищій школі тренерсько-викладацький склад для українського рукопашу «Спас» в Україні.

У 2010 році Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту України «Український рукопаш «Спас» внесений в перелік видів спорту, що визнані в Україні (наказ No 306 від 09.02.2010 р.) [21].

Міжнародні фестивалі козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака проводилися і надалі традиційно. З 2009 по 2011 роки пройшли 13-15 фестивалів, де проводилися чемпіонати України з українського рукопашу «Спас», показові виступи шкіл національних бойових мистецтв і традиційні змагання «лава на лаву».

З 2011 року Запорізькою обласною федерацією козацького бойового мистецтва «Спас» (президент Рижов К.А.) відкрито Запорізьку обласну спеціалізовану дитячо-юнацьку спортивну школу з українського рукопашу «Спас» (директор Коломієць В.А.). У тому ж році, за ініціативою президента Всеукраїнської федерації «Спас» Олександра Притули та генерального директора Запорізької обласної державної телерадіокомпанії «Запоріжжя» Володимира Кузенка, вперше в світі проводяться змагання з боїв «Лави на лаву». Започатковано проведення трьох змагань на рік, на кубки імені князів-засновників Київської Русі – Святослава Хороброго, Володимира Великого, Ярослава Мудрого. Змагання «Лави на лаву» почали проводитися традиційно кожного року.

Фото 21. Козацька лава

У 2012 році Державною службою молоді та спорту «Український рукопаш «Спас» було внесено до Єдиної спортивної класифікації України з видів спорту (наказ № 2105 від 22.05.2012 р.), стало можливим присвоювати розряди і звання «Українського рукопашу «Спас» [22, с. 83]. Державною службою молоді та спорту була затверджена навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл з «Українського рукопашу «Спас» [23].

У 2012 році, на 16 Міжнародному фестивалі козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака, було засновано Міжнародну федерацію «Спас». Президентом федерації було обрано Олександра Притулу. На фестивалі було проведено перший в історії розвитку українського рукопашу «Спас» чемпіонат Європи з бойового мистецтва «Спас». Участь в чемпіонаті Європи взяли збірні команди України, Росії, Білорусі, Молдови, Азербайджану, Грузії.

У 2013 році, ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас», була прийнята в Міжнародну конфедерацію бойових мистецтв (ІМАС). Збірна команда України представила український рукопаш «Спас» на VII Олімпіаді бойових мистецтв «Схід-Захід» в м. Санкт-Петербург (Росія).

У жовтні 2013 року, в м. Дніпропетровськ, в рамках 17 Міжнародного фестивалю козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака, пройшов перший чемпіонат світу з бойового мистецтва «Спас». В чемпіонаті світу прийняли участь збірні команди і делегації з України, Росії, Білорусі, Молдови, Азербайджану, Грузії, Латвії. Український рукопаш «Спас» отримав міжнародне визнання і зацікавленість у розвитку в інших країнах.

У січні 2014 року президент ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» Олександр Притула був запрошений в Зал Слави бойових мистецтв в Атлантик Сіті (США), де був удостоєний однієї з найвищих нагород в світі бойових мистецтв – «Оскар» за видатні досягнення в бойових мистецтвах, яку заснував журнал «Martial arts» («Бойові мистецтва»), США. Це було по суті міжнародним визнанням українського рукопашу «Спас» у світі бойових мистецтв [24].

**Фото 22. Майстер-клас О. Притули
в Залі Слави бойових мистецтв. Атлантик Сіті, США, 2014 р.**

У серпні 2014 року, делегація ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас», на запрошення ЮНЕСКО, взяла участь у 16 Міжнародному фестивалі національних бойових мистецтв в м. Чхунджу (Південна Корея), де було продемонстровано український рукопаш «Спас», як українське національне бойове мистецтво.

**Фото 23. Костянтин Рижов, Ігор Давиденко, Олександр Притула.
Південна Корея, 2014 р.**

Крім спортивних досягнень, вихованці Школи «Спас» постійно беруть участь у різноманітних фестивалях, конкурсах та концертах як по Запорізькій області, так і по регіонах України, а також за кордоном, яскраво демонструючи свої бойові вміння під час показових виступів. Серед таких заходів найбільш визначними є: Міжнародні фестивалі козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» (м. Запоріжжя), звітні концерти майстрів народних мистецтв Запорізької області у 2004 р. та 2009 р. (м. Київ), «Зоряний шлях» 2005 р., «Богатирські ігри» 2005 р, Ландшафтні вистави на о. Хортиця Запорізького академічного обласного українського музично-драматичного театру ім. В.Г. Магара «Тарас Бульба» та «Мамай» (режисер В. Головатюк), зйомки у художніх фільмах «Тарас Бульба» (режисер В. Бортко) та «Дума про Тараса» (режисер Є. Березюк), «Іродова морока» Запорізького муніципального театру «VI», опера «Запорожець за Дунаєм» Запорізької обласної філармонії, реконструкція битви козаків з поляками (м. Нікополь 2011 р.), реконструкція Хотинської битви (м. Новомосковськ 2013 р.), «Як Джона Пола Джонса у козаки приймали» – 2014 р., режисер Ігор Цішкевич (США), а також фестивалі у Польщі, Франції, Італії, Німеччині, Чехії, Австрії, Угорщині, Росії, Білорусі та багато інших.

Фото 24. Проект «Як Джона Пола Джонса у козаки приймали»

ГО «Всеукраїнська федерація «Спас» в своїй діяльності впроваджує елементи Звичаю Спас в суспільне життя України, виховуючи молодь на засадах кращих здобутків української козацької педагогіки.

1.3. Напрямки розвитку українського козацького звичаю Спас

Спас – козацький бойовий звичай, система виховання козака. Передавався в козацьких родах від діда до онука. Включає в себе:

- бойове мистецтво запорозьких козаків Спас;**
- систему цілительства, оздоровлення людини;**
- систему виховання козака-воїна, патріота України;**
- систему підготовки і пробудження у людини надздібностей (характерництво);**
- систему виживання людини в природі і суспільстві;**
- систему духовних знань запорозьких козаків.**

В системі Спасу утворено низку шкіл бойового мистецтва (по стилям): Спас Яр, Спас Вихлист, Спас Кремень, Спас Яструб, Спас Штурм, Спас Воля, Спас Сила та ін.

Спас сприяв розвитку інших національних видів бойового мистецтва та боротьби в Україні: Бойовий Гопак, українська боротьба навхрест, бойове мистецтво українських кобзарів костурець, боротьба на поясах, боротьба «Котигорошко», бойове мистецтво «Сварга», грузинська національна боротьба Чідаоба, вірменська боротьба Кох, азербайджанська боротьба Гюлеш, татарська боротьба Алиш, боротьба греків Приазов'я куреш та ін. Ці види боротьби та бойових мистецтв були неодноразово представлені на змаганнях та фестивалях Спасу.

В системі Спас розроблені оздоровчі системи на основі знань характерників і сучасних передових оздоровчих систем «Дев'ять сил» та «Характер», які розвиваються в 8 країнах світу, були успішно апробовані в 2017 та 2022 році, як засіб зняття бойового стресу у військовослужбовців.

Успішний розвиток Спасу завдячує тісній співпраці з одним із Батьків Української державної Незалежності та Української національної ідеї, автором Декларації про державну Незалежність України, Героєм України Левком Лук'яненком, з урахуванням розробленої ним Концепції Української національної ідеї.

В структуру Спасу входять обласні федерації Спасу (бойового мистецтва Спас, українського рукопашу Спас), система клубів Спасу, система шкіл (державних, комунальних, громадських), Міжнародна Академія здоров'я і успіху «Спас» (розвиток науки і освіти), Благодійний фонд «Спас Україна» (розвиток соціальних і благодійних програм).

З лютого 2022 року, за сприяння Всеукраїнської федерації «Спас», для захисту України від російських загарбників та сприяння підготовки бійців

до військової справи на основі козацьких традицій, створено окремий підрозділ «Спас», як підрозділ Добровольчого формування Запорізької територіальної громади № 1 «Щит» (командир підрозділу Каражов Сергій Дмитрович). Після розформування його підрозділ «Спас» існує в лавах Добровольчого формування Бучанської територіальної громади № 1 (взвод аеромобільної розвідки).

На цей час у лавах ЗСУ, ТРО, добровольчих підрозділах захищає Україну понад 1000 тренерів, інструкторів, вихованців Всеукраїнської федерації «Спас».

Осередки Всеукраїнської федерації «Спас» виконують активну волонтерську діяльність, опікуються військовими частинами, особами ВПО. Зокрема Запорізький осередок Всеукраїнської федерації «Спас» опікується волонтерською допомогою окремим 415 батальйоном «Запорозька Січ» (командир полковник Лапін І.Є.) (допомога в підготовці та навчанні бійців, гуманітарна допомога, допомога в організації відновлення на ротації та реабілітація бійців підрозділу). Дніпровський осередок федерації поповнив лави Третьої Штурмової бригади ЗСУ.

В УКРАЇНІ І СВІТІ ВСЕУКРАЇНСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ «СПАС» РОЗВИВАЄ ЗА НАПРЯМКАМИ:

- український національний вид спорту;*
- бойова культура українського народу (система звичаїв і обрядів, показовий напрямок);*
- козацька педагогіка (виховання козака, патріота України);*
- національно-патріотичне виховання молоді (духовно-патріотичне, військово-патріотичне);*
- козацьке здоров'я, характерництво (можливості людського організму);*
- звичаєве право, розвиток козацького громадянського суспільства;*
- наука (педагогіка, фізична культура і спорт, історія, розвиток людини, успіх).*

1.УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИД СПОРТУ – УКРАЇНСЬКИЙ РУКОПАШ «СПАС»

Фото 25,26. Український рукопаш «Спас»

В 2017 році український рукопаш «Спас» визнаний Міністерством молоді і спорту України НАЦІОНАЛЬНИМ ВИДОМ СПОРТУ УКРАЇНИ, що автоматично відносить його до нематеріальної культурної спадщини України [25].

2. БОЙОВА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ (СИСТЕМА ЗВИЧАЇВ І ОБРЯДІВ, ПОКАЗОВИЙ НАПРЯМОК)

Фото 27 – 30. Бойова культура запорозького козацтва

В 2018 році козацький бойовий звичай Спас визнаний, як нематеріальна культурна спадщина Запорозького краю («Козацький бойовий звичай «Спас» внесений до обласного реєстру елементів НКС Запорізької області рішенням обласної комісії від 20.09.2016 протокол № 2).

Створено театр козацького бою «Запорозький Спас».

Фото 31, 32. Театр козацького бою «Запорозький Спас»

3. КОЗАЦЬКА ПЕДАГОГІКА (ВИХОВАННЯ КОЗАКА, ПАТРІОТА УКРАЇНИ)

Фото 33,34. Козацька педагогіка

За ініціативи ГО «Всеукраїнська федерація «Спас» в Україні, в співпраці з загальноосвітніми школами, створено і створюються козацькі школи, відкрито спеціалізацію «Український рукопаш «Спас» в Запорізькому національному університеті.

4. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ (ДУХОВНО-ПАТРІОТИЧНЕ, ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ)

Фото 34,35. Козацький вишкільний табір «Хортицька Січ»

Проведення щорічних літніх вишкільних козацьких таборів «Хортицька Січ», «Дніпровський Спас», «Подільська Січ», Волинська Січ» та ін.

Національно-патріотичні заходи, козацькі свята.

5. КОЗАЦЬКЕ ЗДОРОВ'Я, ХАРАКТЕРНИЦТВО (МОЖЛИВОСТІ ЛЮДСЬКОГО ОРГАНІЗМУ)

Фото 36. Клуб здоров'я і успіху «9 сил»

Фото 37. Система оздоровлення «Дев'ять сил» (підручник)

Організація клубів здоров'я і успіху «9 сил» (клуби працюють в Україні, Польщі, Німеччині, Чехії, Швеції)

Проведення семінарів по козацькому здоровому способу життя для всіх верств населення.

Проведення традиційних зарядок для людей.

Розробка сучасних оздоровчих систем на основі етнічних традицій здорового способу життя.

В системі Спас розроблені оздоровчі системи на основі знань характерників та сучасних передових оздоровчих систем «Дев'ять сил» та «Характер», які розвиваються в 8 країнах світу, були успішно апробовані в 2017 та 2022 році, як засіб зняття бойового стресу у військовослужбовців.

6.ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО. РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

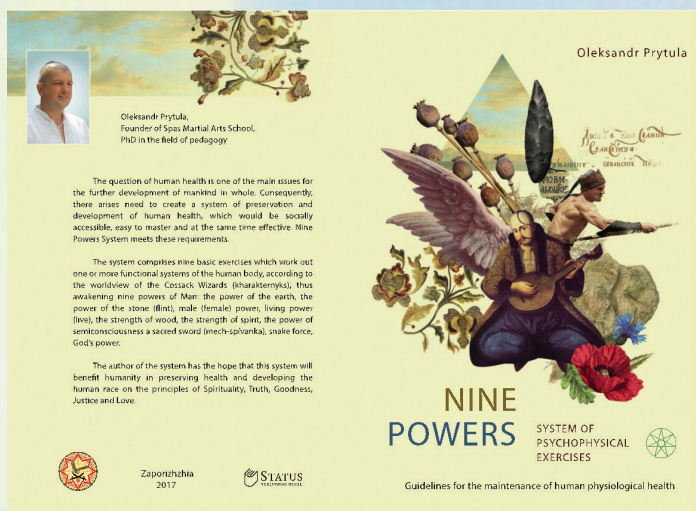
До лютого 2022 року в мережі Всеукраїнської федерації «Спас», займалося Спасом понад 5000 дітей та підлітків в 12 областях України.

В 2022 році створено ГО «Міжнародна федерація «Спас» для розвитку Спасу в світі.

Осередки і мережа Спасу в Європі: Польща, Німеччина, Швеція, Чехія, в світі – Аргентина.

Ідея – створення мережі клубів і шкіл з бойового мистецтва Спас в інших країнах.

7.НАУКА (ПЕДАГОГІКА, ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ, РОЗВИТОК ЛЮДИНИ, УСПІХ)

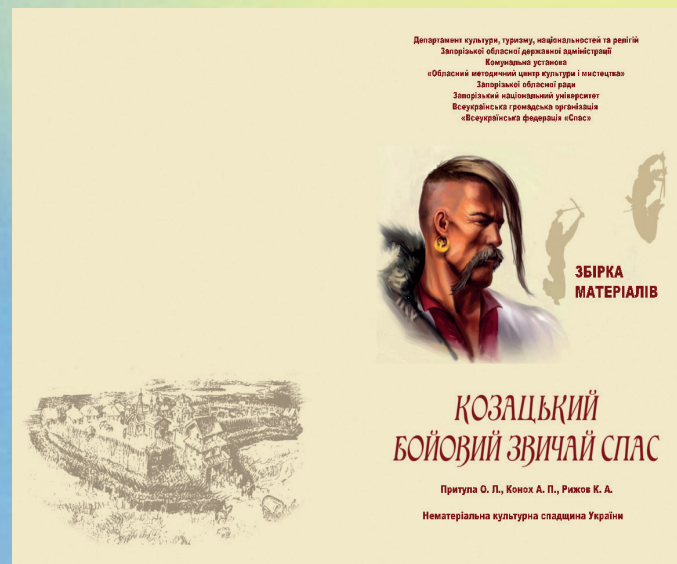

Фото 38-43. Книги Всеукраїнської федерації «Спас»

Всеукраїнська федерація «Спас» проводить спільно з партнерами міжнародні і всеукраїнські науково-практичні конференції: «Україна в контексті світової цивілізації», «Національні бойові мистецтва. Проблеми і перспективи розвитку», «Козацька педагогіка. Теорія і практика», «Козацьке здоров'я. Від минулого до сучасного».

Ведуться науково-дослідницькі проекти по вивченню козацької педагогіки, козацької медицини, бойової культури українського народу та народів світу, національної фізичної культури.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Козацькі традиції і козацький звичай – основа Української національної ідеї.

Всеукраїнська федерація «Спас» і Спас, як всеукраїнський патріотичний рух, мають понад 30 – річний досвід національно-патріотичного виховання молоді. Цей досвід практичний. Практика Спасу свідчить, що утворення розгалуженої мережі осередків Спасу позитивно впливає на залучення широких верств населення України до розуміння української національної ідеї, залучає всі вікові групи до національної свідомості. Осередки Спасу існують в містах – обласних центрах: Запоріжжя, Дніпро, Херсон, Миколаїв, Одеса, Полтава, Харків, Київ, Рівне, Луцьк, Львів, Кропивницький, Черкаси. В областях: Запорізька, Дніпропетровська, Київська, Донецька, Харківська, Полтавська, Черкаська, Миколаївська, Херсонська, Одеська, Кіровоградська, Волинська, Рівненська.

На міжнародному рівні осередки Спасу започатковано в Швеції (Стокгольм), Аргентині, Бразилії, Польщі (м. Ольштин, м. Варшава), Чехії (м. Прага). Планується створити осередки в десяти країнах світу (Скандинавія: Фінляндія, Норвегія, Данія, Англія, Австралія, США, Канада та ін.). Це надасть можливість об'єднання української діаспори навколо ідеї українського козацтва, дасть новий сучасний поштовх до об'єднання української молоді в діаспорах та дітей вимушено переміщених громадян України навколо Спасу.

Міжнародний розвиток Спасу та визнання Спасу на рівні міжнародних спортивних та культурних організацій (наприклад, ЮНЕСКО) надасть можливість більшого потужної популяризації української національної культури в світі.

Духовні засади Спасу можуть стати однією з основ національно-патріотичного виховання молоді.

Заплановані пріоритетні напрямки розвитку:

- створити на базі Спасу школу тренерів-інструкторів національно-патріотичного виховання (з систематичним проходженням навчання і підготовки);
- розвиток онлайн платформ з популяризацією, навчанням Спасу за напрямками (див. вище) в Україні і за межами України;

- концептуально підійти до розуміння національно-патріотичного виховання громадян України (замість виховання молоді);
- розробка та видання історичної та науково-методичної літератури по Спасу;
- міжнародний розвиток Спасу з метою популяризації української бойової культури в світі;
- взаємодія з Міністерством закордонних справ України з даного напрямку;
- робота з українською діаспорою та вимушеними переселенцями з залученням відповідних посольств і консульств країн;
- впровадження на міжнародному рівні серед діаспор та громадян інших країн оздоровчих систем Спасу з урахуванням досвіду Міжнародної Академії здоров'я та успіху «Спас»;
- підтримка діяльності Всеукраїнської федерації Спас та її осередків (за напрямками);
- створення Міжнародного центру козацького характерництва (за традицією Спасу) на о. Хортиця та філіалів в світі з метою популяризації сакральної культури України;
- створення окремих державних програм підтримки і розвитку Спасу;
- розробка і затвердження регіональних (обласних, міських) програм підтримки Спасу;
- діяльність із впровадження Спасу в підготовку військових формувань ЗСУ, НГУ, Національної поліції та спецпідрозділів (Альфа, розвідувальних органів України, ССО, ГУР МО та ін.);
- співпраця з державними органами в напрямку захисту України;
- на основі 30-річного досвіду в Запорізькій обл. утворення в кожній області України державних ДЮСШ з українського рукопашу «Спас» та впровадження Спасу в систему загальноосвітніх шкіл та вищих навчальних закладів.

Проекти спрямовані на підвищення кваліфікації та розвиток козацького звичаю Спас в Україні 2023-24 рр.

Регулярно проводяться семінари-тренінги з українського рукопашу «Спас» представниками громадської організації «Всеукраїнська федерація «Спас».

Семінари-тренінги з українського рукопашу «Спас» проводяться з метою підготовки викладацького складу та впровадження козацького звичаю в освітній процес.

Фото 44. Семінар з українського рукопашу «Спас»

Курс семінару-тренінгу триває від одного до трьох днів. Після проходження курсу підготовки і складання іспитів, учасники отримують сертифікат інструктора з українського бойового мистецтва «Спас» та присвоюється пояс інструктора (1 ступінь).

Фото 45. Семінар з українського рукопашу «Спас»

Сертифікат засвідчує про проходження інструкторського семінару з українського рукопашу «Спас» і успішної здачі іспитів

на вимоги 1 ступеня «Молодика», згідно з навчальною програмою козацького бойового мистецтва «Спас».

Фото 46. Вручення інструкторського сертифікату зі Спасу

Даний сертифікат надає право викладати розділи українського рукопашу «Спас»:

- *боротьба «Котигорошко»;*
- *боротьба навхрест;*
- *боротьба «Тягнути бука»;*
- *боротьба на поясах.*
- *інші розділи українського рукопашу «Спас»*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОЗАЦЬКОГО ЗВИЧАЮ СПАС В УКРАЇНІ

– впровадження козацької педагогіки та козацького звичаю Спас в систему загальної та позашкільної освіти;

– впровадження занять з українського рукопашу «Спас» в програму фізичного виховання для загальноосвітніх шкіл ;

– відкриття секцій і клубів козацького звичаю Спас в освітніх та позашкільних закладах;

- розробка, прийняття та реалізація програми розвитку козацького звичаю Спас в містах України;
- підготовка та перепідготовка тренерів та вчителів фізичної культури до викладання елементів українського рукопашу «Спас» та впровадження козацької педагогіки в освітній процес;
- проведення змагань всеукраїнського та міжнародного рівня з українського рукопашу «Спас».

Фото 47. Олександр Рябека та Олександр Притула

Розділ 2. Теоретичні та методичні засади Спасу, як бойової культури українського народу

2.1. Види підготовки в українському рукопаші «Спас»

Бойове мистецтво «Спас» в сучасному розумінні – це комплексна система всебічного розвитку людини, розкриття її можливостей. Основне гасло Спасу: **«Вдосконалюй себе, людину, а через себе світ».**

Всебічна підготовка в Спасі забезпечується видами підготовки, які взаємно доповнюють один одне.

В українському рукопаші «Спас», як в спортивному напрямку бойового мистецтва «Спас» існує сім видів підготовки: фізична, технічна, тактична, теоретична, морально-вольова, психологічна, духовна.

Фізична підготовка – це процес, спрямований на всебічний розвиток організму, підвищення працездатності, розвиток основних фізичних якостей, необхідних для успішного оволодіння технікою виду спорту [26]. В даному випадку фізична підготовка в Спасі є базою для оволодіння руховою базою бойового мистецтва «Спас».

Загальна фізична підготовка (ЗФП) – це процес вдосконалення рухових фізичних якостей, спрямованих на всебічний і гармонійний фізичний розвиток людини. ЗФП сприяє підвищенню функціональних можливостей, загальної працездатності, є основою для спеціальної підготовки і досягнення високих результатів в обраній сфері діяльності або виді спорту. Засобами ЗФП є фізичні вправи (біг, плавання, спортивні і рухливі ігри, лижний спорт, велоїзда, вправи з обтяженнями та ін.), оздоровчі сили природи та гігієнічні фактори. З ЗФП пов'язано досягнення фізичної досконалості – рівня здоров'я і всебічного розвитку фізичних здібностей, відповідних спортивної, військової, професійної та іншої діяльності.

Необхідність широкого розмаїття засобів ЗФП визначається тим, що в сферу занять фізичними вправами з загальною підготовчою спрямованістю залучаються практично всі верстви населення – від немовлят до похилого віку.

Завданнями ЗФП є:

1) зміцнення та збереження здоров'я, вдосконалення статури, гармонійний фізичний розвиток, підтримання загального рівня функціональних можливостей організму, багаторічна збереження високого рівня працездатності;

2) розвиток всіх основних фізичних якостей – сили, витривалості, гнучкості, швидкості та спритності;

3) створення базової основи для спеціальної фізичної підготовленості до конкретних видів діяльності – трудової, військової, побутової і т. д.

ЗФП – основна цільова задача педагогічного процесу фізичного виховання людини, орієнтована на зміцнення її здоров'я, підвищення загальної працездатності і ефективності навчання і праці. Однак, слід пам'ятати, що навіть досить висока загальна фізична підготовленість часто не може забезпечити успіху в підготовці до конкретного виду професії або виду спорту. У цих випадках необхідна додаткова спеціальна підготовка в області спорту – спеціальна фізична підготовка у професійній діяльності – професійно-прикладна фізична підготовка.

Спеціальна фізична підготовка (СФП) характеризується рівнем розвитку фізичних здібностей, можливостей органів і функціональних систем, що визначають досягнення в обраному виді спорту [27].

Фізична підготовка в українському рукопаші «Спас» – організований процес рухової діяльності спортсмена-спасівця з метою оптимізації розвитку його фізичних якостей, необхідних для спортивної та бойової діяльності в українському рукопаші «Спас».

В українському рукопаші «Спас» розглядають – **загальну фізичну підготовку** та **спеціальну фізичну підготовку**.

Загальна фізична підготовка в українському рукопаші «Спас» (ЗФП) – процес вдосконалення рухових фізичних якостей, спрямованих на всебічний і гармонійний фізичний розвиток спортсмена в українському рукопаші «Спас».

Загальна фізична підготовка в українському рукопаші «Спас» є базою для спеціальної фізичної підготовки.

Спеціальна фізична підготовка (СФП) в українському рукопаші «Спас» – процес розвитку і вдосконалення фізичних якостей, можливостей

організму і функціональних систем, необхідних для досягнень в українському рукопаші «Спас».

В традиційному вихованні загальна фізична підготовка в Спасі відбувалася за рахунок трудової діяльності, ігор, забав, самого козацького способу життя. Спеціальна фізична підготовка набувалася за рахунок спеціальних тренувань.

В сучасних методиках бойового мистецтва «Спас» загальна фізична підготовка відбувається за рахунок розвитку фізичних якостей: спритності, сили, витривалості, швидкості, гнучкості.

Спеціальна фізична підготовка відбувається за рахунок спеціальних фізичних якостей, які є базовими для бойового мистецтва «Спас». Бойове мистецтво «Спас», його спортивний напрямок, український рукопаш «Спас» є швидкісно-силовим видом спорту. Тому в Спасі акцент робиться на розвиток наступних спеціальних фізичних якостей: швидкісної витривалості, вибухової сили, спеціальних видів координації, гнучкості плечових суглобів, ніг, спини.

Основними засобами загальної фізичної підготовки є фізичні вправи, ігри, трудова діяльність. Для спеціальної фізичної підготовки основними засобами є виконання козацьких танцювальних вправ, всі види боротьби, спеціальні бойові козацькі ігри, спеціальні вправи бойового мистецтва, які складені в комплекси і системи.

Технічна підготовка – це процес набуття і вдосконалення рухових навичок і пов'язаних з ними рухових якостей [26].

Технічна підготовка в українському рукопаші «Спас» розподіляється на наступні розділи:

- Техніка стійок і переміщень;
- Бойова акробатика – техніка падінь і самозбереження;
- Техніка захисту (блокування, ухиляння, уклони);
- Техніка ударів (руками, ногами, іншими частинами тіла);
- Техніка боротьби (захвати, кидки, больові, задушливі прийоми, утримання);
- Техніка бою беззбройного проти озброєного;
- Техніка бою зі зброєю;
- Техніка бою проти групи супротивників.
- Техніка бою в екстремальних умовах (темрява, вода, гірська місцевість тощо).

Тактична підготовка – це процес навчання спортсменів засобам і формам ведення боротьби в умовах спортивних змагань [26].

Тактична підготовка в Спасі розподіляється на наступні розділи:

- Тактика нападу;

-
- Тактика захисту;
 - Тактика ведення поєдинку;
 - Тактика бою проти групи;
 - Тактика бою проти озброєної групи;
 - Тактика рукопашного бою зі зброєю;
 - Тактика бою в екстремальних умовах;
 - Тактика бою групи проти групи (лава на лаву);
 - Тактика бою озброєної групи проти озброєної групи.

Завдання тактичної підготовки: вивчення загальних положень, засобів і можливостей у цьому виді спорту, тактичного досвіду найсильніших спортсменів і команд; практичне використання засобів, прийомів і варіантів тактики під час тренувальних занять, змагань; аналіз сил суперників, їхньої технічної, фізичної, вольової підготовленості; аналіз проведеного змагання, висновки. Навчання тактики і вдосконалення в ній провадиться з використанням таких основних методів: розучування тактичних елементів і дій по окремих частинах і в цілому; розробка варіантів тактичних дій; творчі завдання в процесі тренувальних занять та змагань; аналіз застосованих тактичних варіантів, планів під час змагань [26].

Тактична підготовка в Спасі поєднана з фізичною та технічною підготовкою. Тактика бойового мистецтва Спас передбачає найбільш раціональний спосіб використання технічних дій в конкретній ситуації бою, який забезпечує перемогу над супротивником.

Теоретична підготовка має на меті збагачення спеціальними знаннями у сфері фізичної культури і спорту, їх систематичне розширення і поглиблення. Засвоєння спеціальних знань у вибраному виді спорту в єдності з практичними вміннями і навичками складає основну освітню лінію у фізичному вихованню.

Теоретична підготовка в Спасі розподіляється на розділи:

- Знання історії козацького Звичаю Спас;
- Знання козацьких звичаїв обрядів Спасу;
- Знання термінів та понять в українському рукопаші «Спас»;
- Знання техніки і тактики Спасу;
- Знання козацьких пісень, танців Спасу;
- Знання основ козацької медицини;
- Знання основ виживання в природі;
- Знання основ бойової психології;
- Знання основ характерництва.

По суті теоретична підготовка бійця в бойовому мистецтві «Спас» є безкінечним процесом, оскільки протягом усього свого джиття спасівець

іде шляхом Знання і опанування нового. Козацький духовний карб говорить: **«Там де починається самотішення і самоповтор, там починається зрада»**. Тому важливо не зупинятися на шляху самовдосконалення.

Морально-вольова підготовка – виховання потужних вольових якостей на основі високих моральних чеснот. Морально-вольова підготовка нерозривно пов'язана з іншими видами підготовки психологічною, фізичною та ін. Вона базується на вихованні наступних вольових якостей: *мужність, наполегливість, рішучість, самостійність, терпіння, самовладання, цілеспрямованість, ініціативність, сміливість та ін.* Моральні якості, які виховує бойове мистецтво «Спас»: *чесність, відповідальність, принциповість, висока загальна культура та ерудиція, почуття гумору, порядність, охайність, дисциплінованість, креативність та ін.* Ця підготовка формує характер бійця в бойовому мистецтві «Спас» і є важливим елементом загальної підготовки, вона є процесом, який не закінчується і продовжується протягом усього життя козака-спасівця.

Психологічна підготовка – це система психолого-педагогічних заходів, які спрямовані на формування вміння зберігати оптимальний психологічний стан (спокій, самовпевненість), під час сильного нервового напруження (втома, висока конкуренція, невдачі, лідерство тощо). Крім того психологічна підготовка вирішує завдання формування і вдосконалення основних психічних якостей і вмінь, виховні та освітні завдання [26].

Психологічна підготовка в Спасі виховує у бійця такі психологічні якості: *сміливість; здатність до прийняття рішень; психічна витривалість; евристичні здібності; сенсорно-моторні якості, стресостійкість, людяність, аналітичність, самовладання та ін.* Психологічна підготовка відбувається в процесі усього навчально-тренувального циклу.

Духовна підготовка. Основою духовної підготовки козака в бойовому мистецтві «Спас» є Православна віра і козацький Звичай, який базується на споконвічних козацьких карбах-заповідях, що передавались в козацьких родах і слугували певними духовними орієнтирами козака в житті [28]. Духовна підготовка гартує дух козака протягом усього життя.

Спас – як система духовного розвитку козака-воїна, характерника передавався в казках, піснях, прислів'ях, приказках тощо. Але основу духовної підготовки в Спасі склали характерні карби (від «закарбувати» – зберегти в пам'яті). Козацькі карби є духовними скарбами українського народу, оскільки вони на глибинному рівні формують особистість українця, пробуджують його Родову пам'ять.

2.2. Український рукопаш «Спас» – національний вид спорту

В 2017 році український рукопаш «Спас» було визнано національним видом спорту України. Згідно Закону України «Про фізичну культуру і спорт» існує визначення поняття національний вид спорту.

Згідно статті 1 Закону України «Про фізичну культуру і спорт»: «національні види спорту – види спорту, засновані на національно-культурних традиціях України» [29]. Відповідно до цього на національні види спорту покладається завдання збереження національно-культурних традицій України.

Український рукопаш «Спас» – національний вид спорту України, заснований на українських козацьких культурних традиціях та вбирає в себе кращі здобутки спортивних єдиноборств світу.

Український рукопаш «Спас» – комплексна система спортивного єдиноборства, який складається з розділів національних видів боротьби та національних засобів фізичної культури і спорту. Правила спортивних змагань з українського рукопашу «Спас» передбачають розділи: *боротьба Котигорошко, боротьба навхрест, боротьба на поясах, рукопаш, показовий виступ., фехтування на шаблях, тягни бука, лава на лаву* [30].

Боротьба Котигорошко має витоки із стародавньої козацької боротьби, яка мала назву «пря» або «штовхач». Практичне використання цієї боротьби було при взятті козаками фортець, коли свого ворога просто можна було скинути з висоти, вивівши його з рівноваги. Два спортсмени стають один навпроти одного на краю кола (чи квадрата). За командою судді-арбітра «Бій!», вони сходяться (або збігаються) і починають виштовхувати руками чи тулубом один одного з кола. Поєдинок починається за командою «Бій!» і закінчується після команди «Стій!». Будь-які дії після команди «Стій!» не зараховуються. Переможець визначається за результатами трьох сходжень. Оголошення результатів сходжень суддя-арбітр виконує шляхом показу однією випрямленою рукою, піднятою догори, в сторону переможця, а опущеною і випрямленою в сторону того, хто програв. У випадку, коли рахунок рівний, суддя-арбітр виконує це шляхом показу горизонтально випрямлених рук в сторони кожного з учасників. Перемога присуджується тому спортсмену, який зможе виштовхати чи витягнути суперника за межі кола (або квадрата), змусить його спертися на третю точку опори, або кине на землю (підлогу чи килим) [30, с. 65].

Фото 48. Боротьба Котигорошко

Боротьба навхрест є досить унікальною боротьбою зафіксованою саме на території України. В світі подібний вид боротьби існував на території Шотландії, на острові Сардинія, в Якутії та в Україні. Ця традиція свого часу використовувалася в греко-римській боротьбі, коли при рівності балів борці зчіплялися руками в захват «хрест» намагаючись побороти один одного.

Боротьба на поясах є традиційною боротьбою дуже багатьох народів світу. На цей час в світі зафіксовано понад 2500 видів різних видів боротьби на поясах. Татарські види боротьби Алиш та Куреш, боротьба азовських греків Куреш, узбецька боротьба Кураш, вірменська боротьба Кох, азербайджанська боротьба Гулеш, швейцарська боротьба Швінген, литовська боротьба Рістіліс та ін. Ось далеко не повний список відомих видів боротьби на поясах. У козаків також існували свої види боротьби з використанням поясу. У Спасі зберігаються традиції цих видів боротьби.

У розділі «Боротьба навхрест» два спортсмени стають один навпроти одного і охоплюють один одного в захват навхрест так, щоб одна рука була зверху, інша знизу. У розділі «Боротьба на поясах» спортсмени обв'язують себе поясами з тканини, беруть захват пояса суперника так, щоб одна рука була зверху, інша знизу. В обох розділах результативний бал заробляє той, хто покладе суперника на спину і протримає 3 секунди. Бал зараховується, коли суперник розірвав захват. Боротьба складається з трьох результативних сходок. Перемагає спортсмен, який перемаже більшу кількість разів [30, с. 43-44].

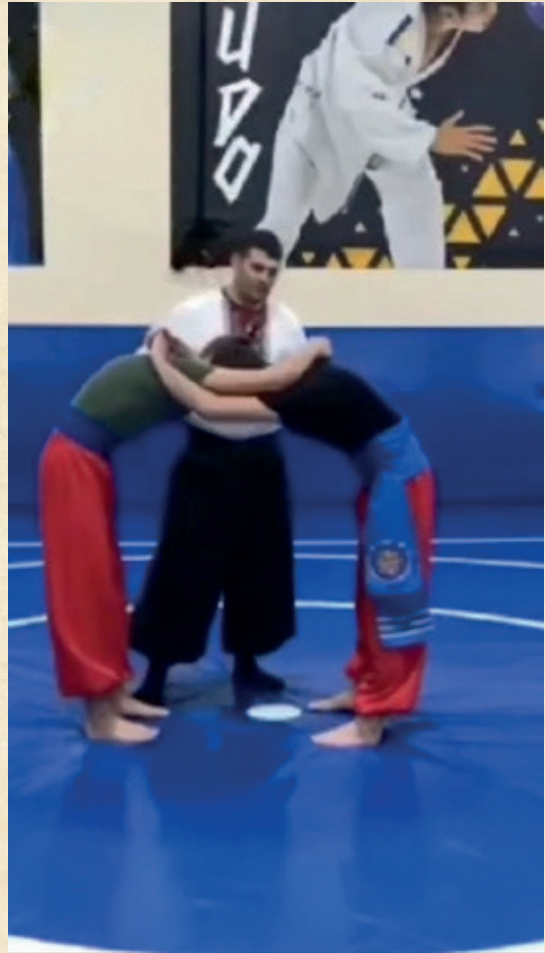

Фото 49, 50, 51. Боротьба навхрест

Фото 52, 53. Боротьба на поясах

Розділ «Рукопаш» є базовим розділом в українському рукопаші «Спас». Оскільки у військово-прикладному аспекті Спас трактується як короткочасний рукопашний бій на знищення супротивника або на придушення його здатності вести бойові дії, то спортивний розділ даного виду спорту має комплексно готувати спортсмена до легкого опанування

військово-прикладної сторони Спасу. Тому розділ рукопаш визначений як вид змішаного спортивного єдиноборства, який відбувається у відносно коротко обмежений час. Для новачків в рукопаші визначений період 2 хв, а для спортсменів більшої кваліфікації 3 хв. У напівфіналах та фіналах змагань, вище обласного рівня, дозволяється розширення поєдинків за часом до 2 періодів по 3 хв. Дозволені дії в рукопаші: удари в стійці руками і ногами, удари ліктями та колінами в стійці без використання захвату, кидки, боротьба лежачи до задушливого або больового прийому. Утримання в розділі «рукопаш» не має, оскільки в реальному бойовому поєдинку утримання приводить до зменшення мобільності бійця. Удари в положенні лежачи заборонені, на відміну від інших змішаних єдиноборств, оскільки в Спасі працює давнє правило бійців та борців: **«Лежачого не б'ють»**.

Фото 54. Розділ «Рукопаш»

Розділ «Показовий виступ» створений з метою зберегти бойову рухову спадщину українського козацтва, яка є частиною української бойової культури. Рухова спадщина козаччини збереглася в українських народних іграх та українських козацьких танцях. В іграх формувалися не тільки прикладні рухи, необхідні для ведення боротьби але ще і відбувався процес навчання тактичним вмінням, злагоджено вести бій у групі,

психологічні якості необхідні бійцю. В танцях формувалася техніка рухів, переміщень, стійок, ударів руками і ногами, імітація кидків, вправи верхи на коні і без коня. Наприклад, деякі рухи козацького танцю гопака можна використовувати не тільки для середньовічного бою, але і в навчанні сучасній тактичній підготовки бою зі стрілецькою зброєю. У козацькому танці рухи несуть швидкісно-силовий характер, а це добре сприяє спеціальній фізичній підготовці, яка необхідна в бойовому мистецтві. В танцях тренується вибухова сила, яка необхідна для виконання потужних ударів руками і ногами.

Умови показового виступу в українському рукопаші «Спас» – зробити власний показовий виступ для новачків протягом не менше 30 сек, для досвідчених спортсменів – не менше 1 хв, де продемонструвати вправи танців під музику нижнього, середнього і високого рівня з використанням імітації ударів та кидків. Оцінюється виступ комплексно: хореографія, техніка переміщень, ударів, акробатика як бойова так і естетична, ритм, темп, швидкість, краса рухів тощо. Змагання проходять як наочно, так і в режимі онлайн, враховуючи сучасні інформаційні технології. Розділ «Показовий виступ» – процес збереження національної рухової спадщини, стимулювання до популяризації і розвитку національної рухової бойової культури. Підготовлені спортсмени формують в своїх осередках власні показові виступи як індивідуальні, так і групові, які є візитівкою кожного осередку бойового мистецтва «Спас». Показовий виступ є дуже важливим розділом українського рукопашу «Спас», як з боку збереження і популяризації українського танцю, його розвитку, так і з боку популяризації самого бойового мистецтва «Спас» в світі.

Показові виступи – це технічний арсенал як окремо бійця Спасу так і всієї школи бойового мистецтва «Спас».

Фото. 55. Показовий виступ Спасу

Розділ «Фехтування на шаблях» формує у бійця вміння володіти холодною зброєю, вести бій з предметом. Традиційно для фехтування вибрана шабля, але поєдинки ведуться макетом шаблі з м'яким захистом. «М'яка» шабля запобігає травматизму під час змагань та дозволяє наносити удари під час поєдинку в повну силу, як це відбувається під час реального шабельного бою. Спортсмени знаходяться в спеціальному захисному обладнанні: шолому із закритим обличчям, захисним жилетом, захисними накладками на руки і ноги. Це запобігає травматизму та стимулює сміливість бійця вести бій.

За кожне попадання ударною частиною шаблі в дозволена частину тіла зараховується один бал. За втрату шаблі бал нараховується супернику.

Фото 56. Фехтування на «м'яких шаблях»

Розділ «Тягни бука» має на меті зберегти давній вид української боротьби, яка в східних регіонах України культивувалася під назвою «Чий батько дужчий», а в західних регіонах України, в Карпатах, Прикарпатті і та Закарпатті ця боротьба мала назву «Тягнути бука». Мета цієї боротьби була випробувати силу двох сторін, її практикували пастухи, воїни, козаки.

Сучасні змагання проводяться на рівній поверхні. Дозволяється проводити на борцівському килимі. Спортсмени сідають ногами один до одного, спираючись стопами (стопа в стопу). Дозволяється згинати ноги. Руками тримають за жердину (бука), яка розташована горизонтально відносно підлоги. Варіанти хватів визначаються за домовленістю або шляхом жереба. Завдання – перетягнути суперника на себе, змусивши його відірватись від підлоги або випустити жердину. За командою арбітра «Захват!» спортсмени беруть зручний захват. За командою «Готуйсь!» – налаштовуються на поєдинок. За командою «Бій!» розпочинаються відповідні дії. За командою «Стій!» припиняються будь-які дії. Поєдинок проводиться за три сходження, переможцем визначається спортсмен, який набрав 2 або 3 бали.

Фото 57. Боротьба «Тягни бука»

Розділ «Лава на лаву». Це єдиний в світі масовий вид спортивного єдиноборства визнаний на державному рівні. Україна має давні традиції цього виду змагань. Ще запорозькі козаки на свята сходилися «на кулаках» в лавах, верхні курені на Січі проти нижніх. Традиція змагань «лава на лаву» має великий духовно-культурний пласт, який зафіксований у переказах, легендах, віруваннях, обрядах. Лава на лаву сходилися в змаганнях відповідно від територіального розподілу – село на село, вулиця на вулицю тощо. Лава зародилася як ігровий спосіб самоорганізації народної самооборони, оскільки сама підготовка до змагань потребує великих організаційних та комунікативних зусиль. В кожному селі чи на вулиці були свої організатори – «отамани» лави, які мали збирати лави на свята для змагань. Лави проводилися на території України до початку 70-років ХХ ст.

За правилами українського рукопашу «Спас» змагання проходять за трьома версіями: лава-штовхач; лава кулачна; лава козацька.

У версії **«Лава штовхач»** для участі допускаються спортсмени всіх вікових категорій. Команда учасників має нараховувати не більше 15 осіб. Менша кількість спортсменів у лаві допускається. Команди стають у шеренги на лініях шиккування, щільно притиснувшись один до одного, плече до плеча, зробивши один одному ліктювий захват. Завдання однієї лави витиснути поштовхами іншу лаву на їх поле, не розірвавши захват.

У версії **«Лава кулачна»** для участі допускаються спортсмени вікових категорій: юніори (джури) – 15-16 років; старші юніори (молодики) – 17-18 років; дорослі (козаки) – 19 років і більше. Команда учасників нараховує 10 осіб. Учасники змагаються в захисному обладнанні: захисний шолом, жилет, капа, бандаж, твердий бандаж, рукавички типу боксерських. Спортсмени стають у шеренги на лініях шиккування, щільно притиснувшись

один до одного, плече до плеча. Завдання однієї лави поштовхами і ударами в тулуб витиснути іншу лаву на їх поле.

У версії «**Лава козацька**» для участі допускаються спортсмени вікової категорії дорослі (козаки) – 19 років і більше. Команда учасників нараховує не більше 25 осіб. Менша кількість спортсменів у лаві допускається. Команди стають в шеренги на лініях шикування, щільно притиснувшись один до одного, плече до плеча. Завдання однієї лави витиснути поштовхами і ударами в тулуб іншу лаву на їх поле. Змагання між лавами проходять у три сходи. Сход – зближення двох лав у поєдинку. Між сходами відбуваються індивідуальні поєдинки: **боротьба навхрест; боротьба на поясах**. Поєдинок відбувається на полі, яке позначене трьома лініями: одна у середині, на якій дві команди будуть сходитися в груповому поштовху та дві інші – лінії шикування розмічаються на відстані 5-7 м від центральної лінії. Команди стають у шеренги на лініях шикування, щільно притиснувшись один до одного плечем до плеча. За командою «Бій!» обидві шеренги-лави рухаються одна на одну і намагаються ударами кулаків у груди чи живіт, поштовхами витіснити лаву суперників за їх лінію шикування. Перемогу отримує та лаву, яка витиснула іншу на її бік, або якщо інша лаву розпорошилася майданчиком. Удари в лаві дозволені лише в тулуб; вище пояса, нижче шиї, боротьба в лаві заборонена. Дві лави стають одна навпроти одної, спортсмени – плече до плеча. За командою «Бій!» лави бігом зближуються одна з одною. Відбувається кулачний бій, удари дозволено наносити лише в тулуб, дозволені поштовхи. Перемагає лаву, яка більше разів витиснула лаву суперників за їх межу. За порушення правил учасник вилучається зі змагань, за систематичне порушення (більше трьох разів) вилучена зі змагань може бути уся команда [30, с. 48-50].

Фото 58. Лава на лаву

Змагання «Лава на лаву» традиційно проводиться на свята: Різдво, Водохреща, Масляну, Великдень, Спаса, Покрову.

2.3. Бойові ігри Спасу – методика «Зграя»

Методика бойових ігор традиції Спасу за назвою «Зграя» розроблена дослідником української козацької бойової культури С.К. Щербаковим в співпраці з О.Л. Притулою, на основі зібраних даних про козацьку ігрову культуру на теренах Миколаївської, Херсонської, Одеської областей України. В народі збереглося козацьке прислів'я **«Зграя грає – козаків навчас!»**. Зграєю називали, в народі жартома, парубоцькі ватаги. Саме формування парубоцької, а потім і козацької ватаги, відбувалося з прикладом існування вовчої зграї. Недарма до нашого часу в середовищі козацтва зберігся культ образу вовка, який має своє коріння ще з дохристиянських часів. Тренування в бойовому мистецтві «Спас» має назву «грай» маючи корінь «гра».

Коли і як виникли ігри? Історія ігор тягнеться з глибини століть. Веселі рухливі ігри – це наше дитинство. Всі пам'ятають такі ігри як: «Козаки та розбійники», схованки, піжмурки, панас, цар гори, швайка! Коли вони з'явилися? Хто придумав ці ігри? Швидше за все, на ці запитання ніхто не відповість.

Ігри, подібно до казок і пісень, створені народом. Вони передавалися з покоління до покоління та дійшли до сьогодення, що підтверджує безперервність передачі козацького бойового звичаю! За кількістю учасників ігри розрізняють на поодинокі, парні, групові, також поділяються за пори року (зимові, весняні, літні, осінні).

Ігри зграя – це школа виховання, яка занурює тебе у світ кошового козацтва, де панують звичаї та традиції. Ігри здавна служили засобом самопізнання, вони розвивають спритність, влучність, швидкість і силу; виявляють найкращі якості: доброту, шляхетність, взаємовиручку, самопожертву заради інших. Ігри привчають долати труднощі, радіти виграшу, мужньо переносити невдачу. Тут є і боротьба. і кулачні бої, володіння зброєю, а головне – козацька бойова взаємодія. Дорослі із задоволенням беруть участь у іграх разом з дітьми, що сприяє передачі досвіду від старшого покоління молодшому. Навчання через гру є одним із сакральних методів козацької педагогіки, який навчає козацькому бойовому звичаю та формує козацьке товариство.

Ігри сприяють залученню людей не лише до ігрової практики, а й до народної культури в цілому, це формує поважне ставлення до рідної країни, створюється емоційно-позитивна основа для розвитку патріотичних почуттів, а це формує українську національну ідентичність.

Згряя – щоб об'єднатися треба розігратися! Чередування групових, парних та поодиноких ігор є основою методики ігор згряя. Групові ігри – піднімають настрій, виховують почуття товариства та згуртованості, що допомагає у спілкуванні. Парні ігри навчають взаємодії, стояти пліч-о-пліч. Поодинокі ігри виховують характер і завзятість.

Початок. Починається бойовим єдиним хороводом, який супроводжується танцювальними кроками, жестами, співом та вигуками. Після хороводу хлопці збігаються з риком до купи та братаються. Цим закріплюються дружні стосунки між учасниками, відтворюючи козацьке товариство.

Фото 59. Козацьке коло

Толока – Групова гра. Гра, яка навчає руху в щільному груповому бою, піднімає настрій, вчить обходити та штовхати противників різної ваги та розміру. Гра супроводжується музичним награванням, сміхом та вигуками. «Сучасна гра, розроблена в Миколаївській козацькій школі, в основу якої лягли дворові ігри, штовхання та цар гора. Згідно з соціальним опитуванням, ігри зустрічаються в 19 районах Миколаївської області.

Толока 1. Всі учасники стоять у колі. Після команди: «До бою готові?» відповідають: «Готові», а після команди «Бій», б'ють ногою по землі і з козацьким риком збігаються до центру. Кожен з учасників повинен не штовхаючи, а повертаючись, пролізти крізь толоку. Гра йде до команди «Всім до кола».

Толока 2. Всі учасники стоять у колі. Після команди «До бою готові?», відповідають: «Готові», а після команди «Бій», б'ють ногою по землі і з козацьким риком збігаються до центру. Кожен з учасників повинен

пролізти крізь толоку штурхаючи один одного плечами та тазом. Гра йде до команди «Всім до кола».

Толока 3. Учасники б'ються за центр кола. Ставши в центр, козак намагається як найдовше втриматися, а в той час інші козаки намагаються зайняти його місце. Гра йде до команди «Стоп».

Гра привчає психофізичний стан учасника до групового бою, керувати тілом, на рівні дотику ухилятися від ударів, та наносити удари плечами та тазом супротивникам. Гра супроводжується музичним награванням, сміхом та вигуками.

Мал. 5. Толока

Дзвін. Гра привчає психофізичний стан учасника до бою проти багатьох супротивників та навчає бойового руху «Скрути, периферійний зір». Сучасна гра розроблена Миколаївською козацькою спортивною школою на основі дворових забав «штовханка». Згідно із соціальним опитуванням ігри зустрічалися м.Миколаїв, Ново-Одеса, Баштанка, Вознесенськ.

Дзвін 1. Всі учасники стоять у колі. До центру кола виходить один козак. Всі учасники кола штовхають його руками з різних боків і по черзі намагаються виштовхнути його з кола. Завдання козака – якомога довше встояти у колі. Після того, як його виштовхали, заходить інший. Гра ведеться поки всі не пройдуть через центр кола.

Дзвін 2. Всі учасники стоять у колі. До центру кола виходить один козак. Всі учасники кола штовхають його руками з різних боків по черзі намагаються виштовхнути його з кола. Завдання козака – спіймати того хто штовхав, а спійманий стає до центру кола і гра продовжується.

Топанка. Гра-двобій, навчає володінню танцювальними рухами та спритності, нижнім ударам та зачепів. Розроблена Миколаївською козацько-спортивною школою на основі дворової гри «Три-п'ятнадцять в кругу». Згідно з соціальним опитуванням, ігри зустрічалися у Вознесенському, Первомайському, Миколаївському районах.

Топанка 1. Всі учасники стоять у колі та піснею або плесканням завдають ритм. Два козака, танцюючи, намагаються наступити один одному на ногу. Перемагає той, хто наступив першим. Кожен учасник б'ється з переможцем.

Топанка 2. Всі учасники стоять у колі та піснею або плесканням завдають ритм. Два козака, танцюючи, намагаються зачепити один одного за ногу та повалити на землю. Перемагає той, хто встоїть на ногах.

Перепляс. Гра-двобій або групова, навчає фізичної та психологічної витривалості, супроводжується музичним награванням, сміхом та вигуками.

Згідно з соціальним опитуванням, ігри зустрічалися у більшості районах Миколаївської області, переважно в сільській місцевості, у момент святкувань, які супроводжуються танцями.

Двобій. Всі учасники стоять у колі, піснею або плесканням завдають ритм. Два козака, по черзі один перед одним, виконують елементи гопака. Виграє той хто знає більше елементів. Учасники гри навчають один одного різним елементам танцю. Гра супроводжується музикою, сміхом та вигуками.

Групова гра. Всі учасники гри заходять до кола та по команді починають танцювати в присядку, плескаючи руками по ногах, хто втопився, виходить з кола. Виграє той, хто лишився один у колі.

Шапка. Гра-двобій навчає спритності, периферійному зору. Згідно з соціальним опитуванням ігри зустрічалися в громадах Миколаївського, Вознесенського, Баштанського районів. Бій ведеться в колі. Два козака, танцюючи, намагаються один у одного зняти шапку. За правилами, шапка знімається лише боковими рухами рук, заборонено чиплятись один за одного.

Мал. 6. Гра «Шапка»

Хвости. Гра-двобій або групова гра, навчає базовим рухам боротьби, спритності. Народна гра, проводиться Миколаївською козацько-спортивною школою на ігрових змаганнях «Зграя». Бій ведеться в колі. Два учасники в колі за командою «Бій», намагаються один в одного зірвати хвіст, який перед початком гри чіпляється позаду за кушак. За правилами не дозволяється хватати супротивника руками.

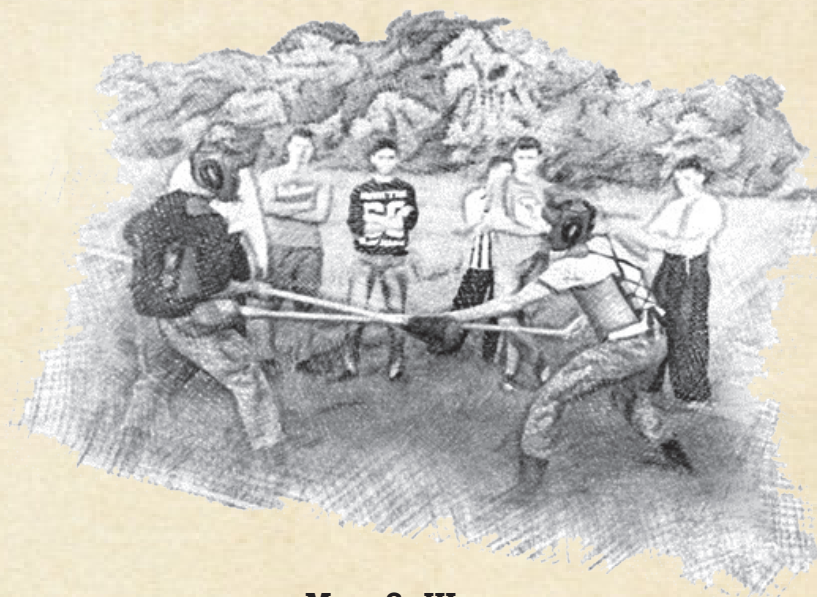

Мал. 7. Хвости

Хустинка. Групова гра, підготовка до ножового бою. Розвиває координацію, периферійний зір. Згідно з соціальним опитуванням, ігри зустрічалися на весільних святах в територіальних громадах, Миколаївського, Баштанського районах. Всі учасники стоять у колі, в центрі кола козак вибиває гопака та розмахує хустинкою, учасники гри намагаються забрати хустинку. За правилами заборонено торкатися козака з хустинкою. Та якщо він задів хустинкою, треба вийти за коло, щоб знову вступити в гру. Хто забрав хустинку, стає до центра кола.

Штурхач. Гра-двобій зі зброєю, виховує увагу та навчає штиковому бою. Народна гра «бій на довгих палицях». Згідно з соціальним опитуванням, зустрічалася в усіх територіальних громадах Миколаївської області. Бій ведеться у колі, з використанням списів з м'якими вістрями, між двома козаками. Супротивники мають бути у захисних нагрудниках та шоломах. Бій ведеться до 3 ударів. За домовленістю визначаються дозволені місця ударів. Спільне торкання не зараховується. Після кожного удару бій зупиняється та розпочинається командою ведучого.

Ножовий бій. Двобій навчає увазі, спритності та навичкам ножового бою. Гра входить до ігор «Зграя» та дисципліну навчання Миколаївської козацької школи.

Мал. 8. Штурхач

Розроблена на основі народної гри «бій на палицях». Згідно з соціальним опитуванням, зустрічається у більшості територіальних громадах Миколаївської області. Бій ведеться на колі між двома козаками, які використовують м'які палиці (довжиною 40 см). Захист: шолом з решіткою з захистом шиї. Бій ведеться до трьох попадань з хлопоком. За домовленістю визначаються дозволені місця ударів. Спільне попадання не зараховується. Після кожного удару бій зупиняється та починається командою ведучого. Якщо гра ведеться без захисних шоломів, то за домовленістю, заборонено наносити прямі колючі удари та удари по голові.

Мал. 9,10. Ножовий бій

Ножовий бій «Веря» (групова гра). Всі учасники стоять за колом. До його центру виходить один учасник у шапці з м'яким ножом. Всі учасники кола намагаються доторкнутися до нього. За правилами, якщо учасник з ножом когось ударив, той вибуває з гри. Завдання козака – не дати зняти шапку. Хто зняв шапку і ухилився від ножа, стає до центру і гра починається знову.

Ножовий бій «Набігання». Гра виховує уважність, спритність, козацьку хитрість та впевненість. Два козаки стоять за колом, за командою «бій» збігаються та вражають один одного м'яким ножом. Після трьох набігань визначається переможець.

Ножовий бій «Зчіпка». Бій зафіксований у книзі «Чорна рада», де два козаки б'ються ножами із зав'язаними руками. Два козаки однією рукою тримають хустинку, а другою ніж, за командою «бій» вражають один одного м'яким ножом. Після трьох боїв визначається переможець.

Шабельний бій. Гра-двобій навчає увазі, спритності та навичкам козацького шабельного бою. Входить до спортивної дисципліни Миколаївської козацької школи та стала національним видом спорту ВГО СПАС. Історична народна гра-бій на палицях. Бій ведеться в колі між двома козаками, м'якими палицями (дитяча 60 см доросла 85 см) та в захисному шоломі з решіткою із захистом шиї. Бій ведеться до 3 ударів. За домовленістю визначаються дозволені місця ударів. Спільне торкання не зараховується. Після кожного удару бій зупиняється та починається командою ведучого.

Якщо гра ведеться без захисних шоломів, то за домовленістю, заборонено наносити прямі колючі удари та удари по голові.

Бій на сокирах. Гра-двобій навчає увазі, спритності та навичкам козацького шабельного бою. Гра розроблена Миколаївською козацькою школою та входить до бойових ігор «Згряя». Народна гра бій на палицях. Бій ведеться в колі між двома козаками м'якими сокирами. довжиною 70 см, з м'якою кінцівкою та у захисному шоломі з решіткою з захистом шиї. Бій ведеться до 3 ударів. За домовленістю, визначаються дозволені місця ударів. Спільне доторкання не зараховується. Після кожного удару бій зупиняється та починається командою ведучого.

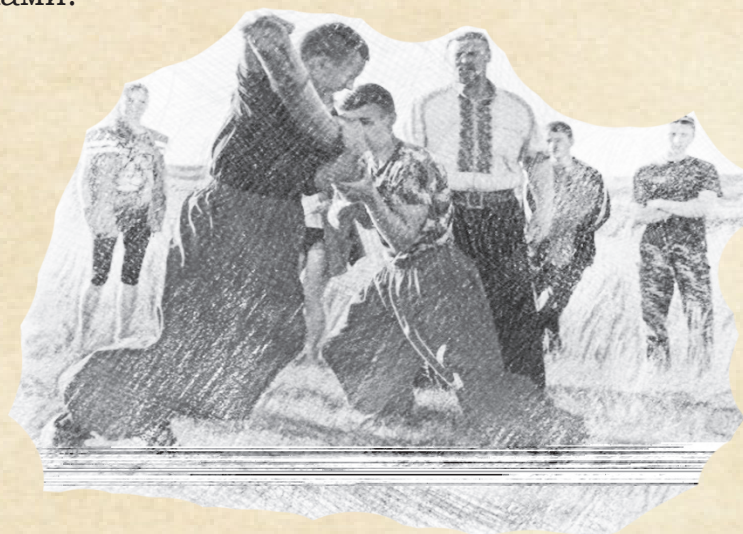
Мал. 11. Шабельний бій

Бій мішками на колоді. Гра-двобій зі зброєю. Гра навчає координації рухів, рівноваги, спритності та стійкості. Народна розвага. Два учасники, стоячі на колоді, за командою «бій», намагаються збити ударом мішка супротивника з колоди. Перемагає той, хто залишився стояти на колоді. У випадку коли обидва впали, гра починається знову.

Мал. 12. Бій мішками на колоді

Два кума. Гра-двобій зі зброєю, яка виховує вміння орієнтуватися за звуком. Відповідно до соціопитування, зустрічається у більшості територіальних громад як різновид «бій подушками». Бій ведеться у колі. Два учасники з мішками та зав'язаними очима заходять до кола. Вони мають кликати один одного «Куме ти де», «Ось я тут». Йдучи на голос, вони намагаються вдарити мішком один одного. За домовленістю, гра ведеться на 3 попадання. Гра супроводжується музичним награванням, сміхом та вигуками.

Мал. 13. Два кума

Шапка мішок. Групова гра, яка піднімає настрій, навчає учасників, що стоять у колі, бойової взаємодії, а козака, який стоїть в центрі, бойовому руху з мішком та бою проти кількох супротивників. Входить до бойових ігор «Зграя». Всі учасники стоять у колі. У центрі кола один козак в шапці розмахує мішком. Завдання учасників кола – зняти шапку, не отримавши удару мішком. Той, хто отримав удар, має вийти за коло і лише потім повернутись до гри. Учасник, який зняв шапку, одіває її та стає до центру з мішком.

Довга колода. Двобій або групова гра, що навчає вмінню користуватись системою важелів та взаємодії. Входить до бойових ігор «Зграя». Бій ведеться в колі. Два козаки, взявшись з двох боків за колоду та керуючи нею, намагаються виштовхати одне одного за коло. Гра може вестися як двобій чи група на групу.

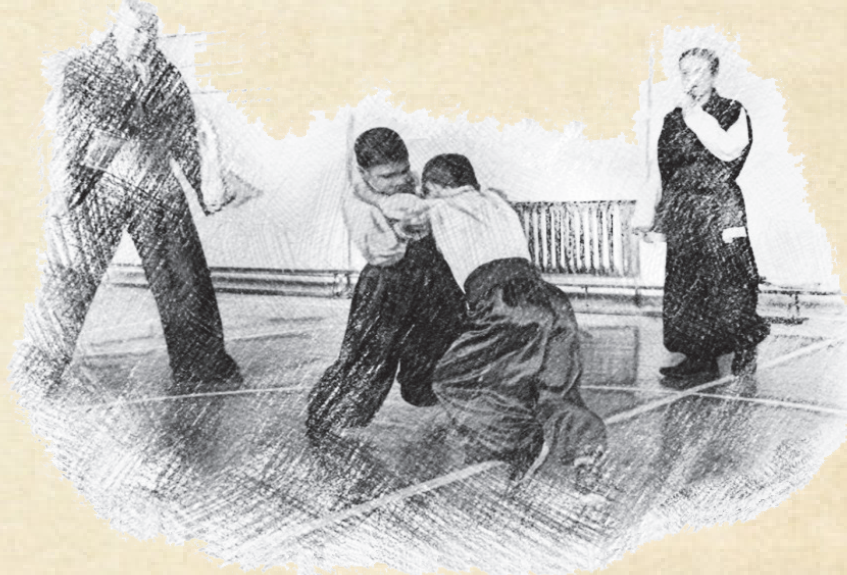
Мал. 14. Довга колода

Підкова (двобій). Бій ведеться у колі. Два козаки, взявшись з двох боків за підкову та хитаючи її в різні боки, намагаються зрушити один одного з місця. Перемагає той, хто встояв на місці. Ця гра навчає тримати рівновагу та керувати вагою супротивника. Гра супроводжується музичним награванням, сміхом та вигуками.

Мал. 15. Підкова (двобій)

Тягни-штовхай. Двобій розвиває координацію рухів та готує до боротьби. Зустрічається «Як розвага». Згідно з соціальним опитуванням, побутує в громадах Миколаївського, Вознесенського, Баштанського районів. Бій ведеться у колі. Два учасники, тримаючи один одного за плечі, за командою «бій», намагаються витягти чи виштовхати супротивника з кола, не розриваючи руки. Перемагає той, хто виштовхав супротивника обома ногами за коло.

Мал. 16. Тягни-штовхай

Штовхач. Двобій або груповий бій. Гра розроблена Миколаївською козацькою школою та увійшла як дисципліна навчання козаків рукопашному бою. В бойовій грі «Штовхач» козаки навчаються двобою, груповому бою, один проти групи, один проти всіх. Основою стали такі ігри як «Бій півнів» та «Цар гори». Згідно з соціальним опитуванням, зустрічається у територіальних громадах Миколаївського, Баштанського, Первомайського, Вознесенського, Арбузинського, Очаківського районів.

Штовхач двобій. Козаки стоять за колом. За командою «До бою готові?», відповідають «Готові», після команди «Бій» – б'ють ногою по землі та збігаються в коло. Жорсткими ударами плеч і тулуба виштовхують один одного за коло. Боротьба ведеться у захистних жилетах та шоломах. Виграє той, хто виштовхав за коло однією чи двома ногами, або той упав.

Штовхач «Три на три» а бо «п'ять на п'ять». Козаки стоять за колом. За командою отамана «До бою готові?», відповідають «Готові». Після команди «Бій», б'ють ногою по землі, з козацьким риком збігаються в коло, жорсткими ударами плеч – тулуба, одна група виштовхує іншу за коло. Боротьба ведеться поки не залишиться один в колі.

Штовхач «один проти групи». Козаки стоять за колом, за командою забігають в коло та жорсткими ударами плеч – тулуба виштовхують один одного за коло. Виграє той, хто не побоявся вийти проти групи!

Штовхач-розгардіяш (групова гра). Козаки стоять за колом, за командою отамана «До бою готові?». відповідають «Готові», після команди «Бій» – б'ють ногою по землі та з козацьким риком збігаються в коло. Б'ються кожен сам за себе, виштовхуючи один одного з кола жорсткими ударами тулуба. Перемогу отримує той, хто залишився в колі. Під час бою можна тимчасово змовлятися з кимось проти інших.

Мал. 17. Штовхач-розгардіяш

Бій півнів. Двобій або групова народна гра. Згідно з соціальним опитуванням зустрічається по всій території Миколаївської області. Бій ведеться у колі. Два учасники тримають руки у себе за спиною та стоять на однієї нозі. За командою «бій», намагаються штовхати плечами та тулубом. Програє той, хто ногою став на землю. Другий варіант група на групу.

Кулачний бій. Двобій або групова гра, яка ведеться в колі. Козаки кулаками та тулубом вибивають один одного з кола. Боротьба ведеться в захисних шоломах, боксерських печатках та нагрудниках. Боротьба може проводитись як двобій, група на групу або кожен сам за себе.

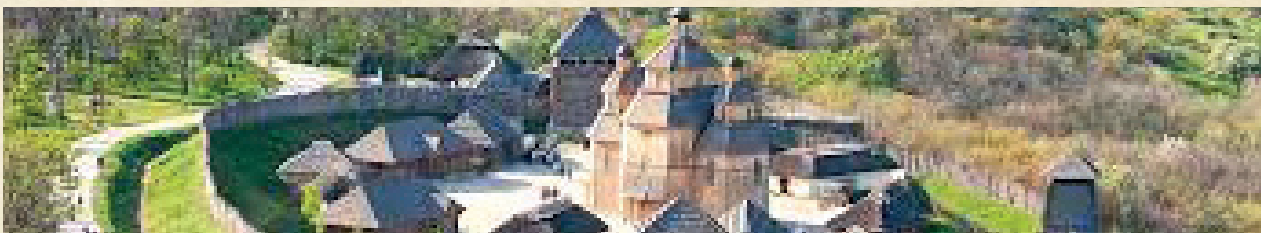
Мал. 18. Кулачний бій

Чіплялка-валялка. Гра навчає швидкому бою на виживання, тренує такі навички як стійкість, спритність, швидкість. Два козаки заходять до кола, за командою «бій», починають чіпляти один одного руками за руки, ноги, шию, штовхати руками, плечами, ногами підсікати та ставити підніжки. Ціль боротьби – вивести з рівноваги та завалити супротивника на землю, а самому лишитися стояти на ногах. Якщо обидва упали, – то не зараховується, і бій починається з початку.

Палиця. Двобій. Бій ведеться у колі. Два учасники, тримаючись обійми руками за кінцівки палиці, по команді «бій», намагаються забрати один у одного палицю. Перемагає той, хто забрав палицю. Гра навчає навичкам рукопашного бою. Згідно з соціальним опитуванням, зустрічається як розвага по всій території Миколаївської області.

Це далеко не повний перелік бойових ігор, які збереглися в традиції бойового мистецтва «Спас». Ігри – комплексна психофізична підготовка бійця в традиції української бойової культури, частина національної культурної спадщини України.

Розділ 3. Духовно-культурна спадщина Спасу як бойової культури українського народу

Світогляд в бойовому мистецтві «Спас» має величезне значення, оскільки розуміння шляху воїна-козака, носія і оборонця духовності українського народу має сформувати внутрішній світ учня, адже від цього залежить наскільки правильно він зможе використовувати здобуті знання у бойовому мистецтві, щоб нести користь, а не шкоду суспільству.

Основне завдання будь-якого бойового мистецтва – підготовка воїна, який здатен до швидкого і рішучого знищення ворога. Але тут існує велика небезпека перетворення воїна на високоякісного вбивцю без моральних чеснот і принципів. Для того, щоб набуті знання в процесі підготовки воїна не перетворилися в знаряддя безглузлого вбивства, у всі віки в бойових мистецтвах існувала духовна підготовка бійця. Ось чому важливим у питанні процесу підготовки у бойовому мистецтві є духовна підготовленість бійця. Духовна підготовленість полягає у досягненні спортсменом високого рівня духовності. У зв'язку з цим, виникає питання точного визначення і трактування поняття «духовності людини» і «духовності бійця».

Духовність – це внутрішній світ людини, зв'язок людини з релігією.

Духовність – це стрижень, фундамент внутрішнього світу людини. Її не можна навчити за допомогою настанов. Можна вказати лише шлях, але не можна змусити ним йти.

Духовність – це те, що відрізняє людину, що властиве лише їй одній.

Духовність – творча спрямованість, наснага людини; певний тип світогляду: триєдність ставлення до абсолюту, до світу – природи,

суспільства, самого себе. Виходити з розуміння людини як духовної істоти означає, що ми визначаємо за нею безумовне право на духовне самоствановлення, самодіяльність, тобто сприймаємо її як справжнього суб'єкта власної життєдіяльності, який несе відповідальність за її здійснення.

Козацтво в Україні має багатовікові традиції збереження духовності народу через Православну християнську віру і через Козацький Звичай – багатовіковий досвід українського народу, правила поведінки, норми суспільної моралі, які склалися в процесі історичного існування народу та передавалися від покоління до покоління у вигляді козацьких карбів – коротких речень, що мали форму прислів'я та були частинами системи теоретично-практичних і духовних засад, вершину якої складали козацькі перекази, пісні, казки, танці та ігри як рухова спадщина народу.

Православна християнська віра – це майже тисячолітній духовний досвід українського народу. Офіційно дата Хрещення Русі вважається 988 рік н.е. Проте, ще до цього православне християнство було принесене на територію сучасної України. Фактично з 988 року н.е. християнство просто стає державною релігією, практично замінивши язичницький світогляд, але увібравши в себе старий світогляд наших пращурів. Частково це ми бачимо в сучасних православних святах: Різдво, коли народ колядує, прославляючи Бога; свято Масляни несе в собі старі язичницькі обряди, наприклад, спалення Зими тощо; свято Вербної неділі та інші. Можна назвати ще багато свят, але узагальнюючи треба зазначити, що наш народ, увібравши принесене нам православ'я, зміг зберегти вікові традиції своїх пращурів, гармонійно впливши їх у православну традицію. І велика пошана православній церкві, що вона змогла зі свого боку гармонійно поєднати стародавні свята і надати їм православний світогляд.

Те ж саме відбулося і з бойовим мистецтвом. Споконвічне воїнське світорозуміння мало, здавалось би, потонути в християнському світогляді, але правильне розуміння і трактування нашим народом православного світогляду зуміло зберегти цю військову традицію. Недарма запорозькі козаки, традиція яких має вікове дохристиянське коріння (оселедці, сережки у вухах, військовий уклад тощо) називали себе вірними оборонцями християнської віри, християнським військовим лицарським орденом. У запорожців гармонійно поєднувались і тисячолітній духовний

досвід предків і православний християнський світогляд. Наприклад, християнська заповідь «Не убий!» могла б вихолостити воїнський пласт в народі, бо воїн на війні змушений убивати ворога. Однак, православна церква знімає цю заповідь у час, коли борониш Батьківщину, рідну родину, рідний народ і прославляє героїв, які віддали своє життя на війні.

Основою духовної підготовки козака в бойовому мистецтві «Спас» є Православна віра і козацький Звичай, який базується на споконвічних козацьких карбах-заповідях, що передавались в козацьких родах і слугували певними духовними орієнтирами козака в житті.

За переказами, які передавались в козацьких родах і були збережені та передані в роду Л.П.Безклубим, козацький Звичай називали **Звичаєм Гордої Непокори, Правди і Совісті.**

Звичай – це те, що передається в поколіннях, Родах, товаристві. Воїнський український козацький звичай передавав і виховував у молоді ці якості.

Гордість. Тут важливо не плутати гордість з гординою, зверхністю. Недарма в основі Слова Заповіту Стосового стоїть «несприйняття зверхності над собою і в собі». У воїна-козака завжди має бриніти в середині гордість за свій народ, за свою землю, країну, предків, свій Рід, за своє товариство. Але дуже важливо, щоб гордість не перейшла в гординю, яка є одним із величезних гріхів у Православ'ї, зверхність.

Непокора. Бути непокірним означає не коритися перед своєю долею, перед негативами життя. Це не означає, що козак не повинен нікому підкорятись. Підкорятись козак повинен лише вибраній ним старшині, яку він здатен сам, разом із товариством, переобрати. Непокірним козак має бути перед загарбником, перед зверхником, перед несправедливістю в світі.

Правда. Козацький карб говорить – «завжди прислухайся до себе, коли чуєш в собі правду, то ти незборимий». В народі кажуть: «В кого Правда –

в того і сила». Відчуття правди в собі надає величезної духовної сили людині, тому козак в бойовому мистецтві «Спас» має насамперед жити по правді, робити правдиві вчинки, які б не зашкодили своєму народу, своїй країні, своєму товариству. Це не означає, що козак має говорити правду своєму ворогові. Для ворога завжди має існувати козацька таємниця. В бойовому мистецтві «Спас» існує вміння козацької мани, коли ворог навмисне вводиться в оману задля перемоги з найменшими втратами. Але щоб опанувати мистецтво мани необхідно спочатку виховати в собі внутрішнє відчуття правди.

Совість. Совість – внутрішнє відчуття справедливості. Совість є тим урівноважуючим фактором, який не дає козаку чинити не по правді. Совість – якість, що виховується сім'єю і товариством. Відчуття совісті обов'язкове в бойовому мистецтві «Спас» для козака-воїна, оскільки людина має відчувати внутрішню справедливість, щоб, захищаючи її, у козака не залишалось сумнівів у своїй правоті. Основне завдання козака-воїна – захищати справедливість у світі, адже совість є одним із найважливіших чинників для козака.

Основою світогляду в бойовому мистецтві «Спас» є розуміння **Волі**. Козаки, захищаючи свою землю і народ, захищали насамперед свою Волю.

Поняття «волі» має два значення. Перше – як синонім поняття «свободи», друге – є внутрішня якість людини, елемент її характеру, який надає їй стійкості, цілеспрямованості тощо. Від слова «воля» походить поняття «вольність». Козак – це вільна людина, яка не приймає над собою ніякого зверхника і діє в житті тільки за своєю власною волею. Саме за свою волю, захищаючи свої вольності, століттями козаки проливали кров, не жаліли ні свого здоров'я, ні життя. Недарма козацький карб, що зберігся до наших часів, говорить: «За волю напийся вволю». Слово «напийся» має значення не напитися алкоголем, а витерпіти всі негаразди від життя і залишитися при цьому вільною людиною.

Світогляд у бойовому мистецтві «Спас» визначають козацькі характерні карби, які є духовними карбами Спасу.

3.1. Духовні карби Спасу

Спас як система духовного розвитку козака-воїна, характерника, передавався в казках, піснях, прислів'ях, приказках тощо, але основу духовної підготовки в Спасі складали характерні карби (від «закарбувати» – зберегти в пам'яті). У великому українському тлумачному словнику слово «карб» визначається декількома поняттями:

КАРБ, -у, ч.

1. *Виїмка, рівчак, вирізьблені або витиснуті спеціальним знаряддям на поверхні чого-небудь; зарубка, рубець. // Знак, позначка, тавро.*

2. *Палиця, на якій зроблено позначки для рахунку, для лічби; бирка. Ставити кому на карб що – звинувачувати кого-небудь у чомусь.*

3. *перен. Слід, спогад минулого, пережитого [31].*

В духовному аспекті бойового мистецтва «Спас» слово «карб» означає позначену заповідь, яку залишили нам наші пращури з минулого і яка має запам'ятатись, «закарбуватись» сучасним поколінням для передачі цих мудростей майбутнім нащадкам. Козацькі карби є духовними скарбами українського народу, оскільки вони на глибинному рівні формують особистість українця, пробуджують його Родову пам'ять.

Існують повір'я, що карб – це зачарований вислів. Завдяки деяким словам-карбам можна було зачарувати ворога, вилікувати людину, змінити погоду: викликати зливу, вітер чи інші природні явища, набути величезної фізичної сили, перетворити людину або самого себе на хорта чи вовка, сокола чи орла, тобто вийти за межі загальноприйнятих людських можливостей. Недарма в багатьох народних казках, билинах, піснях про героїв-богатирів говорять «сизокрилий орел», «ясний сокіл» чи біг «хижим вовком» або «стрімким хортом».

Дослідник українського козацького звичаю Спас Олександр Косуха у своїй роботі «Вільний спосіб життя. Незнищенна традиція воїнів-охоронців Краю та споконвічні принципи самоорганізації українців» зазначає, що упродовж тисячоліть Звичай, тобто сукупність правил поведінки людей, в Україні було суворо заборонено записувати. Так намагалися запобігти викривленню змісту Звичаю (фарисейству) під час його тлумачення – написане вважалося мертвим, а також з метою безпеки – щоб ворог не дізнався про слабкі місця. Викладання велося у формі речитативного наспіву – так краще запам'ятовувалась інформація, а практичних навичок набували під час спеціальних ігор. Тому, наприклад, комплекс бойових вправ у козаків під час тренувань (на зразок кати в карате) мав назву «зграй», якого навчалися неформально, сприймаючи як забаву. Через це

дії козаків на перший погляд видаються простими, але повторити або зрозуміти їх зараз уже складно, майже неможливо [32].

Олександр Косуха стверджує, що історія суспільства – процес спілкування індивідів, результатом якого є наступність передавання досвіду людської діяльності. Механізмом, який здійснює цю наступність є традиція (від латинського «traditio» – передавання). Її призначення – гарантувати єдність знань, умінь та навичок, набутих у попередній діяльності, щоб зберегти їх та передати наступному поколінню з метою збереження життєспроможності окремої людини – носія традиції – і суспільства загалом.

Зрештою, весь духовний і матеріальний досвід життєдіяльності, напрацьований попередніми поколіннями, і являє собою культуру конкретного колективу.

Оскільки діяльність людини передбачає як раціональний, так і ірраціональний аспекти, традиція як цілісна система знань про навколишній світ також складається з двох сфер – матеріальної та духовної. Матеріальна, або практична, функція традиції реалізується у звичаях, сукупність яких часто ототожнюють із самою традицією. Однак, на відміну від неї, звичай є окремим, чітко визначеним правилом поведінки людей, що склалося в процесі їхнього співжиття та ввійшло у звичку, побут і свідомість певної групи чи всього суспільства, ставши загальноприйнятою нормою.

Звичай виник із потреби фіксувати практичний досвід, набутий людиною в певній ситуації з метою уникнення повторення якоїсь неправильної чи згубної дії або навпаки, застосування найбільш доцільної та ефективною [32]. Козацький звичай, за словами козака – носія звичаю Леоніда Петровича Безклубого, передавався в карбах із покоління в покоління достойним нащадкам і допомагав їм знайти правильне рішення у різних життєвих ситуаціях [15]. Але головна суть запорозьких карбів – духовне формування козака-воїна, захисника Матері-Землі, Звичаю Скупи Родів Українських.

Карби передавались з «вуст у вуста» в закодованому вигляді і розкодовувались лише за потреби. Козацьких карбів дійшло до нас декілька десятків. Деякі з них передавались під заборонаю відкриття їх кому-небудь, бо в карбі закодована величезна духовна сила всього українського народу, підкріплена багатотисячолітнім досвідом свого існування. Наведемо для прикладу карби, які можна висвітлити і привідкрити їхню сутність, хоча при більш глибокому сприйнятті карбу можна вийти на рівень, який не можливо описати словами, на рівень **РОЗУМІННЯ ДУХОВНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, СУТНОСТІ МАТЕРІ-ЗЕМЛІ**. Ці карби записані у нащадка чорноморських козаків Л.П.Безклубого, козака-характерника, вчителя, автора цих рядків, записані від нього під час експедиційного

збору матеріалу щодо української бойової культури в 1995–1997 рр. [33]. Великий земний уклін ВЧИТЕЛЮ за ЗНАННЯ, яким він поділився з нами.

«Не бийтеся поміж собою». «До тих пір, доки молодь з молоком матері та від старшини буде всотувати несприйняття зверхності над собою і в собі, в Роду, до тих пір Рій Родів Скупи Української буде в змозі мазкою братчиковою захистити землі свої на користь свою».

Цей карб називається – Слово-Заповіт Стосове. Заповіт козацтву характерному, що найгірша біда для Звичаю – це розбрат серед товариства, а виникає він тоді, коли у людини виникає зверхність над іншими, або навпаки – людина відчуває над собою зверхника. Лише за відсутності зверхності виникає справжнє побратимство – «мазка братчикова», а сила козацька і полягає якраз в кровному побратимстві козацькому.

«Завжди прислухайся до себе, коли чуєш в собі ПРАВДУ, то ти незборимий».

У народі кажуть: «В кого правда, в того і сила». Козак-характерник має завжди прислухатись до свого внутрішнього стану. Душа його має бути чистою, бо лише чиста душа здатна відрізнити ПРАВДУ від КРИВДИ, бо лише чиста душа робить сильним ДУХ, а чистою душу робить внутрішнє знання людини, що вона живе правдиво, вчинки і дії свої робить по ПРАВДІ. Відчуття ПРАВДИ робить козака-характерника духовно сильним, він може навіть і не перемогти в бою фізично, але духовно козака, який відчуває в собі ПРАВДУ, а отже і СИЛУ, перемогти неможливо. Один із козацьких висловів говорить: «Ми може і не переможемо, але нас не переможуть ніколи».

«Терпи козак – отаманом будеш».

Цей карб робить сильним козака як духовно, так і допомагає йому терпіти різні скрутності задля перемоги. Розкодовуючи цей карб, треба сказати, що він досить старий. Багато історичних джерел трактують слово «козак» по-різному. Проте більшість сходиться, що слово «козак» означає «вільна людина». Існує версія, що «козак» походить від «косак», «коса». Так називали воїнів, які носили зачіски «чупер» або «оселедець». Стародавня мова санскрит трактує слово «козак», як «захисник, друг князя» [34]. Об'єднавши ці два трактування слова «козак», можна зробити висновок, що козак – це вільна людина, або «вільний знатний воїн», а «оселедець» – це його ознака. За Спасом вистригти «оселедець» означає стати під Батьків Заповіт, тобто дотримуватись козацького Звичаю. Тобто козак – це вільна

людина (не раб, не холоп), а «оселедець» – це ознака того, що над ним владу має лише Бог, Батько-Коло, а захищає козак свою Матір-Землю.

Слово «отаман» походить від двох санскритських слів: «атма» – батько і «утама» – просвітлений, а також «той, хто іде попереду» [34]. Козаки отаманом обирали того, хто був не лише сильним та вправним воїном, але й кмітливим, розумним і насамперед щоб користувався повагою серед товариства та сам би піклувався про своїх товаришів. Отаману надавались величезні права, а козаки скорялись йому, вірили, що отаман є для них другим батьком. Отже, щоб набутися знань якими мав володіти отаман, козаку необхідно стати людиною вільною Духом, незважаючи на скрутності життя. Бо лише «в кого жага, тому і Бог помага».

«Козак рожден не на те щоб одбиватися».

Цей карб формує поведінку козака в бою і в мирному житті. До переможного результату веде лише ДІЯ. Отже, в бою, коли хочеш перемогти, треба діяти активно, на декілька кроків швидше ворога. А пасивна поведінка приводить до гибелі в бою і повної втрати контролю над ситуаціями в житті.

«Не шукай бою – він сам тебе знайде».

Карб, який знімає агресивність у козака. Внутрішня агресивність веде до спалення внутрішньої СИЛИ. Короткочасний емоційний спалах веде до втрати енергії, яка є безцінною під час бою. В бою має бути лише «тягуча» клятість, замішана на «холодному» спокої. Лише такий стан є справжнім бойовим станом козака-спасівця-гопкоріза. Карб говорить, що людина, яка стала на шлях козака-воїна, має знайти СИЛУ свою в спокійному відношенні до зовнішніх обставин. Що ЛЮДИНА БОЮ має сприймати бій як невід’ємну частину свого життя, але не перейматись ним, як чимось надзвичайним у своєму житті.

«Не став оселі-кам’яниці, не городи станиці доки не заслаб».

Цей карб показує, що сила козака-характерника в постійному русі. Не треба будувати собі духовних фортець, які будуть огороджувати розвиток ДУХУ людини. Справжнім іспитом на силу духу і силу тіла для козака є ПОХІД. Саме в поході козак набирався того дорогоцінного досвіду, який ставав йому в пригоді на все життя. Саме в поході козак практично перевіряв чого навчився на Січі. Для козака саме життя є ПОХОДОМ. Заспокоєння, тобто побудова в своїй ДУШІ «оселі», є гибеллю козака як характерника, огороження себе від зовнішнього життя є зупинкою в життєвому поході. Характерник має впливати на зовнішні обставини, але ніяк не навпаки.

«Українець рожден для щастя од спільної дії по виживанню Родини та Краю».

Цей карб показує суть існування в українському житті такого явища, як характерництво. Характерники були духовним фундаментом козацтва, спрямовуючи його дії на благо МАТЕРІ-ЗЕМЛІ і НАРОДУ. Для характерника українська спільнота виступає однією РОДИНОЮ, а РОДИНА – як один нерозривний організм, як одна людина. Духовний стан характерника має бути таким, щоб він знаходив собі «радість» та «щастя» в здобутках товариства, бо тут він вбачає і свої здобутки. По суті, характерник має впливати, і знає як впливати, на суспільні події на користь РОДИНИ, а оскільки РОДИНА живе у своєму КРАЮ, то він спрямовує дії РОДИНИ лише на користь свого КРАЮ, на благо МАТЕРІ-ЗЕМЛІ. І в цьому він знаходить свою внутрішню «радість», своє піднесення ДУХУ.

«Не лізь поперед батька в пекло».

Цей карб промовлявся коли надто запальна молодь своєю енергійною поведінкою могла порушити природній хід подій. Козак-характерник має дотримуватись природного ходу подій, м'яко, поступово впливаючи на них. Різкий вплив на те чи інше явище може привести до гибелі чи руйнування власної СИСТЕМИ. Знаючи Сили Природи та її ЗАКОНИ, характерник користується ними, не порушуючи їх. Цей карб м'яко збиває надлишковий запал у молоді. Показує, що, перш за все, події має сприймати Батько-Вчитель, а потім, пропустивши подію повз себе, м'яко трансформувачи її, передати менш досвідченій молоді. Пам'ятаючи цей карб, отаман посилав на більш запеклі ділянки бою досвідчених, старих козаків, які не втрачали відчуття «холодного» спокою. А молодь, яка внутрішньо відчувала радість бою, ставилась на ділянку, де перемога її була б незаперечною. Таким чином досягалась перемога не лише фізична, а насамперед перемога духовна. Цей карб виховує у молодого козака ТЕРПІННЯ, яке є безцінною якістю для характерника. Завдяки вмінню ТЕРПІТИ можна досягти будь-якої поставленої МЕТИ. Лише ТЕРПІННЯ є тією фундаментальною основою, завдяки якій робляться на перший погляд дива, але якщо розібратись детально, то з'ясується, що ЛЮДИНА досягла злиття свого ДУХУ з ПРИРОДОЮ.

«Доброго коня не підганяй, але й не зупиняй».

Спас, як мистецтво Життя, передається генетично. Деякі вміння у козака з'являються немов самі по собі. В основі навчання чи то техніці бою, чи то мистецтву впливу на події, лікуванню, тощо, мають знаходитись

вміння, які передаються генетично – «по Роду». «Не вчи того, хто ще не вмiє». Для розкриття природної Родової пам'яті не треба поспішати, бо це може привести до заблокування того чи іншого вміння. Тому під час навчання не треба прискорювати природний хід подій, але й не треба зупиняти чи перешкоджати розвитку внутрішніх здібностей ЛЮДИНИ. Це і є сприяння духовному розвитку молодого козака. Йому все що треба для навчання заклала ПРИРОДА, РОДИНА, БАТЬКИ. Завдання вчителя лише сприяти розблокуванню цих здібностей.

«Вчити можна лише рідну та добру дитину, тоді, коли їй вкрай необхідно або в лихоліття».

Спас – це припас українського народу. Це величезна і небезпечна зброя козака-характерника. Потрапивши до рук «нечистої» людини, Спас поступово втратить свою силу в її руках. Та все ж певний час ця людина зможе користуватися деякими вміннями, які їй надасть Спас і зможе наробити досить багато поганих справ, які негативно вплинуть на природний хід подій, принесуть шкоду Україні та народу. За дії свого учня відповідальність несе вчитель, тому і вчити можна лише тих, хто «для добра народжений». В процесі навчання Спасу має бути духовний контакт учня з вчителем. Лише в цьому разі можлива передача мистецтва в повній мірі. Тобто учень має бути або стати рідною людиною. В часи небезпеки для України, для Роду, для товариства елементам Спасу можна навчати більше людей, які вирішили стати до зброї за Матір-Землю, за Правду, за Народ.

«Там, де починається самотішення та самоповтор, там починається зрада».

Цей карб говорить нам, що характернику треба звернути свою увагу на збереження товариства від зради. Зрада поміж товариства виникає з різних причин, проте першопричиною зради є саме ці два явища. **Самотішення** – це коли людина перестає сама себе вдосконалювати, починає завжди виправдовуватися перед собою. Самотішення породжує заздрість, а заздрість породжує зраду. Якщо людина не досягає своєї мети і втішає себе, шукаючи причину, чому не вийшло замість того, щоб спробувати ще раз досягти своєї мети, така людина стає духовно слабкою, а отже в певних умовах може зрадити. **Самоповтор** штовхає людину до психологічного кола, з якого дуже складно вибратись. Одного разу чогось навчившись людина перестає творити, вважаючи те, що вона робить «геніальним» і «неповторним». Така людина нездатна до творчості у своїй

діяльності. Більше того, вона блокує розвиток інших людей, які її оточують. Самотішення і самоповтор блокують від властивості саморозвитку. Коли людина перестає саморозвиватись, розвиватись разом із товариством, вона віддаляється від нього, стає чужою. Це породжує непорозуміння в товаристві і може призвести до зради.

«Слову навчити не можна – воно повинно погукати тебе».

Як вже говорилося вище, Спас як духовний стан закладений у козака генетично. Бойовий козацький Спас з'являється часом і сам по собі, коли Людина потрапляє в біду. Системі Спас не навчають зовнішнім навчанням. У молодого козака щось всередині мусить «заграти», тобто необхідно розблокувати генетичну пам'ять людини. В такому стані людина сприймає світ більш чутливо, поглиблюється її внутрішнє розуміння процесів, які відбуваються навколо неї. Людина знаходить своє місце в Природі. Кожен козак-характерник має своє Родове Слово, яке і розкриває його Родову Пам'ять, надаючи йому надзвичайних можливостей. Чуже Слово, передане нерідній людині, не спрацьовує і навіть може принести шкоду тому, кому воно передане.

«Без нужди не виймай, без слави не вкладай».

Цей карб знімає агресивність у молодого козака і формує поведінку воїна на війні та в мирний час. Карб говорить, що не личить воїнові виймати шаблю без потреби, а якщо вже дістав, то в піхви її треба вкладати лише з перемогою. Це поняття відноситься і до самого Спасу. В бій козак-характерник вступає тільки за останньої межі.

«Там де вміння і людяність, там і достаток».

Цей карб є своєрідною формулою успіху. У будь-якій справі є дві складові – матеріальна і духовна. Вони нерозривно пов'язані між собою. Сутністю матеріального критерію успіху виступає вміння – професіоналізм. Без професіоналізму не може бути чіткого результату діяльності, який показує цінність діяльності людини. Професіоналізм приходить лише двома шляхами – постійним навчанням і практикою. Сутністю другого, а за важливістю першого критерію успіху – духовного – є людяність. Вся діяльність людини має бути направлена на користь суспільства, людей, рідних, близьких, заради ДОБРА, СПРАВЕДЛИВОСТІ і ЛЮБОВІ на ЗЕМЛІ. Людина приходить у цей світ лише з однією метою – робити ДОБРО, щоб

вдосконалити себе, а через себе – людство і світ. А це можливо лише на основі духовного розвитку. Коли людина зрозуміла цей карб, вона опановує закони достатку і отримує захист перед бідністю і злиднями.

«Лукавий нахабством на людяності паразитує».

Цей карб застерігає козака від лжедуховності. Оскільки шлях Спасу – шлях духовного, і за рахунок цього фізичного розвитку, де пріоритет віддається духовності, то людина може потрапити в своє – рідну духовну пастку, яку їй може поставити Лукавий. Наприклад, неправильне розуміння православної заповіді «Не убий» може призвести до того, що воїн буде не здатний боронити свою Батьківщину. А за козацьким Звичаем, нема нічого більш святішого, ніж обороняти свою Землю-Матір, свій народ. В останні часи в Україну понаїхало безліч різнобічних проповідників, «вовків в овечих шкурах», які говорять про духовність, засновану на принципах космополітизму, відриваючи душі українців від рідної землі, рідного Звичаю, вносячи хаос, безладдя у духовне життя суспільства. Це призводить до духовного ослаблення нації, а слід за тим і до фізичного вихолощення, тому треба дуже обережно ставитися до різного роду релігійних чи інших духовних напрямків, слухаючи свою козацьку ДУШУ, стоячи міцно і жорстко на принципах прадідівського ЗВИЧАЮ ГОРДОЇ НЕПОКОРИ, ПРАВДИ, СОВІСТІ, пам'ятаючи, що козак служить лише Богу і Матері-Землі, і веде його Душа козацька правильним шляхом, коли живе він по ПРАВДІ і СОВІСТІ.

«На зверхність – зверхзверхність».

Шлях Спасу – шлях, який людина проходить, щоб стати СПАСИТЕЛЕМ свого краю, землі, народу. Той, хто володіє Спасом, здатен психічно виходити у своєрідний стан «клятого спокою», при якому людина оволодіває надлюдськими здібностями – надреакцією, передбаченням подій, надшвидкістю, тощо, і може без втрат виходити з цього стану. Станом «клятого спокою» може оволодіти лише смиренна людина. Смиренна – багато хто розуміє як м'яка, слабка людина. Проте смиренна – це людина з миром в душі. Часто спокійний мирний психічний стан воїна злі сили мають спроби зруйнувати, принижуючи його, нав'язуючи свою зверхність. Козак-воїн має пам'ятати, що добра людина заслуговує людяного ставлення, а зверхник потребує зверхності, бо не може бути він духовно вище за козака – захисника ЛЮДУ і КРАЮ.

Наведемо деякі козацькі карби, які збереглися до сьогодні:

- *Не гідно дивитись мирно на те, що вої в герці.*
- *На зверхність – зверхзверхність.*
- *Не шукай бою, він сам тебе знайде.*
- *Б'є не сильний, а сміливий.*
- *Повагу – ділом восьмирічним і несхибним.*
- *Слову навчити не можна, воно повинно погукати тебе.*
- *За Звичай України бийсь неупинно.*
- *Там де вміння і людяність, там і достаток.*
- *Лукавий нахабством на людяності паразитує.*
- *Не лізь поперед батька в пекло.*
- *Козак – кріпкий, завбачливий розумом, жагучий вибриком, як змії, невтомний, як славко, а вмирає на чотирьох врагах.*
- *Триукраїнець – то постійний тиск до поліпшення своєї та дружньої сили.*
- *Не гань мене чваром, бо станеш тваром.*
- *Без нужди не виймай, без слави не вкладай.*
- *За волю напийся вволю.*
- *Не мамай був страшний, а розбрат Звичаю – кляніть же старшину до тих пір, доки не згине вона разом з кріпацтвом німим їхнім.*
- *Не бийтесь поміж собою. До тих пір, доки молодь з молоком матері та від старшини буде всотувати несприйняття зверхності над собою і в собі, в роду, до тих пір Рій Родів Скупи Вкраїнської буде в змозі мазкою братчиковою захистити землі свої на користь свою...*
- *Дивись чим нудить, а не тим, що словоблудить.*

- ... не добивай ворога до кінця.
- Рятують, спасають Вози та Терези.
- Не став оселі кам'яниці, не городи станиці як не заслаб.
- Душевна сила – ...козак муrom дивиться завжди наготові дістати славром зачеп зверхника...
- До тих пір, доки в тобі бринить правда – ти незборимий.
- Місяць дядько старший над душами правдивими козацькими.
- Вони мають силу поки захищаєм, ми поки шануєм.
- Лиш єдиний є на світі гріх – робити зле добрим людям, змінити карб та бути бідним на своїй землі.
- ...вчити можна тільки рідну та добру дитину тоді, коли їй вкрай необхідно або в лихоліття...
- ...вистригти оселедець – стати під Батьків заповіт: то Колові сонячні брати промені до краю доведені.
- ...б'ють – роїсь, наваливсь – лавою всипсь, лихо вкляч, а все одно оддяч...
- ...козак терпеливий, як віл; завбачливий з вибриком та жагучий, як змії, невтримний, як славро, а вмира, як сокіл.
- З роз'ярмованого щирого завбачливий гопкорізі, спогляду, виходить.
- ...їсти батоку. Себто, радить дотримуватись так, як потреба їсти щоб жити.

Безумовно, наведені карби не є повною духовною спадщиною українського козацтва, бо багато з карбів передавались утаємничено в козацьких родах, в яких зберігались характерні козацькі таємниці. І в сучасні часи деякі карби Спасу не підлягають розголосу і мають передаватись достойникам при суворій забороні розголосу. На нашу думку, життя народжує нові духовні заповіді-карби і відроджує старі забуті. Наведемо декілька новітніх, на нашу думку карбів, які формують український світогляд.

«Рабів до раю не пускають».

Цей вислів приписують Івану Сірку, Костю Гордієнку. Проте, цей карб говорить, що рабство при житті повністю закриває шлях до райського вічного життя. Отже воля для козака найголовніше в житті.

«Козак без волі, як небо без Сонця».

Цей карб записаний козаком Спасу Костянтином Коцюбою. Він говорить, що воля для козака є частиною його життя, сутності, його природи. Козацький народ не може жити без волі інакше він втрачає себе.

«Герої не вмирають».

Даний карб народився під час подій Майдану 2013-2014 років. Він показує, що людина жива доти, доки існує пам'ять про неї, а герої навечно зайшли у пам'ять народу, а отже вони є живими і охороняють нас з неба. Цей карб є по суті продовженням карбу: **«Вони мають силу, поки захищаєм, поки ми шануєм».**

Отже, з огляду на вищесказане, можна зробити **ВИСНОВКИ:**

1. Карб – це духовна заповідь, яку залишили нам наші пращури з минулого, і яка має запам'ятатись-«закарбуватись» сучасним поколінням для передачі цих мудростей майбутнім нащадкам.

2. Козацькі карби є духовними скарбами українського народу, оскільки вони на глибинному рівні формують особистість українця, пробуджують його Родову пам'ять.

3. Головна суть запорозьких карбів – духовне формування козака-воїна, захисника Матері-Землі, Звичаю Скупи Родів Українських.

4. Духовні карби Спасу є однією з основ духовної підготовки козака-воїна в українському рукописі «Спас», що є запорукою гармонійного розвитку особистості козака.

У Спасі збереглися перекази, в яких говориться про те, хто ми, про наше походження, про прадавність нашої

державності і цивілізації. Спасівські перекази є перлиною української історичної спадщини.

СПАСІВСЬКІ ПЕРЕКАЗИ

«Супойський переказ»

Одним із основних писемних історичних джерел в бойовому мистецтві «Спас», а отже і в українському рукописі «Спас», є «Супойський переказ», який передавався в Роду носія українського козацького Звичаю Спасу Леоніда Петровича Безклубого. Саме від нього ми сьогодні знайомі з текстом цього переказу. На думку видатного вченого академіка Юрія Олексійовича Шилова, написання «Супойського переказу» слід віднести до 3–5 тис. до н.е.. Це підтверджує прадавність бойової культури українського народу.

Наведемо текст «Супойського переказу»: *«...Колись, у сиву давнину, народив Батько Коло з Матір'ю Даж-землею грозовою, під час нічної грози, люд вкраїнський Опалені Дерева, та й дав їм землю з півночі на опівдень, од моря до моря, та з заходу на схід, од Дунаю до Дніпра-Дону, та й заповів їм не ходити за ту землю та не оддавати, а щоб сильні були, пов'язав Словом: „Поки шанувати будете Мене з Матір'ю та Слово оте Стосове – будете неуборимі доки бринітиме отой Звичай в совісті-душі вашій“. Та дав брата свого Місяця на сторожу козацтву тому характерному, щоб берегли землю ту денно і ноцно, а щоб вправні були та згуртовані, то докинув вісім променів своїх козацьких на небо, щоб у скруту поглядали на Вожа того та знали, в чім сила їхня козацька. Й була од Батька сторожа – чорна зненависть безмежна та завбачливість розуму од підступу межи товариства, неправди проти Звичаю та до ворога лють. А од Матері-Землі грозової – любов безмежна до люду Краю, сім'ї своєї така червона, аж багряна, як сполох небесний...» [35, с. 465].*

Текст «Супойського переказу» за словами Леоніда Петровича Безклубого не змінювався протягом усього часу існування і був викарбуваний на Звичаєвій іконі, яка передавалась в його Роду, копії якої Леонід Петрович люб'язно передав козацьким товариствам в Україні. Текст був написаний «козацькою абеткою», одним із варіантів глаголиці, але зі спасівським

кодуванням (до цього часу «козацька абетка» передається в спасівських товариствах лише достойним козакам, які твердо, всією душею живуть за козацьким звичаєм).

На думку видатного вченого академіка Юрія Олексійовича Шилова, написання «Супойського переказу» датується за декілька тисячоліть до нашої ери: «...Мною виділено ті ситуативні словосполучення, які містять у собі так звані внутрішні календарі, що дозволяють датувати твори народної та інших культур. Бачимо тут шанування найдавнішого державотворчого терміну «Коло». А матриархальна іпостась Даж(а), що може бути датована передоднем воцаріння Дажбога – Тельця (з 4400 р. до н.е.), відповідає початку Трипілля етапу В (з 4600 р. до н.е.). Цей висновок узгоджується із означенням у переказі місячного, притому 8-частинного зодіаку, який змінився сонячним 12-частинним не раніше 2400 р. до н. е.» [36, с. 8.]. Це підтверджує прадавність бойової культури українського народу.

У «Супойському переказі» заковані світоглядні аспекти бійця Спасу. Текст переказу розповідає хто ми, українці, є і звідки ми. У своїй праці «Заповідні карби запорожців» Ю.О.Шилов досить глибоко розкрив історичне підґрунтя, прадавність і наукову сутність «Супойського переказу» і козацьких карбів-заповідей. Ми в свою чергу розглянемо практичну суть «Супойського переказу» для бойового мистецтва «Спас».

По-перше, в переказі викладається духовна суть походження українського народу: «...народив Батько Коло з Матір'ю Даж-землею грозовою під час нічної грози люд вкраїнський Опалені Дерева...» Ця фраза переказу говорить про духовне походження людини. Батько Коло – це Космос, Небесний Батько, Коло небесне. За козацькими переказами і легендами козаки «зійшли з Возу». Віз – це козацька назва сузір'я Великої Ведмедиці, тобто переказ говорить про неземне, космічне походження козацтва. Безумовно, цю фразу переказу треба сприймати щодо людського духу. Мати Даж-земля грозова – це наша земля, яку наші предки вважали живою істотою, своєю матір'ю. Префікс «Даж» говорить про життєдайну функцію Матері-Землі. Людина, за переказом, народжена від Небесного Отця (Батька Кола) та Матері-Землі (Мати Даж-земля грозова) є дитиною Всесвіту і Землі. Людина має в житті виконувати Волю Батьків, а для того, щоб товариство знало цю Волю, у наших пращурів був звичай для прийняття важливих рішень збиратися в Коло. Цей звичай зберігся

в козацтві і донині. Вважається за Звичаєм, що воля і прийняте рішення в Козацькому Колі, то є Божа Воля і Воля Матері-Землі, тобто Воля духовних батьків людини.

Олександр Косуха в своїй праці «Вільний спосіб життя», досліджуючи походження українців, пише: «Супойський переказ» зберіг власну назву одного з перших племен далеких пращурів українців – «чорнухи деревляні» (опалені дерева), які мешкали у долині річки Супой на кордоні сучасної Київської та Полтавської областей – якраз там, де археологи локалізують перші поселення людей Дніпро-донецької культури. Опанувавши свої землі «чорнухи деревляні» (опалені дерева) разом з іншими братніми племенами, почали встановлювати культурні та торговельні контакти з населенням Правобережної України, Північного Кавказу, Середньої Азії і навіть далеких країн Стародавнього Сходу, що підтверджують численні археологічні знахідки» [32, с. 34].

Слова переказу «...та й дав їм землю з півночі на опівдень од моря до моря та з заходу на схід од Дунаю до Дніпра-Дону, та й заповів їм не ходити за ту землю та не оддавати...» говорять про прадавність заселення українцями території, як сучасної держави України, так і території тих сучасних держав, де знаходиться прадавнє коріння нашого народу. Зрозумілим стає спорідненість народних свят, наприклад таких, як українське Купала і прибалтійське свято Ліго. Безумовно, народ, який населяв, наприклад, північну частину території, що вказана в переказі, відрізнявся певними особливостями від тих людей, які населяли південну частину. Східняки мали певні відмінності від західників. До речі, це є і в сьогоднішній Україні. Проте «Супойський переказ» нам говорить про єдиний прадавній корінь нашого народу, а саме: ми – Люд Вкраїнський, Українці. І не дивлячись на певні регіональні відмінності, ми діти єдиної Матері Даж-землі грозової – України.

Далі переказ говорить про Слово-Заповіт Стосовий (пороговий): «...а щоб сильні були, пов'язав Словом: «Поки шанувати будете Мене з Матір'ю та Слово оте Стосове, будете неуборимі, доки бринітиме отой Звичай в совісті душі вашій...»». Стосами, за словами Леоніда Петровича Безклубого, раніше називали стесані дощечки, на яких карбувались карби – заповіді, що передавались в українських родах. Ці карби-заповіді служили, немов би, певним орієнтиром в житті роду. Вони карбувались на стосах і зберігались у потаємних місцях хати, як правило під сволоком, як священні писемні

заповіді Роду. До наших часів збереглися декілька десятків карбів. Деякі з них описані вище.

Одним із найважливіших карбів є саме Слово-Заповіт Стосове: «До тих пір, доки молодь з молоком матері та від старшини буде всотувати несприйняття зверхності над собою і в собі, в Роду, до тих пір Рій Родів Скупи Вкраїнської буде в змозі мазкою братчиковою захистити землі свої на користь свою...». Окрім описаного вище трактування Слова, тут говориться про Рій родів Скупи Вкраїнської. За іншим уривком безіменного («Скупського») спасівського переказу, наша українська прадержжава мала назву Скупа Краю, про який буде сказано нижче. Переказ говорить, що козацьке братство оберігає землю і народ свої насамперед на духовних засадах кровного побратимства – «мазкою братчиковою». В наведеній частині переказу говориться про духовну суть козацького Звичаю – шанування Батька Кола і Матері-Землі. Лише це дає духовний стрижень козацтву.

Частина переказу «...та дав брата свого Місяця на сторожу козацтву тому характерному, щоб берегли землю ту денно і ноцно, а щоб вправні були та згуртовані, то докинув вісім променів своїх козацьких на небо, щоб у скруту поглядали на Воза того та знали в чім сила їхня козацька...» говорить про місяць і вісім променів козацьких. Місяць козаки ще називали козацьким сонцем. Дуже багато бойових операцій козаки, в багатьох випадках пластуни – еліта, «спецназ» запорозького козацтва, виконували саме вночі. Це пояснювалось чітким знанням території, на якій проводилися бойові дії. Не говорячи вже про рідну територію, яку козак знав «всліпу», на відчуття. Тому одним із сокровених розділів бойового мистецтва «Спас» є вміння вести бій вночі, «в зав'язі» (з зав'язаними очима), «в сліпу». Одним із вмінь, якими має володіти козак-характерник – є вміння чітко орієнтуватися вночі. З іншого боку, в традиції наших предків було шанування Місяця як світила. Наші предки чітко знали про вплив місячних циклів на життя суспільства чи на організм людини. Народні свята, обряди проводились з урахуванням не лише сонячних циклів, але і місячних. Свідченням цього може бути стародавнє капище («козацька обсерваторія») на острові Хортиця датоване до 2 тис. до н.е., на якому каміннями викладений не лише Зодіак, але і місячні цикли (молодий місяць, повний місяць, старий місяць).

Вісім променів козацьких означає сім зірок Воза (сузір'я Великої Ведмедиці) і Кілок (Полярна Зірка). З практичного боку в бойовому

мистецтві «Спас» козак має чітко орієнтуватися по зіркам. Центральним орієнтиром при цьому є Віз (Велика Ведмедиця) і Кілок (Полярна Зірка). Це досить практично, оскільки дає можливість знайти орієнтир вночі в степу, наприклад, напрямом куди рухатися. Пізніше цей орієнтир успішно використовували чумаки, коли рухались зі своїми возами до Криму і назад додому.

Як вже розповідалося вище, козаки були впевнені, що колись наші пращури зійшли з Вozу, тобто народ вважав своє походження неземним, космічним. Вважалося, що зірки – очі наших пращурів, які постійно бачать дії своїх нащадків. Це спонукало до того, що молодий козак був застережений від несправедного вчинку щодо свого товариства, свого народу, своєї Батьківщини.

Заключна частина переказу «...ї була од Батька сторожа – чорна зненависть безмежна та завбачливість розуму од підступу межи товариства неправди проти Звичаю та до ворога лють, а од Матері-Землі грозової – любов безмежна до люду, Краю, сім'ї своєї така червона, аж багряна, як сполох небесний...» розповідає про провідні засади життя в товаристві, Роду. Рішення, які приймалися на Козацькому Колі, вважались Божими рішеннями, оскільки на Колі вирішували долю товариства самі козаки, сперечаючись, радившись тощо. Все це відбувалось за жорсткою традицією. Ця традиція вирішувати провідні життєві питання і донині залишилася в козацтві. На Колі, коли збираються вільні незалежні сильні люди, які пов'язані однією метою до дії та до захисту власного інтересу, як правило приймається найбільш правильне рішення. З іншого боку, кожен з товариства в Колі несе відповідальність за прийняте рішення. Таким чином, в козацтві досягається принцип небайдужості, і переказ нас наставляє на це. На це бажано спиратися як в козацьких, так і не лише в козацьких товариствах, оскільки це є багатотисячолітнім досвідом людської демократії, яка, згідно з дослідженням науковців істориків зародилася саме на наших землях. В переказі говориться, що від Матері-Землі ми увібрали любов до Батьківщини, народу, родини. Саме це основні чинники, що народжують відчуття патріотизму в людини, зазначається в переказі.

В українському козацтві традиційними воїнськими кольорами (на прапорі, в одязі тощо) до сьогодні є чорний і червоний, або малиновий

як відтінок червоного. Про ці кольори складено багато пісень. Ці кольори є основними в українській народній вишивці. Переказ розшифровує сакральну сутність цих кольорів як дві протилежні складові життя людини. Чорний – зненависть до зради, червоний – любов. На цих двох складових і формується менталітет козацького товариства. А отже, «Супойський переказ» актуальний не лише для козацького спасівського товариства, але і для усього українського суспільства. Лише спираючись на духовні здобутки наших пращурів, ми будемо мати чітку основу для побудови майбутнього нашого народу і Батьківщини.

«Скупський переказ»

Одним із найважливіших переказів в Спасі є «Скупський переказ». Цей переказ зберігся в роду носія козацького Звичаю Спасу Леоніда Петровича Безклубого. Переказ розповідає про українську прадержаву, яка називалась Скупою Вкраїнською і була побудована на принципах Звичаєвого права. Останньою в історії державою, яка була побудована на цих принципах, була Запорозька Січ. Наведемо текст збереженого в роду Леоніда Петровича Безклубого «Скупського переказу»: «Наша держава називалась Скупою Краю, пов'язаних Словом, літ тому 5190, як вона постала. Населяли чорнухи деревляні (опалені дерева), кіми, анти, рокси, беренди, татрани, ольбери, топчаки, ревуги, шельбири – рій родів козацьких, а разом – вкраїнці, бо в Краю предків жили, опороженому Могилами Святими. Тисячі років проіснувала Скупа Вкраїнська, і нікому не було вільного ходу через родові землі її поки Слова, Звичаю та землі своєї тримались. Селились „од Воза“ однією вулицею крученою, кожна станиця була як столиця, ніхто не грабував і за те собі кращої не будував, усі жили сильно і щасливо, пісень плакальних не було, смерті не боялись...» [32, с. 56].

В переказі говориться про назву нашої прадержави – Скупа Вкраїнська, або Скупа Краю. Про Скупу говориться і в Слові-Заповіті Стосовому. Академік Юрій Шилів у своїй праці «Заповітні карби запорожців» датує переказ близько 3102 р. до н.е.: «Невідомо, на жаль, з якого часу відраховується літ тому 5190. Леонід Безклубий узнав перекази від свого діда у 1964 р. Тоді виходить, що дата переказу відповідає 3226 р.

до н.е., рубежу I–II с Трипілля. Якщо ж рахувати від заснування Запорозької Січі або легендарної Берладі пониззя Дунаю, то вийде на декілька століть раніше; якщо ж від перших згадок Gosak(іv) у написах 220–225 рр. античної Сіндіки (наступне Тмутороканьське князівство Русі, нині Тамань) – то вийдуть часи Трипілля. А яким би неймовірним (з точки зору мови Переказу тощо) не здавалася б нам така глибочінь, але вона відповідає кільком іншим датам, відомим з легенд Савур-могили про походження Богатиря-вершника (близько 3102 р. до н.е.) та „Мазуринського літописця“ про виокремлення слов’ян із давнішої спільноти братніх народів (2591 р. до н. е.)» [36, с. 9].

В «Скупському переказі» розповідається про назви перших відомих в історії українських родів, які «були пов’язані Словом». Можливо від Слова (раніше слово означало договір, угоду) і походить назва нашої групи народів – слов’яни. В переказі говориться і про вдачу наших предків – бути господарями на рідній землі: «...і нікому не було вільного ходу через родові землі її, поки Слова, Звичаю та землі своєї тримались...» Цей звичай спостерігається і пізніше, на землях Війська Запорозького, в часи козаччини. Також переказ говорить про те, що наші предки не боялись смерті, і що у них не було плакальних пісень. Існують думи, але вони лише пробуджують генетичну пам’ять козака і не сумні, а більш урочисті. Цей звичай дійшов і до наших часів у козацтві і в Звичаї Спас. За Спасом смерть козака – це перехід у вічне, і перехід цей бажано зробити зі Славою. Тоді Мати Слава понесе на своїх крилах славного козака у Вирій, і він стане до Зоряної Лави героїв. Тому завжди козаки, коли їх настигала смерть, намагалися вмерти героїчно, наводячи страх на ворога і залишивши славному пам’ять у нащадків. Вже декілька століть, як нема Запорозької Січі, а народ зберігає в пам’яті своїй інформацію про славне козацьке минуле, про своїх отаманів і героїв краще, ніж будь-який архів чи підручник історії. В Спасі також не практикується плакальних пісень.

Дійшовши висновку, можна сказати, що «Скупський переказ» – це один із найважливіших історичних пам’яток в бойовому мистецтві «Спас». Без історичного підґрунтя не можливо сформувати ідеологічно сильного воїна-патріота. Переказ відповідає на питання хто ми, звідки ми, яка наша сутність? В бойовому мистецтві дуже важлива духовна підготовка бійця. «Скупський переказ» формує світогляд, а отже і дух бійця Спасу.

3.2. Правила школи козацького бойового мистецтва «Спас»

У школах бойового мистецтва «Спас» існують правила, які засновані на старовинних заповідях козаків-характерників, носіїв козацького звичаю Спас. Такими правилами є **«Семерик»** і **«П'ятерик»**. «Семерик» – це правила школи «Спас», яких необхідно дотримуватися кожному адепту школи: учням, вчителям, старшині, адміністрації. «П'ятерик» – це правила-настанови людині, яка стала на шлях опанування бойового мистецтва «Спас» і бажає стати воїном-захисником свого Роду, рідної Матері-Землі.

СЕМЕРИК» – СІМ ПРАВИЛ ШКОЛИ «СПАС»

1. Бажання і намагання вчитись і тренуватись, постійно виховуючи в собі високі моральні якості. Вивчення і повага свого Роду.

2. Суворе дотримання дисципліни секції, клубу, школи, федерації. Шанобливе ставлення до людей, інших шкіл, «несприйняття зверхності над собою і в собі». Дух має завжди бути чистим.

3. Участь у розвитку школи «Спас». Висока відповідальність відношення до чистоти школи «Спасу». «Чужого навчайтесь і свого не цурайтесь».

4. Всі питання мають вирішуватись відповідно до правил моралі. «Найбільший ворог – чвара і розбрат межі товариства».

5. Знання мають використовуватись лише для захисту істини в ім'я Добра, Правди, Справедливості і Любові на Землі. Захист рідних Святинь.

6. Критичне ставлення до себе. «Там де починається самотішення і самоповтор, там починається зрада».

7. Шанобливе ставлення до Вчителя та товариства в школі «Спас».

ТЛУМАЧЕННЯ «СЕМЕРИКА»

1. Бажання і намагання вчитись і тренуватись, постійно виховуючи в собі високі моральні якості. Вивчення і повага свого Роду.

Наші пращури говорили: «Вік живи – вік учись». Бойове мистецтво «Спас» – це мистецтво, наука, військове ремесло, козацький звичай. Тому

Спас потребує ретельного підходу в опануванні. Поверхневий підхід може привести до самообману і самотішення. Недарма один із карбів Спасу говорить: «Там, де починається самотішення та самоповтор, там починається зрада». Тому необхідно в процесі навчання Спасу випрацювати в собі високу працездатність через велике бажання вчитись і тренуватись. Високі моральні якості забезпечать учню краще опанування Спасом, оскільки чиста і правдива душа допоможе йому здолати будь-які перепони на його життєвому шляху.

Однією із чеснот козака є знання свого Роду. На жаль, різні негативні історичні події у багатьох сім'ях перервали це знання. Рід для козака має величезне духовне значення, оскільки саме він дає йому внутрішній духовний стрижень, тому для учня важливим є відновлення пам'яті свого Роду. Сама повага до свого Роду має сприяти тому, щоб козак-воїн проніс через все життя цю повагу і залишив свої родові честь і славу наступним поколінням.

З точки зору концепції здоров'я за Спасом, умовно можна розділити здоров'я людини на сім складових: фізичне, функціональне, енергетичне, психічне, духовне, соціальне і репродуктивне (Родове). Наші пращури донесли до нас прислів'я: «Козацькому Роду нема переводу». Збереження чеснот і духовних здобутків свого Роду є для козака важливим, оскільки це фундамент для збереження самого Роду в майбутньому.

2. Суворе дотримання дисципліни секції, клубу, школи, федерації. Шанобливе ставлення до людей, інших шкіл, «несприйняття зверхності над собою і в собі». Дух має завжди бути чистим.

Для того, щоб досягти своєї мети, окрім бажання, людині необхідна системна і планомірна праця. Позитивний результат можливий лише за умови правильного планування своєї діяльності. Займаючись в секції, учень має чітко співпрацювати зі своїм вчителем. Процес навчання бойовому мистецтву «Спас» є багатограним процесом. Вчитель, тренер володіє певним об'ємом знань для правильного спланування навчально-тренувального і виховного процесу. Коли учень буде системно пропускати заняття або хаотично відвідувати їх, при підвищенні рівня тренуваності інших учнів секції, він буде безумовно відставати на рівні фізичної, техніко-тактичної та інших видах підготовки бійця. В бойовому мистецтві це може завдати шкоди здоров'ю самого учня, що зробить неможливим навчання бойовому мистецтву. Суворе дотримання дисципліни обов'язкове не лише для учнів, але і для вчителів, адміністрації секцій, клубів, шкіл, федерацій. Для дотримання дисципліни існує самоконтроль, який має духовну основу тому, що в процесі навчання в бойовому мистецтві «Спас» виховують

не просто знавців бойового мистецтва, а насамперед патріотів України, воїнів-захисників рідної Вітчизни. Тому сам Звичай Спас визначає необхідність дотримання військової дисципліни учнями, вчителями та іншими діячами Спасу.

Спасівець – це воїн, і поведінка і спосіб життя його в мирному житті є такими ж, як і на війні, оскільки за світоглядом Спасу війна Добра і Зла ніколи не закінчується, а спасівець – це не просто воїн, це – духовний воїн України і Православної віри.

В процесі навчання бойового мистецтва «Спас», в учня чи тренера може виникнути «запаморочення від успіхів». Такий стан може пригальмувати або навіть зупинити духовне зростання людини, а цей процес має бути безперервним усе життя воїна. Чим вище зростає духовний рівень людини, тим більше можливостей перед нею відкривається, тим більшим об'ємом знань і вмінь вона володіє. Це може призвести до того, що людина може «загордіти». У Православній вірі «гординя» або «зверхність» є одним зі смертних гріхів людини. Тому правилом школи «Спас» є шанобливе ставлення до здобутків інших шкіл і людей. В цьому принципі закладено, що спасівець постійно має вчитися. А це неможливо без поваги над здобутками інших. Саме несприйняття зверхності дає спасівцю чистоту Духу, тому важливий самоконтроль учня при цьому. Козацький карб говорить: «Завжди прислухайся до себе, коли чуєш Правду, то ти незборимий». Саме це дає чистоту Духу і духовну незборимість козаку-спасівцю.

3. Участь в розвитку школи «Спас». Висока відповідальність відношення до чистоти школи Спасу. «Чужого навчайтесь і свого не цурайтесь».

За своїми завданнями школа «Спас» не лише навчає учня бойовому мистецтву, але і виховує патріота України, носія і захисника духовності українського народу. Тому справа відродження і розвитку в Україні та поза її межами традиції бойового мистецтва «Спас» є державною справою. Разом із цим, одним із принципів існування козацтва, яке живе за прадідівським Звичаєм, є служіння не державі, а рідному народу, рідній Матері-Землі – Україні. Не завжди інтереси держави співпадають з інтересами народу, тому одне з головних завдань козащини – знімати протиріччя між рідною державою і народом на користь народу. Козак – це, насамперед, вільна людина, яка за своєю Волею служить Вітчизні і народу. В протилежному випадку за Звичаєм – це не є козащина і козаки. Одним із завдань школи «Спас» – є виховання саме таких людей – вільних, самодостатніх, незалежних. Саме тому велика увага в школі «Спас» має приділятися самоуправлінню і самодостатності колективу. Від учнів, вчителів та від

старшини вимагається участь в заходах школи, сприяння матеріально-технічному забезпеченню школи, робота щодо всебічного розвитку школи.

Дуже важливим є ставлення до чистоти школи «Спас». Це, передусім, дотримання принципів моральної і духовної чистоти, дотримання методик і технік бойового мистецтва «Спас», перевірених часом, насамперед, дотримання власної моральної і духовної чистоти. Якщо учень чи молодий тренер, який бере участь у дослідницькій роботі, має бажання внести новаторство в систему навчання Спасу, то він має дотримуватися принципу – «чужого навчайтесь, але свого не цурайтесь». Бойове мистецтво «Спас» – є перевірена віками система бою, система виховання воїна, яка за своєю суттю є самодостатньою. Але сила системи Спас полягає у відкритості і властивості прилаштувати надбане досвідом спілкування з іншими системами бою під свій власний інтерес, для зміцнення власної системи бою, не порушуючи внутрішню суть Спасу. Тобто, має працювати принцип «прилаштувати надбане і зробити своїм, не втративши своєї сутності».

4. Всі питання мають вирішуватись відповідно до правил моралі. «Найбільший ворог – чвара і розбрат межі товариства».

Наші пращури говорили: «В кого Правда, в того і Сила». Людина, виконуючи ту чи іншу діяльність, завжди стає перед якимось вибором, а перед вибором існує якась спокуса. Часто боєць, який має певні позитивні результати з фізичної підготовки, більш технічно підготовлений ніж інші бійці, стає перед спокусою вирішити питання за допомогою сили чи власної влади. Тобто заповідь предків може бути перевернена – в кого сила, в того і правда. Спокуса вирішувати питання за допомогою несправедливості, сили та влади є дуже небезпечною для духовного зростання бійця, оскільки працює духовне правило – кому багато дається, з того багато і спитається. Критерієм оцінки дій спасівця в тій чи іншій ситуації має завжди виступати Совість. Совість – це внутрішнє відчуття Справедливості. Воїн завжди має стояти не стільки на сторожі Добра проти Зла, скільки на сторожі Справедливості. Оскільки боротьба Добра і Зла вічна, і за філософськими законами вони завжди переходять з одного в інше, то важливим є тимчасовий баланс цих складових, чим і є Справедливість для спасівця. Оскільки Совість є емпіричним, чуттєвим, інтимним виміром Справедливості, то мораль може стати зовнішнім виміром Справедливості. «Що люди скажуть?» – це також є важливим для учня, вчителя чи старшини школи «Спас». Моральний аспект вирішення питань в школі будує справедливу систему взаємовідносин між членами школи, тому важливим є хто ж надає критерій моралі в школі. За козацьким Звичаем така функція завжди покладалась на Раду старійшин,

оскільки одна людина не здатна об'єктивно оцінити ситуацію, особливо моральний аспект. Рада старійшин має в школі дорадчу функцію, але з правом блокування рішень старшини, вчителя або учня, якщо їх дії суперечать нормам козацької моралі. Для ухвалення об'єктивних рішень Ради старійшин необхідні критерії, яким би відповідали самі члени Ради старійшин. Тут має вступити в силу козацький карб: «Дивись чим нудить, а не чим слово блудить». Старійшина, окрім зрілого віку (не молодше 49 років – 7 років по 7), повинен мати досить великий досвід діяльності в Спасі і в козацтві. Карб говорить: «Ділом восьмирічним і несхибним». Окрім цього старійшина має бути відданим справі відродження духовності українського народу, сам жити за принципами моралі і совісті. Безумовно, такі вимоги є досить жорсткими, тому формування Ради старійшин в школі «Спас» є досить тривалим процесом і може складати не одне покоління учнів. Іншим інститутом оцінки моральності вчинку спасівця в школі «Спас» є тренерська рада або рада вчителів, обов'язково батьківська рада. Лише у повній співпраці з батьками і старшиною школи «Спас» вчитель може якісно підготувати свого учня і виховати не лише високоякісного бійця, але і високодуховну, високоморальну і висококультурну людину.

У вирішенні будь-яких питань слід пам'ятати, що основне завдання школи «Спас» – виховати патріота України, духовну людину, захисника Матері-Землі і народу. Найбільшим ворогом цього процесу є внутрішня ворожнеча між членами секції, клубу, школи чи федерації. Тому важливим є недопущення цього негативного аспекту в житті школи.

5. Знання мають використовуватись лише для захисту істини в ім'я Добра, Правди, Справедливості і Любові на Землі. Захист рідних Святинь.

В процесі вивчення бойового мистецтва «Спас» учень школи набуває знань, які дають йому перевагу перед пересічною людиною, як фізичну перевагу, так розумову і моральну. Знання Спасу можна використовувати лише на захист рідного народу, рідної землі, Правди-Совісті. При оволодінні певним об'ємом знань Спасу, учень може піддатися спокусі. Тут головне пам'ятати основні положення і правила школи «Спас». Якщо знання Спасу використовуються не на добро, то вони можуть нанести величезну шкоду суспільству, тому учень школи «Спас» несе власну відповідальність за використання своїх вмінь і знань. Спасом можна вбити людину, а можна змусити виправитися. Тому козацький карб говорить: «Вчити можна лише рідну і добру людину, або в годину лихоліття». Тому в Спасі вчитель може ввести в стан Спасу учня тимчасово, або учень навчається закодованому Спасу, коли знання учень може використати лише в екстремальній ситуації,

коли включається спасівський психофізичний стан самозбереження. Для того, щоб мати право повного знання Спасу, треба непорушно йти життєвим шляхом Добра, Правди, Справедливості і Любові.

Для козака Спасу важливим є захист рідних Святинь, оскільки вони є духовними пам'ятками і носіями української культури. Святині зберігають сакральні знання, які передаються тоді, коли людина досягне певного духовного стану. Святині зберігають для нашу духовну спадщину, це частина нашої культури. Якщо ворог хоче завоювати народ, то, насамперед, треба знищити його історію, культуру, духовність. Тому одне з основних завдань спасівця зберігати і захищати наші рідні Святині.

6. Критичне ставлення до себе. «Там, де починається самотішення і самоповтор, там починається зрада».

В багатьох випадках, коли людина досягає певного позитивного результату роботи над собою, вона небезпідставно пишається своїми здобутками. Проте надмірна самоповага і пишання своїми досягненнями можуть привести людину до того, що досягнення нової мети, нових здобутків виявиться неможливим. Може з'явитися думка: «Я і так достатньо вмію і знаю». Вдосконаленню людини немає меж, лише сама людина може зупинити процес самовдосконалення. Тому для спасівця важливим є не зупиняти процес самовдосконалення ні на мить. Важливим є саме критичне ставлення до самого себе. Це вміння самоконтролю необхідно постійно розвивати, проте не переходячи в крайність надто критичного ставлення до себе. Необхідно знайти правильний баланс самоповаги і самокритики. У цьому учню школи може допомогти сам вчитель або рада вчителів, вчителю – старшина школи, а старшині – Рада старійшин школи чи батьківська рада. Тому важливим є постійне загальне обговорення здобутків, планів дій школи тощо. Самотішення спасівця обов'язково приведе до самоповтору. Це небезпечно не лише в бою чи спортивному поєдинку, але і в житті. На кожен досконалий прийом є свій контрприйм, на кожную дію в житті є своя протидія. Тому однією з основних ознак дій Спасу є те, що спасівець ніколи не повторюється в своїх діях. Його дії непередбачені, оскільки він керується принципом ніколи не повторюватися, а діяти залежно від обставин заради перемоги. Самотішення і самоповтор рано чи пізно приведе козака до зради або самозради, коли своїми передбачуваними діями козак веде сам себе до поразки перед ворогом або не досягає мети в діяльності.

Якщо слово «зрада» розкласти по складам – «з-Ра-да», то складову «з» можна трактувати як «зійти з чогось». Наприклад – «ліз» і «зліз», «йшов» і «зійшов» тощо. Складову «Ра» можна поєднати з давньою назвою сонця чи світла (єгипетський бог сонця і світла Ра, його назва має давньоарійське

коріння). Складовій «да» можна привести український аналог слова «так» (в побуті українців часто вживається замість «так» слово «да»). Тобто слово «зрада» можна трактувати як «зійти зі світлого, сонячного боку, шляху» або стати на темний бік чи шлях, або зійти зі шляху духовного розвитку, Божого шляху. Саме самотішення і самоповтор, небажання постійного самовдосконалення є однією з причин переходу воїна на темний шлях.

7. Шанобливе ставлення до Вчителя та товариства в школі «Спас».

Школа «Спас» є тим місцем, де виховується патріот Вітчизни, високодуховна людина, високоякісний воїн. Школа «Спас» є об'єднанням людей, які пов'язані між собою однією метою, одним способом життя, одним світоглядом. Школа «Спас» є товариством воїнів і учнів – майбутніх воїнів, які в будь-яку мить готові стати на захист Правди, Добра, Справедливості, рідної Землі-Матері, рідного народу. Тому, як і в будь-якій спільноті, в школі «Спас» є певна структура та ієрархічна побудова. Вона базується на козацьких звичаєвих принципах поваги між членами товариства. Основною особою, яка організовує і виконує навчально-виховний процес в школі «Спас», є Вчитель. Саме вчитель від серця до серця передає знання Спасу своїм учням. Вчитель, окрім бойових прийомів, виховує в учнів високі моральні чесноти, прививає їм найгарніші якості особистості, виховує духовність. Одним словом, Вчитель виховує в учнів Людину. Тому дане правило школи «Спас» наголошує, що окрім суворої дисципліни і слухняності учня перед Вчителем, учень повинен ставитися з великою повагою до свого Вчителя. Вчитель же в свою чергу має заслужити цю повагу у своїх учнів, оскільки силою і наказами не можна викликати повагу іншої людини. Тому це правило ставить високі вимоги і до самої постаті Вчителя Спасу, адже Вчитель має першим йти шляхом вдосконалення себе як Людини, першим дотримуватися правил не лише школи «Спас», але і принципів Духовності і Людяності. Це дає можливість створити атмосферу взаємоповаги в школі «Спас», що в свою чергу створить сприятливий психологічний клімат в роботі самої школи.

«П'ЯТЕРИК»

1. Постійно вдосконалюйся. Кожен момент твого життя – тренування. Інколи хвилина роздумів дорівнює місяцям тренувань.

2. Постійно тренуйся. Один день без тренування відкидає тебе на місяць назад.

3. Постійно загартовуй своє тіло водою, вогнем, повітрям, морозом, снігом, деревом тощо. Розвиток тіла – це захист чистоти Душі. Не шукай бою – він сам знайде тебе.

4. Постійно вдосконалюй свою Душу. Допмагай тим, хто потребує допомоги. Пам'ятай, що ти часточка природи, – то ж шануй її. Люби мистецтво, красу. Сильна Душа – твоє Здоров'я, твоя Сила.

5. Постійно вивчай та шукай коріння свого Роду. Рід твоїй тримає тебе на Землі, допомагає в житті. Пізнай та шануй його.

ТЛУМАЧЕННЯ «П'ЯТЕРИКА»

1. Постійно вдосконалюйся. Кожен момент твого життя – тренування. Інколи хвилина роздумів дорівнює місяцям тренувань.

Перший пункт «П'ятерика» говорить про постійне вдосконалення людини. Боєць школи «Спас» має привчити себе до того, щоб кожную хвилину свого життя чомусь навчатись, – або тренуючись фізично, або розвиваючи себе інтелектуально. Знання роблять бійця сильнішим, досвідченішим. Знання в світогляді Спасу – це бурхливий потік, який не має ніколи зупинятися. Проте, щоб наповнитися знаннями, інколи цей бурхливий потік треба призупиняти. Такою зупинкою є момент роздумів. Щоб зробити якісь висновки, випрацювати нові плани, завдання, осмислити інформацію, важливим є аналіз своїх здобутих знань.

2. Постійно тренуйся. Один день без тренування відки- дає тебе на місяць назад.

Тренувальний процес – це діяльність, яка потребує від учнів і вчителя постійності, послідовності і систематичності. Інколи, особливо в дорослому віці, бійцю постійно і регулярно тренуватися заважають його професійна діяльність, зовнішні причини (сімейний стан, оточення, інші нагальні справи). В цьому випадку слід пам'ятати правило: *є справи важливі, а є справи термінові*. Саме термінові справи нам заважають в житті виконувати важливі справи. Такою важливою справою для бійця Спасу є тренувальний процес. Однак, в нашому житті не можливо відсторонитись від реалій. Як правило, постійно можуть виникати термінові справи, і боєць може часто потрапляти в ситуації, які будуть змушувати його пропускати тренування. В такому випадку бажано було б випрацювати у собі звичку постійно знаходити можливість хоч хвилин 5–15 потренуватись: чи то відпрацювати яку-небудь нову техніку ударів чи переміщень, чи то виконати будь-яку посильну вправу. Такі мінітренування

можна проводити в парку чи сквері під час обідньої перерви, в будь-якому усамітненому місці. Таким чином, якщо боєць навіть і пропускає 1,5–2-годинне тренування, але виконає протягом дня 5–8 5–15-хвилинних мінітренувань, то загальний час тренувальної активності в деякій мірі замінить пропущене тренування. З іншого боку, якщо тренування не пропускати, то це підвищить тренувальний час, витрачений на опанування техніки бойового мистецтва, а сама техніка буде опанована краще. Короткі мінітренування корисні саме для кращого опанування техніки, оскільки не виснажують енергопотенціал організму бійця. Проте, під час таких мінітренувань не тренується витривалість та деякі інші фізичні якості як загальні, так і специфічні для бойового мистецтва «Спас». Тому така звичка важлива, але не зможе замінити повноцінний тренувальний процес. Слід пам'ятати: щоб досягти успіху в опануванні бойового мистецтва, слід, не зупиняючись, без перерви рухатися до поставленої мети. В Спасі існує правило – одне пропущене тренування відкидає результат на тиждень, а тиждень пропущених тренувань відкидає бійця від досягнення результату на місяць.

3. Постійно загартовуй своє тіло водою, вогнем, повітрям, морозом, снігом, деревом тощо. Розвиток тіла – це захист чистоти Душі. Не шукай бою – він сам знайде тебе.

Ідеальний боєць бойового мистецтва «Спас» – витривалий, високотехнічний, сильний, швидкий, спритний боєць з високою психологічною і духовною підготовкою, вихований на засадах національної етики та моралі, з потужними вольовими якостями. Ця характеристика включає в себе великий об'єм підготовки бійця. Важливим напрямком підготовки бійця в бойовому мистецтві «Спас» є загартування бійця. Загартування в Спасі – це процес виховання стійкості організму бійця перед коливаннями зовнішніх оточуючих умов та прекрасний спосіб загартування не лише свого тіла, але і духу.

Великий український філософ Г. С. Сковорода говорив: «Не бійся вмерти тілесно, бо будеш в кожній хвилині терпіти смерть духову. Відняти від душі вроджену чинність – це відібрати від неї поживу. Ця смерть люта. Знаю, що бережеш тіло, але убиваєш душу, а це заміна зла. Не знаю навіщо носити тіло, якщо щадити його віддати за те, нащо хто тим тілом одягнений». В Спасі найважливішим є розвиток саме свого духу, але це можливо лише тоді, коли щира душа. Наша душа нерозривно поєднана з Природою і Богом. Одним із головних завдань загартування в Спасі є розвиток свого тіла як захисної оболонки для душі і духу. Загартування сприяє підвищенню імунітету організму, а отже посилює стійкість організму

бійця перед хворобами. Хвороба виснажує людину не лише фізично, але може виснажити і духовно, тому для бійця Спасу рекомендується постійно тримати процес загартування. З іншого боку, хвороба може зруйнувати навчально-тренувальний процес, який у бійця Спасу має тривати постійно. Запобігання цьому є одним із важливих завдань загартування. Дуже важливим для бійця, який став на шлях опанування бойового мистецтва «Спас», зрозуміти карб «Не шукай бою – він сам тебе знайде». Розкодування цього карбу приводилося вище.

4. Постійно вдосконалюй свою Душу. Допмагай тим, хто потребує допомоги. Пам'ятай, що ти часточка природи, – то ж шануй її. Люби мистецтво, красу. Сильна Душа – твоє Здоров'я, твоя Сила.

Вдосконалення своєї душі є одним із найважливіших принципів шляху воїна в Спасі. Чутлива душа поєднує воїна з Природою і Богом. Бойове мистецтво «Спас», яке нам залишили у спадок наші пращури, робить воїна сильним не лише фізично, але і духовно, оскільки сам процес навчання пов'язаний з постійним подоланням зовнішніх перешкод, які пробуджують у воїна дух при їх подоланні. Дуже важливо при цьому не втратити людяності. Тому цей пункт «П'ятерика» вказує, що одним із шляхів збереження в душі людяності є постійна готовність прийти на допомогу тому, хто потребує цієї допомоги. При цьому слід пам'ятати правило: допомагати варто не тому, хто просить, а тому, хто дійсно потребує допомоги.

Спасівець повинен знати і пам'ятати, що людина – це частинка природи. Наш організм існує за законами природи, тому все, що є в природі, – це наше рідне. Проте людина – єдина істота в природі, яка створена за образом Божим. Від Бога нам дане право свободи вибору. І правильний вибір нам завжди допомагає зробити чиста і щира душа. Шанування і знання природи та її законів – важливий момент у вивченні бойового мистецтва «Спас».

Наша душа володіє своїм слухом і голосом. Проста людина не завжди може спілкуватися зі своєю душею. Цьому на заваді стають різні пристрасті, які постійно оточують людину в житті. Для того, щоб навчитися спілкуванню зі своєю душею, існує мистецтво – музика, образотворче мистецтво тощо. Мистецькі твори – це безпосередній прояв душевних переживань автора в явному світі. Мистецький твір – це закодована абетка мови душі, не важливо чи це картина, чи музичний твір. Наша душа розуміє цю мову, і мистецтво – це реальний шлях для воїна зрозуміти і вивчити мову своєї душі. Розуміння мови своєї душі робить воїна сильнішим.

5. Постійно вивчай та шукай коріння свого Роду. Рід твій тримає тебе на Землі, допомагає в житті. Пізнай та шануй його.

Бойове мистецтво «Спас» – це бойова традиція, бойовий Звичай українського народу. Спас передавався в козацьких родах від серця до серця. На жаль, дуже багато з бойового мистецтва «Спас» не збереглося до наших часів, тому процес відродження Спасу триває і буде тривати ще досить довгий час. Учень школи «Спас», поряд з опануванням бойового мистецтва, повинен готуватись для передачі здобутих знань в своєму Роду. Рід – це прекрасний зберігач сакральних знань, оскільки ці знання передаються не так як в загальноприйнятому навчальному закладі. Ці знання передаються на генетичному рівні. На генетичному рівні знання Спасу можуть відновлюватися. За Спасом існує лише смерть фізична, а духовної смерті не існує – існує лише забуття. Саме забуття – це і є духовна смерть. Тому вивчаючи свій Рід, ми немов повертаємо його до життя. Наші пращури не померли, а живі і допомагають нам в наших праведних справах на рівні духовного світу. Тому знання і шана свого Роду – це захист воїна в реальному житті. Родова пам'ять пробуджує у воїна духовну силу і робить його сильнішим.

«ЧОТИРНАДЦЯТИРИК»

«Чотирнадцятирик» – це перший письмовий опис Звичаю в наш час. Він був прийнятий у форму документа у грудні 1993 року на отаманській Раді Українського козацтва в Одесі. Згідно з «Чотирнадцятириком», козаки і козаччина – це душа народу, спосіб самоорганізації, самозбереження та саморяткування в лихоліття на старожитньому Звичаю козацького Слова. Цей документ був складений носієм козацького Звичаю Спас Леонідом Петровичем Безклубим зі своїми козаками-побратимами на основі звичаєвих знань козацтва. Сам текст «Чотирнадцятирика» написаний у старовинній манері українського козацтва: «Згадаймо прадідівський наш Заповіт, його «Чотирнадцятирик»:

- 1. Контроль за старшиною Чорною Радою.*
- 2. Постійна змінність старшини.*
- 3. Беззастережна дисципліна обраній старшині.*
- 4. Наказ Кола Отаману на рік чи на три.*
- 5. Всі власники.*

6. Заборона найманої праці.

7. Якщо артільно володіємо чимось і великої потреби уживаємо, то рівнопаєво щоденним погодинним утвердженням та виборно-змінною адміністрацією (Отаманом).

8. Вилучення нероб та п'яниць з паєм чи за бажанням.

9. Обов'язкова наявність зброї в козацькій громаді.

10. Громада є власником усього, що знаходиться в межах її території за виключенням того, що вона визнала приватною власністю.

11. Земля не продається. Підприємства не можуть бути іноземною власністю і сплачують частку в громадську скарбницю на рекреацію.

12. По найбільш важливим питанням на вимогу козаків скликається загальна Рада (Коло).

13. Діти мають пільги при вступі до козацьких офіцерських училищ (які опікуються козацтвом).

14. Служба Землі-Матері, а не уряду. Захист.

Все інше не козацтво, а підступ і шароварництво плюгавців. Тож не створюймо своїх козацтв у сусідніх країнах зі своїх співвітчизників. Не робімо їх ворогами тієї Матері-Землі. Поведем у своїх краях за власний, а не чужий інтерес боротьбу!

«Чотирнадцятирик» – це принципи побудови і організації козацької громади, яка засновується на засадах самоорганізації, самодостатності і самозахисту. Лаконічний стиль цього документа дає можливість простоти у розумінні цих принципів. Принципи, викладені в «Чотирнадцятирику», формують у членів козацької громади внутрішнє сприйняття козацького Звичаю – способу існування і організації життя на основі багаторічного досвіду народної самоорганізації.

На основі цих принципів будується організація в громадах Спасу. На цій же основі ведеться організація діяльності в школі бойового мистецтва «Спас». Але дещо з певними відмінностями. Виходячи з того, що в школі ведеться педагогічна діяльність з підростаючим поколінням, педагогічний процес має вестись в гармонії з діючим державним законодавством. Проте внутрішньо в школі «Спас» сповідуються принципи організації громади, викладені в «Чотирнадцятирику».

3.3. Пісні спасу – перлина бойової культури українського народу

За дослідженнями О.Л. Притули, А.П. Коноха, С.К. Щербакова та на думку багатьох дослідників української пісні, Козацька пісня є своєрідною закодованою інформацією про світобудову, про погляд наших предків на енергетику Всесвіту. Співаючи пісню, козак надихався Духом пращурів, відновлювався під час походу чи важкого трудового дня, звеселявся, коли на душі було сумно, згадував подвиги видатних козаків. Пісня якнайкраще зберігала в народній пам'яті імена козацьких видатних ватажків і героїв. По суті, пісня – найкращий пам'ятник звитязі воїнів. У козаків не було особливої потреби ставити величезні монументи своїм отаманам, як це було прийнято фараонами Єгипту, російськими імператорами, європейськими монархами. Пісня, яка передавалася у поколіннях, якнайкраще зберігала пам'ять про народних героїв і про події, які відбувались в історії народу. Це була своєрідна козацька енциклопедія. Існувало безліч пісень, які розповідали історію козацтва: духовні пісні, побутові, веселі пісні, бойові пісні, тощо. Деякі пісні забувались народом, деякі народжувалися авторами, ім'я яких забувалось, а пісня ставала народною. Існували й існують ще характерні козацькі пісні, які навчають молодого козака «характеру» козацтва, а якщо розкодувати пісню, то вона розкриває характерні козацькі таємниці. При розкодуванні певних козацьких пісень, які здавались на перший погляд веселими чи побутовими, постає картина побудови Всесвіту чи людського організму, можна зрозуміти як управляти природними явищами чи процесом у суспільстві [37, с. 108]. У традиції Спасу, як бойовій культурі українського народу, в піснях збереглася закодована інформація про українську переможну бойову історію, про бойові прийоми козаків та українських козацьких героїв.

Наведемо приклади декілька традиційних і сучасних пісень Спасу.

«Марш Запорозького Звичаю Спас»

Слова П. Юрика, музика Є. Пасічника

У бій, хоробрі вої Святослава
На десятьох один ішли колись,
По всій Русі котилась їхня слава,
Синами Київ сонячний гордивсь!

У спадок нам від прадідів дісталось
Мистецтво «Спас» – як сила тих віків,
Щоб українські душі гартувались
І рідний Край героями розцвів.

Приспів:

Ростуть зі «Спасу» вої патріоти,
Їм перемога світить у боях,
Бо Україна – мудрості криниця,
Козацький рід – міцний, неначе криця,
Бо майорить над нами синьо-золотий
Із Сонця і Дніпра священний стяг! 2 р.

Рука звитяжця гріла плуг і зброю,
москву стрясала (*старий варіант*
Стрясала Кафу), Варну, Цареград
І наш козак – могутній, славний воїн
Став персонажем дум, пісень, балад.

Мистецтво «Спас» – правічне і святинне.
У нього Дух і Сила – два крила,
Ми зробим все, щоб рідна Україна
Як птиця Фенікс щастям ожила!

Приспів той-же.

В цій пісні гарно оспівана сама сутність бойового мистецтва «Спас», його мета – виховати воїв-героїв, перможців для процвітання України.

Також традиційними «Спасівськими» піснями є наступні пісні: «Гей на горі та й женці жнуть...», «Гей не дивуйтесь добрії люди...», «Шабелина», «Любо, братці, любо...» (українська махновська пісня), «Розпрягайте хлопці коні» (два варіанти співу), «На вулиці сурма грає...», «Гей мороз, мороз...» (українською), «Гей, збиралися орли...», «Туман яром...», «Хтось та й вродиться з нас нещасливим...», «Гей, не крячи ворон...», «Чорна рілля...», «Там де Ятрань круто в'ється...», «Їхали козаченьки...», «Пісня про Байду», «Отамане Батьку наш...», «Чорноморець», «Гей при лужку при лужку...», «Червона калина» та ін.

В традиції Спасу зберігається декілька сотень бойових пісень, які здатні ввести козака у бойовий стан переможця.

Важливою в Спасі є пісня «Туман яром...», оскільки це є піснею своєрідною звуковою медитацією. В словах цієї пісні закладений світогляд українського народу про світобудову. По суті дана пісня є піснею козацьких характерників.

«Туман яром...»

Туман яром, туман долиною. – 2 р.
За туманом нічого не видно. – 2 р.
Тільки видно дуба зеленого. – 2 р.
Під тим дубом криниця стояла. – 2 р.
В тій криниці дівча воду брало. – 2 р.
Та й впустило золоте відерце – 2 р.
Засмутило козакові серце. – 2 р.
"Ой хто ж теє відерце дістане – 2 р.
Той зі мною на рушничок стане" – 2 р.
Обізвався козаченько в гаю: – 2 р.
"А я твоє відерце дістану – 2 р.
Я з тобою на рушничок стану!" – 2 р.

Запальною піснею є пісня «Отамане, Батьку наш...» під спів якої в традиції Спасу виконуються вправи та бойові рухи. Ця пісня викликає бойовий стан у козака.

«Отамане Батьку наш...»

Отамане, батьку наш,
Порадь же ти тепер нас.
Гей-га, у-ха-ха,
Порадь же ти тепер нас.
Що ми будем робити,
Чим нам коней кормити...
Косіть, хлопці, отаву,
Несіть коням до звалу...
А ще, браття, не біда –
Є у полі лобода...
Косіть, хлопці, лободу,
Забувайте про біду...

Косіть, хлопці, ту гречку,
Гайда в землю турецьку!..
Та поїдем в Крим гулять,
Татар з турком воювать.
Гей-га, у-ха-ха,
Татар з турком воювать.

В традиції Спасу існують так звані «похідні» пісні, які надають силу під час походів або тривалих переходів. Прикладом таких пісень є «Гей на горі та й женці жнуть», яка є одночасно «тренувальною піснею», бо під неї відбуваються «граї-тренування». Також похідними піснями є пісня «Гей при лужку при лужку...», «Їхали козаченьки...» та будь-як аритмічна пісня.

Сумні пісні в традиції Спасу виконуються тільки під час учти поминання полеглих козаків, які змінюються з бойовими.

Пісня окрім духовно-культурного аспекту несе ще і гарний тренувальний функціональний аспект, оскільки при співі пісні тренується основний дихальний м'яз організму – діафрагма. Також під час співу пісні збільшується енерго-інформаційний потенціал людини, зміцнюється її аура, а це сприяє в свою чергу зміцненню імунітету людини.

Отже, в традиції Спасу пісня несе багатофункціональну сутність і є важливою частиною української бойової культури.

ВИСНОВКИ

1. Традиція Спасу – є унікальною частиною бойової культури українського народу, яка зберігає сутність, методи, засоби традиційного виховання воїна захисника України.

2. Спас, як бойова культура українського народу є комплексною системою, яка всебічно, від фізичного до духовного аспектів розвиває людину, відкриває у неї здібності до розвитку особистого і розвитку суспільства.

3. Український народ створив і зберіг самобутню культурну спадщину, яка століттями формувала пласт населення здатне до захисту і розвитку українського суспільства, України.

4. Українська бойова культура є невід'ємною частиною загальної культури України і пов'язана з культурами народів світового суспільства. Вона є одночасно самобутньою і загальнолюдською.

5. Розвиток України як держави потребує розвитку і популяризації Спасу, як бойової культури українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Лукоянова К.В. Національний вид боротьби «український рукопаш «Спас» у сучасній системі фізичного виховання [Електронний ресурс] / К. Лукоянова. Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/153585703.pdf>
- 2.Войтович В.М. Українська міфологія. – Київ: «Либідь», 2002. – 664 с.
- 3.Попов С. Българският Коледа във «Веда словена». – Варна: «Славена». – 2010. – 300 с.
- 4.Шилов Ю.А. СПАС: Коледа і Христос. Величайшая тайна истории. – Киев: «Аратта», 2011. – 30 с.
- 5.Скульський А.М. Спас особливий стан психіки [Електронний ресурс] / Скульський А.М. Характерницька наука. Офіц. Сайт. – Режим доступу: <http://xn---7sbabirvo2amddtcfe8b2a.xn--j1amh/spas/skulskiy/spas-specific-mental-state.html>
- 6.Притула О.Л. Характерництво запорозького козацтва як елемент сакрального туризму запорозького краю / Притула О.Л. , Конох О.Є., Маковецька Н.В., Конох А.А. // Вісник науки та освіти. – 2023. – № 9 (15). – С. 648 – 656.
- 7.Середюк О.М. Енциклопедія козацтва. Лицарі Сонця. – Київ: ФОРМ-ЛТД, 2019. 488с.
- 8.Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків: У 3 т. / Редкол.: П.С. Сохань (відп.ред.) та ін. – Київ: Наук. Думка, 1991. Т.1. 592 с.
- 9.Новицкий Я. П. Народная память о Запорожье: Предания и рассказы, собранные в Екатеринославщине (1875-1905) [Текст] / Я. П. Новицкий. – Екатеринослав: Тип. Губернского Земства, 1911. – 116 с.
- 10.Чабаненко В. Січова скарбниця / упорядкування Чабаненко В. Запорізький державний університет, 1999. – 492 с.
- 11.Скільки українців вірять в астрологію, екстрасенсів і таро? Опитування [Електронний ресурс] / Українська правда. Офіц. сайт. Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/astrologiya-ekstrasensi-i-taro-skilki-ukrajinciv-mayut-magichne-mislennya-300822/>

12. Стеф'юк І. Характерники: ті що знали заговорити кулі [Електронний ресурс] / Стеф'юк І. Буковинський центр культури і мистецтва. Офіц. сайт. Режим доступу: <http://bukcentre.cv.ua/index.php/tradytsiina-kultura/svitohliadni-praktyku/5968-kharakternyky-ti-shcho-znaly-zahovoryty-kuli.html>

13. Чумаченко В.А. Політ нічного метелика: Характерницьке мистецтво в Україні. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2009. – 308 с.

14. Каляндрук Т. Б. Загадки козацьких характерників: монографія / Тарас Каляндрук. – Видання четверте доповнене. – Львів, ЛА «Піраміда», 2013. – 288 с.

15. Безклубый, А. П. Интерес моей мысли / А. П. Безклубый // Техника молодежи. – 1989. – № 2. – С. 11.

16. Каляндрук Т.Є. Пластуни – козацький спецназ [Електронний ресурс] / Блог Тараса Каляндрука. Офіц. блог. - Режим доступу: https://tkaljandruk.blogspot.com/2015/10/blog-post_26.html

17. Іван Дмитрович Сірко – славний кошовий отаман Війська Запорозького Низового [Електронний ресурс] / Вище професійне училище Миколаєва. Офіц. Сайт. – Режим доступу: <http://vpus.kl.com.ua/2020/10/13/%D1%96%D0%B2%D0%B0%D0%BD-%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87-%D1%81%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%BE-%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BA%D0%BE%D1%88%D0%BE%D0%B2%D0%B8/>

18. Печерський А. Пилип Коновал — кавалер Хреста Вікторії: до 135-річчя від дня народження героя [Електронний ресурс] / Печерський А. Армія inform. Офіц. сайт. – Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2023/09/15/pylyp-konoval-kavaler-hresta-viktoriyi-do-135-richchya-vid-dnya-narodzhennya-geroya/>

19. Притула О. Л. Авторська навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл з українського бойового мистецтва «Спас» / О. Л. Притула. – Запоріжжя, 1998. – 60 с.

20. Притула О.Л. Український рукопаш «Спас». Правильник козака / Конах А.П., Притула О.Л., Рижов К.А. - Навчальний посібник – Запоріжжя: Видавництво комунального вищого навчального закладу «Хортицька

національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2016. – 88 с.

21.Український рукопаш «Спас» [Електронний ресурс] / Вікіпедія. Офіц. сайт. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D1%88_%D0%A1%D0%BF%D0%B0%D1%81

22.Ситник О. Роль українського рукопашу «Спас» у національно-патріотичному вихованні студентської молоді [Електронний ресурс] / Ситник О., В. Радченко. – Режим доступу:

23.Притула О. Л. Український рукопаш «Спас» : Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл / О. Л. Притула, К. А. Рижов, К. В. Лукоянова. – Запоріжжя – Київ : дизайн-студія «Інтера», 2012. – 68 с.

24.Нарбут И. Впервые житель Запорожья привез из США «Оскар» [Електронний ресурс] / Репортер. Інформац. портал. 2014. 04 лютого. – Режим доступу: <https://reporter-ua.com/2014/02/04/vpervye-zhitel-zaporozhya-privet-iz-ssha-oskar-foto>

25.Закон України «Про внесення змін до закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо національних видів спорту [Електронний ресурс] / Верховна рада України. Офіц. сайт. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-19#Text>

26.Сосіна В.Ю. Види підготовки спортсменів [Електронний ресурс] / Сосіна В.Ю. Тези лекцій. – Львів, 2018. – Режим доступу: <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/23887/1/%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%20%20%D0%92%D0%B8%D0%B4%D0%B8%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2-%D0%BA%D0%B8.pdf>

27.Основи загальної і спеціальної фізичної підготовки [Електронний ресурс] // Основи загальної і спеціальної фізичної підготовки. Спортивна підготовка. Лекція 6. Studme.com.ua. Головна. Медицина. Фізична культура: офіц. веб. сайт. – Режим доступу: https://studme.com.ua/156602124093/meditsina/osnovy_obschey_spetsialnoy_fizicheskoy_podgotovki_sportivnaya_podgotovka.htm

28. Козацький бойовий звичай «Спас» [Електронний ресурс] / Запорізький обласний центр культури і мистецтв. Офіц. сайт. – Режим доступу: <http://zomc.org.ua/nematerialna-kulturna-spadhina/perelik-elementiv-nks/item/1719-kozatskyi-boiovyi-zvychai-spas-nevid-iemna-chastyna-nematerialnoi-kulturnoi-spadshchynu-zaporozkoho-kozatstva>

29. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» [Електронний ресурс] / Верховна рада України. Офіц. сайт. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>

30. Притула О.Л. Правила спортивних змагань з українського рукопашу «Спас»: науково-методичний збірник / Конох А.П., Рижов, К.А., Поляков Г.М., Беленков. – Запоріжжя: «Просвіта», 2023. – 106 с.

31. Великий тлумачний словник сучасної української мови // <http://www.slovnkyk.net/index.php?swrd=КАРБ>. – 2012 – 12 лют.

32. Косуха О. Вільний спосіб життя. – Ескада-Київ: На правах рукопису, 2005. – 192 с.

33. Притула О.Л. Чернетки записів експедиційних матеріалів зі збору джерел української бойової культури. (не опубліковане)

34. Українські козацькі назви у санскриті. – Київ–Донецьк: Наука і освіта, 2003. – 244 с.

35. Піддубний С.В. Великий код України-Русі / Піддубний С.В. – Київ. ФОР Стебляк, 2020. – 544 с.

36. Шилов Ю.О. Заповідні карби запорожців // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія No 6. Історичні науки: Зб. наукових праць. – Випуск 6. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – С. 7–13.

37. Притула О. Л. Спас – звичай козацьких родів. Духовно-філософські основи Спасу / О. Л. Притула. — Запоріжжя : СТАТУС, 2017. — 136 с.

З М І С Т

ВСТУП

Розділ 1. Історико-філософські аспекти Спасу, як бойової культури українського народу.....	4
1.1. Спас – звичай козацьких родів.....	4
1.2. Історія сучасного розвитку Спасу.....	16
1.3. Напрямки розвитку українського козацького звичаю Спас.....	33
Розділ 2. Теоретичні та методичні засади Спасу, як бойової культури українського народу.....	47
2.1. Види підготовки в Спасі.....	47
2.2. Український рукопаш «Спас» – національний вид спорту України....	52
2.3. Бойові ігри Спасу – методика «Згряя».....	60
Розділ 3. Духовно-культурна спадщина Спасу як бойової культури українського народу.....	72
3.1. Духовні карби Спасу.....	76
3.2. Правила школи козацького бойового мистецтва «Спас».....	94
3.3. Пісні Спасу – перлина бойової культури українського народу.....	106
Висновки.....	110
Список використаних джерел.....	111
З М І С Т.....	115

Матеріали до друку підготувала
провідний методист інформаційно-аналітичної роботи,
народної творчості та аматорського мистецтва

Юлія ВОВК

Відповідальна за випуск –
т.в.о. директора, завідувач відділу

Олена ЗЛАТОВА